

VIGILIA

FELELŐS SZERKESZTŐ:

MIHELICS VID

ANTAL FERENC
HORVÁTH RICHÁRD
JAMMES, FRANCIS
JÉKELY ZOLTÁN
KOSZTOLÁNYI ISTVÁN
MÁRK ISTVÁN
MEZEY ANNA
MIHELICS VID
NYIRI TAMÁS
POÓR BERNÁT
PULAY JÁNOS
RÓNAY LÁSZLÓ
SIKI GÉZA
SINKÓ FERENC
SZÖRÉNYI ANDOR
VÁMBÉRI GUSZTÁV
VÁRKONYI IMRE
írásai

RESUMÉ EN LANGUE FRANÇAISE DANS LES DERNIÈRES PAGES

1966 MÁJUS

Ára 5 forint

TARTALOM

Oldal:

Szörényi Andor: A II. vatikáni zsinat tanítása a kinyilatkoztatásról	289
Jékely Zoltán: Egy női kézhez, Örökre, Születésnap (Versek)	300
Horváth Richárd: A hívő ember tetterős nyugalma	301
Vámbéri Gusztáv: Esti beszéd, Kacsák az esőben (Versek)	304
Kosztolányi István: Nem-anyagi hatók a csirafejlődésben	305
Poór Bernát: A Ludas Matyi költője	309
Márk István: Gyónás (Vers)	316
Mezey Anna: Színek és fények (Elbeszélés)	317
Francis, Jammes: Pomme d'Anis (regény, Rónay György fordításában. Harmadik rész.)	322
Mihelics Vid: Esmék és tények (Újabb katolikus-marxista találkozó a Paulus-Gesellschaft rendezésében)	327
Sinkó Ferenc: A kis út (A sértődékenységről)	331

NAPLÓ

Czapik Gyula tíz év távlatából (Várkonyi Imre) 333; A vegyesházasság kérdésének új szabályozása (Mihelics Vid) 334; Az olvasó naplója — Mándy Iván: Az ördög konyhája (Rónay György) 338; Színházi krónika — Mrozek darabok és a varsói Ateneum Színház Budapesten (Doromby Károly) 340; Képzőművészet — Paizs Goebel Jenő és Bolmányi Ferenc kiállítása, Kassák Lajos új könyve (D. I.) 342; Zenei jegyzetek — Oratóriumokról Bachtól Beethovenig (Rónay László) 344; Filmek világából — Fény a redőny mögött (Bittei Lajos) 346; A klinikai halál és az emberi lélek (Nyíri Tamás) 347; Az ige-szolgálat helyének célszerű kialakítása (Antal Ferenc) 349; A vallásos ihletésű zene új útjai (Rónay László) 351; Hogyan került Sumonyba Sartori híres Szent Mihály oltára? (Pulay János) 352; Fiatalok, akik maguk is hiányolják a keményebb nevelést (Siki Géza) 353; Jegyzetlapok (r. gy.) 354	333
Francia nyelvű kivonatok	355

Felelős szerkesztő:

Mihelics Vid

Főmunkatársak: Doromby Károly, Pfeifer János, Radó Polikárp

Felelős kiadó: Saád Béla

Kiadja a Vigilia munkaközösség

A szerkesztő a hét első három napján fogad a szerkesztőségben (V., Kossuth Lajos u. 1.), lehetőleg az időpont előzetes megbeszélése alapján. Kéziratokat Budapest 5. Postafiók 195. címre kell küldeni. Kéziratokat nem őrünk meg és nem adunk vissza. Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest V., Kossuth Lajos utca 1. A Vigilia postatakarékpénztári csekk-számla száma: 37.343. Hazai előfizetések külföldre: Posta Központi Hírlapiroda, Budapest V., József nádor tér 1. Külföldön előfizetéseket elfogadnak a Kultúra Lap- és Könyv-expert Vállalat bizományosai. Tőkés országokból az előfizetési díj (évi 4 USA dollár) átutalható bármely bank útján a következő csekk-számlára: „Kultúra (Budapest 54) 024-2. Vigilia előfizetés.” Index-szám: 26.921.

Megjelenik minden hónap elején

Ára: 5.— forint

A II. VATIKÁNI ZSINAT TANÍTÁSA A KINYILATKOZTATÁSRÓL

Szent Pál, a népek nagy apostola írja a rómaiaknak, hogy a pogányok előtt sem lehet ismeretlen az Isten, bár nekik nem adott külön természetfölötti kinyilatkoztatást, mint az ószövetségi választott népnek. „Ami az Istenről megismerhető, az nyilvánvaló előttük, mert Isten kinyilatkoztatta nekik. Ami ugyanis benne láthatatlan: örök ereje és istensége a világ teremtése óta művei alapján értelemmel felismerhető” (Róm. 1, 19—20). Az Areopagusz előtt, az akkori világ — mondhatnók — tudományos akadémiájának bölcsei előtt mondott beszédében ugyanezt a gondolatot fejezi ki: a világot, s benne mindent, az Isten alkotta, „ő telepítette le az egy óstól származó emberi nemet az egész föld színén... azért, hogy keressék Istent, hátha rátalálnak, míg utána tapogatóznak, hiszen nincs messze egyikünkötől sem. Benne élünk, mozgunk és vagyunk...” (Apcsel. 17, 26—28).

Az apostol mindkét alkalommal félreérthetetlenül rámutat arra, hogy az Istennek nem kell valami csodás megjelenéssel, égi szózat kibocsátásával, természetfölötti erőnek kinyilvánításával bemutatkoznia az emberek előtt, mert amióta gondolkodó, értelemmel rendelkező lény, azaz ember van a világ színpadán, azóta számára a teremtett dolgokon keresztül megismerhető az alkotó Isten. Az ember azonban, aki az első, szabad választáson alapuló erkölcsi döntésével tragikusan megbukott és bűnbe esett, számtalanszor csődöt mondott a bukás után is, főleg az Isten megismerésében és befogadásában. Erre utal Szent János evangéliumának előszavában: „Kezdetben volt az Ige, ez az Ige Istennél volt és Isten volt az Ige. Minden ő általa lett... Benne élet volt s ez az élet volt az emberek világossága; a világosság, mely a sötétségben világít, de a sötétség nem fogadta be” (1, 1,2—5).

Ezért az örök Isten vezette az embert természetfölötti kinyilatkoztatáson keresztül is. Jézus Krisztus nyilvános működésének elején történt. A mennyek országa, Isten uralmát hirdető prédikációja már fölhangzott Galilea városaiban, sok csodajelt is művelt, végre eljutott saját falujába, Názáretbe is. Egy szombati napon bement a zsinagógába az istentiszteletre. Mindenkinék a szeme rászzegeződött, hiszen híre eljutott ebbe az eldugott falucskába is. Jól ismerték itt Jézust, hiszen több mint 30 éven keresztül itt élt mint egyszerű földhöz ragadt ácsnak a fia, aki maga is ácsként kereste meg szűkös kenyerét. Tudták róla, hogy nem járt „magasabb iskolába”, nem járt az írástudók körében, nem végezte el sem a zsidó rabiknak, sem a görög bölcseleknek „egyetemét”. Jézus pedig kezébe vette Izaiás tekercsét, kinyitotta és fölolvasta belőle a 61, 1—2-t: „Az Úr lelke rajtam, ő kent föl engem, hogy örömhírt vigyek a szegényeknek: ő küldött engem, hogy szabadulást hirdessek a raboknak, látást a vakoknak... hogy hirdessem az Úr kegyelmének esztendőjét.” Ezután összehajtogatta a tekercsét és a nagy csöndben csak annyit fűzött hozzá a prófétai jövendüléshez: „Íme, ma beteljesedett az Írás, amit az imént hallottatok!” (Lk. 4, 18—19. 21). Az „ács fia” tehát azt hirdette magáról, hogy ő a tragikus sorsú emberiség megszabadítója, évezredek vágyának, legszebb álmának beteljesítője. Erre kihurcolják ugyan a zsinagógából, le akarják taszítani

arról a hegyről, melyen Názáret épült, de szavaiból nem von vissza semmit. Sőt három éven keresztül a nép vezetőinek gyűléstáradata, a tömeg jórészének értetlensége és hitetlensége ellenére állítja, csodákkal bizonyítja, hogy őbenne beleállt a történelembe az egyetlen jóhír, örömhír, „euangeliom”, hogy ő meghozta az Isten irgalmának, szerető kegyelmének idejét.

Az üdvtörténelem

Jézus itt is, működésének tartama alatt pedig számtalanszor tanította azt, hogy ő az emberiség történelmének középpontja. Beteljesítője megszámlálhatatlan évezredek reményének és vágyának, a sötét ködbe vesző múltnak; egyszerismind azonban végcélja, értelme minden evilági történelemnek, eredete és célja az embernek. Amikor az Isten az anyagi világba beállította az embert, hogy megkezdődjék a földön az emberi „színháték”, akkor eldöntötte azt is, hogy a megbukott színháték folyamába beleállítja a megváltást is. Megtehetette volna ezt rögtön, vagy a későbbi történelem folyamán úgy, hogy ezt a megszabadítást bele teremti a világba, készen, befejezetten, minden történelmi kötöttség nélkül. Az Isten azonban akarta a történelmet, akarta a fejlődést és éppen azért megváltó terveit is ebbe a történelmi fejlődésbe ágyazta bele. A történelem folyamán szolt az emberhez, mégpedig embereken keresztül. Embereket választ ki eszközül, akik magukban hordozzák koruk minden korlátozottságát és kötöttségét, minden erényét és gyöngeségét. Amikor kiválasztja a későbbi választott nép őst, *Abrahámot*, ez az Abrahám nem tudós, nem hős és nem ideális, szent ember. Utódai sem különbek nála: *Jákob* és *Mózes* vagy *Dávid*. A nép, melyet szövetséggel magához láncol, nem hatalmas, nem hűséges, nem alkot nagyszerű kultúrát, megvetett, szegény és nyomorult.

De mégis erről az ószövetségről tanítja az Írás, hogy ez az Isten útja a történelemben, hogy a profán „világesemények” mögött ott van egy keskeny ösvény, melyen keresztül Isten megvalósítja, megadja a szabadítást. A végén pedig „miután többféleképpen és különböző módon szolt hajdan Isten a proféták útján az atyákhoz, e végső korszakban Fia által szolt hozánk. Őt rendelte a mindenség örökösévé, hiszen általa teremtette a világot is” (*Zsid.* 1, 1—3). Ez annyit jelent, hogy a názáreti Jézusban Isten maga állt bele a történelembe. Eddig csupán írója és rendezője volt az „emberi színhátéknak”, ettől kezdve azonban már egyedüli főszereplője, hogy a történelemből „isteni színháték” legyen. Az ószövetség, ahogy szent Pál mondja, „nevelőnk volt Krisztusra” (*Gal.* 3, 24), mert „a törvény — azaz az ószövetségi kinyilatkoztatás — végső célja Krisztus...” (*Róm.* 10, 4).

Ahogy a názáreti Jézusban az örökkévaló beleállt az időbe, a végtelen a végesbe, az isteni természet az emberibe, ugyanúgy az ő ószövetségi előkészítése is időhöz, emberekhez kötöten jelenik meg, az isteni kinyilatkoztatás embereken keresztül történik. Mikor azonban az Isten kiválaszt embereket, azokat nem „írásra” hívja, nem irodalmi tevékenységre készíti, hanem megbizva őket egy hivatással, melyet tettekkel, léttel kell megvalósítani. Isten küldi *Mózes*t a fáraóhoz, hogy az Egyiptomból való kivonulás vezére legyen (2 *Móz.* 3, 10); ő rendeli *Mózes* mellé *Áront*, hogy tolmácsa, *Mózes* akarátának szóbeli hirdetője legyen (2 *Móz.* 4, 12—17). Később is Isten „lelke” bízza meg azzal, hogy 70 vénnel együtt „viselje a népnek a terhét” (4 *Móz.* 11, 17. 25). Isten bízza rá *Józsua*ra az ígért földjének elfoglalását, a honfoglaló harc vezérségét (4 *Móz.* 27,

18 kk.). Az „Úrnak a lelke” szállja meg *Gideont* és küldi a madianiták elleni harcba (*Bir.* 6, 34); ugyanő választja ki *Jeftét* az ammonitákkal való küzdelemre (*Bir.* 11, 29). Az Úr szól *Sámuelnek*, hogy akarátának és végzéseinek szóbeli hirdetője legyen (1 *Sám.* 3, 4kk. 19—21). Isten választja ki királynak *Dávidot* s ő ígér *Nátán* prófétán keresztül örök királyságot az ő családjának (1 *Sám.* 16, 13 és 2 *Sám.* 7, 11—16). Amikor a prófétákat küldi, akkor elsősorban nem „írást” kíván tőlük, hanem ők szinte a szó szoros értelmében „Isten szócsövei”, akik az Isten szavát közvetítik a nép és annak vezetői felé. *Sámuel* és *Nátán*, *Gád* és *Illés*, *Elizeus* és *Ahiás* nem írtak könyveket és nem maradt ránk semmifajta feljegyzésük, mégis döntő szerepet játszottak a választott nép életében, a vallásban éppúgy, mint a politikaiban. Még az a *Jeremiás* is, aki részben maga is ír, részben íródeákján, *Bárukon* keresztül följegyezteti beszédeit, nem írói hivatást kap, hanem azt, hogy egy életen át kiáltson „Jeruzsálem fölébe” és az Isten ítéletének harsonása legyen (*Jer.* 1, 9—10. 16; 2, 1 stb.).

Ez a helyzet nem változott az újszövetségben sem. Jézustól nem maradt ránk egyetlen írott sor sem, még későbbi másolatokban sem. Az a levél, melyet a legenda szerint *V. Abgar Ukamma* edesszai királynak levelére válaszként Jézus írt volna, nyilvánvaló hamisítvány. Ezt már a hamisítás kortársai is megírták és felismerték (*Szent Ágoston* és *Jeromos*) az egyetlen *Eusebiusz* kivételével, aki hitelesnek tartotta. Jézus az ő apostolainak és tanítványainak nem adott megbízást arra, hogy könyveket írjanak, a parancs amit ad: „Menjetek tehát, tegyetek tanítványommá minden népet. . . tanításokat őket mindannak megtartására, amit parancsoltam nektek” (*Mt.* 28, 19—20), elsősorban szóbeli igehirdetésre vonatkozott. Ahogy az Úr Jézus szóval hirdette az Isten uralmáról, a mennyek országáról szóló örömhírt, úgy folytatták azt utasítása alapján az apostolok is. Jézus Krisztus hitét élőszóval hirdették, s ezt a működést az újszövetségi szentírás „euangeliidzesztai” igével (magyarul: jóhírt, örömhírt közölni), az apostoli prédikációt pedig „euangelion”-nak nevezi (magyarul: örömhír, jóhír). Ez utóbbi főnév 76-szor fordul elő az újszövetségben, de egyetlenegyszer sem jelent írásos feljegyzést. Abban a korban, amikor az apostolok kiléptek a nagyvilág nyilvánossága elé, hogy tanúi legyenek Krisztus igazságának és megváltásának, az eszmeterjesztés és tanítás módja mind Palesztinában, mind a magas kultúrájú hellenista országokban elsősorban a szóbeli közlés volt. Szent Pál teljes joggal írhatta tehát a rómaiaknak: „Hogyan hívhatják segítségül azt, akiben nem hisznek? S hogyan higgyenek abban, akiről nem hallottak? S hogyan halljanak hírnök nélkül?... A hit tehát hallásból ered, a hallás pedig Krisztus igéjéből” (*Róm.* 10, 14—17).

Sugalmazott írások

Mindez persze nem zárta ki azt, hogy maguk az apostolok, vagy tanítványaik írásban is megörökítsék azt, amit előzőleg élőszóval hirdettek, mint ahogy az ószövetség nagyjai és prófétái is nem egyszer kaptak parancsot az Istentől mindannak feljegyzésére, amit cselekedtek s amit a népnek prédikáltak (2 *Móz.* 17, 14; 24, 4—7; *Józs.* 24, 26; 1 *Sám.* 10, 25 stb.). Hogy ezek az írások az Isten indítása, akarata, sugalmazása alapján keletkeztek, hogy az ószövetség íróin keresztül az Isten szól az emberekhez, az megingathatatlan hite volt már a Krisztus kora előtti zsidóságnak.

Az Isten által sugalmazott könyvek pontos számát azonban még nem tudták akkor. Jézus átvette és megerősítette ezt a hitet, és az ő tanítása

alapján az egyház kezdettől fogva vallotta, hogy „minden Istentől sugalmazott Írás hasznos a tanításra, az intésre, a feddésre, az igaz életre való nevelésre...” (2 Tim. 3, 16). Krisztus tanítványai világosan tanították, hogy „az Írásnak egyetlen jövendölése sem származik egyéni értelmezésből. Emberi elhatározásból ugyanis sohasem született jövendölés, hanem a Szentlélektől mozgatva (sugalmazva) beszéltek Isten nevében az emberek!” (2 Pét. 1, 20—21).

Amit az apostolok az ószövetségre vonatkozólag tanítottak, azt már az ősegyház kiterjesztette az apostolok és apostoltanítványok szent irataira is. Erről már a 2 Pét. 3, 15 tanúskodik Szent Pál leveleivel kapcsolatban, mert azokat a „többi írással” azaz az ószövetség isteni könyveivel helyezi egyenlő rangba. Ezek az írások azonban, ahogy azt már mind az ó-, mind az újszövetségre vonatkozólag megállapítottuk, nagyrészt csak egy hosszú szóbeli hirdetés és tanítás megkoronázását jelentik, részben pedig annak kiegészítői és bizonyos esetekben helyettesítői. Éppen ezért tudományos szempontból is hamis volna ezeket az írásokat kitépni abból a történeti keretből, melyben keletkeztek; s ha valaki kiszakítja ezeket az „írásos termékeket” abból a gyökérből, melyből az életben kinöttek, már nem magyarázhatja helyesen őket. Ebben a később tárgyalandó formatörténeti módszernek tökéletesen igaza van.

A zsinat dogmatikus tanítása

A II. vatikáni egyetemes zsinatnak az isteni kinyilatkoztatásról szóló tanítása a bevezető részben, s az első fejezetben kimondottan hivatkozik arra, hogy e hitbéli tanításban az egyház ősi hitét foglalja össze. Rámutat arra, hogy az Úr Jézus Krisztusban megtestesült, e világban emberi formában megjelent végső isteni kinyilatkoztatás az Isten új és örök szövetsége az emberekkel. Újabb kinyilatkoztatás már nem jöhet, csak Jézus Krisztus megváltó halálának és föltámadásának teljes kivirágzása és betetőzése: az ő második eljövetele. Ez lesz a megváltás „isteni színjátékának” befejezése, ahogy szent Pál írja:” ennek a romlandó testnek föl kell öltenie a romlatlanságot, ennek a halandónak a halhatatlanságot. Mikor pedig a romlandó test romlatlanságba öltözik, s a halandó a halhatatlanságba, akkor válik valóra az Írás szava: „A győzelem elnyelte a halált! Halál, hol a te győzelmed? Halál, hol a te fullánkod?”... Istennek hála, ő segít minket győzelemre a mi Urunk, Jézus Krisztus által!” (1 Kor. 15, 53—57).

Addig azonban a szentírás és az élő szóval hirdetett hagyomány származtatja át nekünk az isteni kinyilatkoztatást. Nem úgy, mintha két különálló folyót alkotna és egymástól független volna, hanem egy forrásból fakadó, a kinyilatkoztatott igazságoknak az Istentől kiinduló egyetlen sugalmazott folyama, melynek két „sodra”, „árja” van: írott, és prédikált evangélium. A hagyománynak és a szentírásnak ezt az egységét, összetartozását, azonos isteni eredetét többször is hangsúlyozza a II. vatikáni zsinat tanítása, főleg a II. fejezetben, de később is (II. fej. 7, 8, 9 és 10. §-a; VI. fej. 21. és 24. §-a stb.)

Ez azonban annyit is jelent, hogy az egyház a maga hitében és igehirdetésében, a maga döntéseiben nem térhet el az írott és szóbeli apostoli tanítástól. Az egyház nincs fölötte az apostoli tanításnak annak ellenére, hogy isteni alapítója, Jézus Krisztus az egyházra bízta evangéliumának továbbadását, magyarázatát és hirdetését. Az egyházi tanítóhivatalt tehát nem szabad úgy elképzelnünk, hogy az rendelkezhet a rá-

bízott hitkincs, az evangélium fölött. A zsinat hangsúlyozza, hogy az egyház élő prédikációja és tanítása „Isten szavának szolgája”; „csak azt taníthatja, amit maga is kapott”, ezt hallgatja, ezt őrzi, ebből az egyetlen hitforrásból merít és ezt adja elő...” Teszi pedig az egyház ezt annak a Szentléleknek a segítségével, akit Jézus Krisztus megígért: „Mikor azonban eljön ő, az Igazság Lelege, rávezet titeket a teljes igazságra, mert nem magától beszél, hanem azt mondja majd, amit hall és a jövődőt hirdeti nektek. Ő majd megdicsőít engem, mert az enyémből kapja, amit hirdetek nektek” (Ján. 16, 13—14).

Az egyedüli norma tehát Jézus Krisztus tanítása, a Szentlélek ezt őrzi az egyházban s ezt világosítja meg az egyház számára, ahogyan az utolsó vacsorán mondja Jézus; „A Vigasztaló, a Szentlélek pedig, akit az Atya küld az én nevemben, ő majd megtanít titeket mindenre és eszetekbe juttat mindent, amit mondottam nektek!” (Ján. 14, 25).

A III. fejezetben áttér a zsinati tanítás az isteni sugalmazásnak s a szentírás magyarázatának a tárgyalására. Ettől kezdve a VI. fejezet végig, 16 paragrafuson keresztül — a 11-től a 26-ig bezáróan — csak a szentírással foglalkozik, ami maga is bizonyíték arra, mennyire döntő jelentőségű a hit tanításában, az Isten kinyilatkoztatásának megismerésében a szentírás.

Elsősorban hangsúlyozza a zsinat azt, hogy bár a szentírásnak a Szentlélek sugalmazása által Isten a szerzője, az egyes szentkönyvek megírására az Isten embereket választott ki és rájuk keresztül „emberi módon beszél hozzánk”. Azért az emberi írók valóságos és teljes jogú szerzők, akiknek minden képességükre, erejükre, hitükre, megértésükre szükségük van, hogy megalkossák művüket. A szentkönyvek nem hullanak le az égből „készen”, ahogy ezt szinte megdöbbentő őszinteséggel föltárja a Makkabeusok második könyve, mikor írásának bevezetőjében leírja, hogy ő *Ciorenei Jázon* öt kötetes munkáját kivonatolta a maga munkájában és „mi természetesen, akik a mi összevonására vállalkoztunk, nem könnyű feladatot, hanem virrasztással meg izzadással járó munkát vetünk magunkra” (2, 27).

A modern szentírástudomány alapjai

Ahogy az örök Isteni Ige megtestesült és emberi természetet vett föl, úgy a szentírásban az isteni gondolatok teljesen emberi alakban, formában jelennek meg. Ezért tanítja a zsinat, hogy annak megállapításához, mit is akart a szentkönyvben velünk közölni az Isten, tudnunk kell azt, hogy mit akartak kifejezni, mondani az emberi szerzők? Amint a megváltás kegyelmét csak a názáreti Jézuson keresztül kaptuk meg, úgy csak az emberi kifejezési módokon keresztül érthetjük meg azt, amit Isten általuk kinyilatkoztatni akart. Ezzel kapcsolatban a zsinat megerősíti a modern katolikus szentírástudomány „aranybulláját”, *XII. Pius* pápa történeti jelentőségű körlevelét, melynek kezdő szavai: *Divino afflante Spiritu*. Ebben a protestáns kutatók által is kiválóan elismert körlevélben a pápa elsősorban azt hangsúlyozza, hogy a régi keleti íróknál — ez tehát mind az ó- mind az újszövetség szerzőire vonatkozik — nem olyan egyszerű megállapítani, mit is akarnak mondani, mint a mai modern íróknál. A régi keletieknek elsősorban különleges irodalmi műfajaik, kifejezési formáik voltak, mégpedig nemcsak a költői művekben, hanem a történetekben is. Más és más igazság keresendő — mondja a zsinat a *Divino afflante Spiritu-ra* utalva — „a különböző módon történeti szö-

vegekben". Ezzel a döntő jelentőségű szövegezéssel kimondottan elítéli azokat a magukat „konzervatívoknak” tartó magyarázókat, akik nem akarják tudomásul venni, hogy a szentírás ún. történeti könyveit nem lehet egy kalap alá venni, s minden további kutatás és vizsgálat nélkül mindegyikben szorosan vett történeti valóságot keresni. A *Divino afflante Spiritu* körlevél megjelenése után öt esztendővel *Suhard* párizsi bíboros-érsekhez intézett levelében a pápai Szentírás-bizottság 1948. január 16-án megállapítja például azt, hogy a *Gen. első* 11 fejezete egészen különleges „történeti műfajt képvisel”. A magyarázók *Mózes* első könyvének 11 fejezetét általában „az emberiség őstörténelme” címmel szokták ellátni, holott „ezek a részek nem sorolhatók be sem a klasszikus görög-római, sem a mai modern történetírás kategóriájába”. Ahogyan nem lehet az ún. bibliai „teremtéstörténetben” — 1 *Móz.* 1—3 ff. — az ember keletkezésének természettudományos leírását keresni, ugyanúgy nem lehet azokat történeti „helyszíni közvetítésnek”, szoros értelemben vett történeti beszámolóknak tartani. (L. *Vigilia* 1963. július, szeptember, október, december és 1964. áprilisi számát). Ugyanez áll azonban az 1 *Móz.* 12-vel kezdődő részére is, amely a pátriarkák „történeté”-t beszéli el. *Abrahám*, *Izsák* és *Jákob* története sem modern értelemben vett történeti műfajt képvisel, inkább talán ősi mondai elemekkel fölékesített „népies történeti elbeszéléseknek” nevezhetnők őket. Ezen nincs mit csodálkoznunk. Ma már mindenki tudja, hogy *Homérosz* *Iliászának* is megvan a maga történeti igazsága, bár nem lehet benne szorosan vett történetet keresni. *Arany János* kisebb elbeszélő költeményeiben is van történeti igazság, például a *Nagy-ídai cigányok*-ban sőt a *Walesi bárdok*-ban is. Nem mintha „Edvárd király” idejében lejátszódott volna a bárdok Arany leírta története, de a magyar szabadságharc leverése utáni kor történeti levegőjét és életét, magyarázóbban és igazabban semmifajta történeti forrás nem írja le. A *Bírák* könyvének 9. fejjében olvasható mesének is, mely a fák királyának megválasztásáról szól, megvan a történeti igazsága — *Abimelek* testvérgyilkossága és királysága. Ugyanígy megvan a történeti magva a *Zsolt.* 104-nek, melyben a szerző költői képekkel foglalja össze Istennek nagy csodatetteit, melyeket választott népének történetében művelt. De nem szabad szoros történeti igazságot keresni a *Zsolt.* 113-ban sem, pedig ez is az ószövetségi nép életének egyik legfontosabb és legdöntőbb eseményét örökíti meg.

„Mikor Izrael népe kijött Egyiptomból...
Látta a tenger és elfutott,
A Jordán hátat fordított.
Hegyek mint kosok táncolának,
a halmok mint zsenge bárányok.”

Hogy az egyes szentírási könyvekben vagy részekben milyen műfajt, milyen költői, prófétai, irodalmi vagy történeti műfajt használ a régi keleti szerző, azt nem lehet önkényesen megállapítani, hanem csak a szóbanforgó kor írói formáinak gondos és aprólékos kutatása alapján. Ezt a munkát végzik azok a tudósok, akik az ún. „formatörténeti módszer”, alapján igyekeznek meghatározni a szentírás értelmét.

A zsinati tanítás kiemeli azt is, hogy a szentírásmagyarázatban figyelembe kell venni természetesen a hithagyományt, a szentírás egészének fölfogását és tanítását, végső fokon pedig az egyház ítéletét, mert a szent könyveket az Isten az egyházra bízta megőrzés, hirdetés és magyarázat, hivatalos kifejtés céljából.

A zsinati tanítás IV. fejezete a szentírás értelmezésének általános elvei után rátér külön az ószövetség, az V. pedig az újszövetség tárgyalására. Az ószövetséggel kapcsolatban elsősorban tanítja azt, hogy az is Isten szavát közvetíti felénk, hogy az is szentkönyvek gyűjteménye, melynek szerzője éppúgy az Isten mint az újszövetségé. Az ószövetség azonban nem ad, s nem is adhat tökéletes és végleges tanítást, mert célja és vége Krisztus. Benne az Isten pedagógiája tükrözik, ahogy az örökkévaló leereszkedett az emberekhez, a maga kinyilatkoztatásában alkalmazkodott az ő értelmi világukhoz, kifejezési módjukhoz, mindaddig, míg Jézus Krisztusban megadja az egész előkészítő kornak értelmét és koronáját: a teljes kinyilatkoztatást. Ezért mondja föltámadása utáni búcsúzásakor az Úr Jézus: „Ez az, amit mondtam nektek, amikor még veletek voltam: Be kell teljesednie mindannak, amit Mózes törvényében, a prófétaknál és a zsoltaérokban megjövendöltek rólam” (Luk. 24, 44). Ily értelemben írja Szent Pál a rómaiaknak: „Mindazt, amit valaha megírtak, a mi okulásunkra írták, hogy az Írásból türelmet és vigasztalást merítsünk reményünk alapjául” (15, 4). Ez a remény már nem az ószövetség reménye, hanem a megváltott hívőké: „Urunk Jézus Krisztus Istene — írja Szent Pál az efezusiaknak —, a dicsőség Atyja, adja meg nektek a bölzsesség és kinyilatkoztatás lelkét, hogy megismerjétek őt. Világosítsa meg lelki szemeteket, hogy megértsétek, milyen reményre hívott meg titeket; milyen gazdag a szentek fönséges öröksége és milyen mérhetetlenül nagy az ő hatalma fölöttünk, akik hívők lettünk. Nagyszerű erejének hatását Krisztuson mutatta meg, amikor föltámasztotta a halálból, s a mennyben jobbjára ültette... Jézus Krisztusban pedig föltámasztott minket is és vele együtt maga mellé ültetett a mennyben.” (1, 17; 2, 6).

Az evangéliumok történeti hitelessége

Az V. fejezetben — mint mondtuk — az újszövetség szent könyveivel foglalkozik a zsinati tanítás. Miután az új és örök szövetség dicsőségét magasztalja a bevezető részben, rögtön rátér az újabb korban legtöbb vita tárgyát képező négy szent evangéliumra. Az evangéliumok történelmi hitelessége az ún. „felvilágosodás” kora óta úgyszólván állandóan támadásoknak volt kitéve. Egyik racionalista-kritikai elmélet a másikat váltotta, melyek csak az alaptételben és a célban egyeztek meg. Az alapban, mely nem történeti vagy egyéb tudományos érvekre épült hanem világnézeti állásfoglalásra, mely szerint a látható és tapasztalható világon kívül semmiféle természetfölötti létrend nincs és nem is lehetséges. A cél is egyezik: az evangéliumok hitelességének és megbízhatóságának tagadásával az egész kereszténységet a mesék és mítoszok világába száműzni. Körülbelül 40 éve azonban olyan oldalról ért támadás az evangéliumi történetek hitelességét, ahonnan — mondhatnók — legkevésbé lehetett erre számítani: hívő keresztény szentírástudósok részéről. Említettük már azt, hogy a „formatörténeti vagy műfajkutatási elmélet” rámutat arra, hogy az egyes ószövetségi iratoknak, de az újszövetség egyes könyveinek is, főleg *Máté*, *Márk* és *Lukács* evangéliumának hosszú előtörténete van. Keresi azt a gyökeret, melyből e könyvek kinőttek, azt a keretet, melyben kialakultak. Világszerte elfogadott szakkifejezéssel élve, kutatja az evangéliumok „Stiz im Leben”-jét s annak alapján állapítja meg azoknak irodalmi műfaját, értelmét és történeti megbízhatóságát. Ez az elv önmagában tekintve kétségkívül helyes és óriási haladást jelent a régi magyarázati és „félremagyarázati” rendszerekkel szemben.

Az evangéliumok „Vorgeschichte”-je, előtörténete visszanyúl a legősibb apostoli igehirdetés korába, amikor még nem volt egyetlen írott dokumentum sem, de volt már krisztusi hit, Krisztusról, az ő működéséről, megváltásáról szóló evangéliumhirdetés. Ebben az apostoli és tanítványi prédikációban nem adták le és nem is adhatták le a názáreti Jézus élet-történetét. Amikor megindulnak az élő szóval hirdetett evangélium mellett az írásos feljegyzések, azok sem a történetíró érdeklődésének és módszerének köszönhetik létüket, hanem a hithirdetés szükségleteinek. Végül a szóbeli és írásos források alapján keletkeznek *Márk*, *Máté* és *Lukács* evangéliuma, majd legutoljára, már a Kr. u. I. század vége felé, egy fél évszázados apostoli prédikáció lényeges eszméit és tanítását foglalja írásba *Szent János* evangéliuma. Ezek közül azonban egyiknek sem volt szándékában részletes és pontos „Jézus-életrajzot” írni, amit *Lukács* és *János* evangéliuma félreérthetetlenül meg is mond: „Sok más csodajelt is művelt Jézus tanítványai előtt, melyek nincsenek bent ebben a könyvben. Ezeket pedig megírtam, hogy higgyétek, hogy Jézus a Messiás, az Istennek Fia s a hit által életetek legyen őbenne” — írja *János* (20, 30 — 31). *Lukács* pedig az előszóban kifejezésre juttatja: az evangélium összeállításával célja az volt, hogy az olvasók meggyőződjenek „annak a tanításnak megbízhatóságáról, melyre oktatták őket”. (1, 4).

Így tehát az evangéliumok is — az Apostolok cselekedetei is — különleges műfajt képviselnek és ezekre is áll a *Divino afflante Spiritu* szabálya: csak azt az igazságot, azt az értelmet szabad bennük keresni, amelyet a szentszerzők kifejezni akartak. Ez a katolikus szentírásmagyarázat alapvető tétele, s ez mind az ő — mind az újszövetség könyveire vonatkozik, ahogy azt a zsinati tanításban idézett 1964. április 21-i és első három szaváról *Sancta mater Ecclesia* néven ismert pápai szentírásbizottsági döntés első pontja kimondja. Amikor tehát a formatörténeti módszer megállapítja, hogy az evangéliumok az őskereszténység hitének tanúi — német szóval „Glaubenszeugnisse” — akkor ezzel magában a szentírásban is kefejezett történeti tényrt rögzít le. A módszer egyik főképviseelője azonban, *Rudolf Bultmann*, ezt a történetkritikai és irodalomkritikai megállapítást összekapcsolta a maga bölcséleti világnézetével, a *Heidegger*-féle egzisztencializmussal, s ez utóbbit tette meg minden szentírásmagyarázat alapvető szabályának és kiinduló pontjának. Bultmann kétségkívül hatalmas tudása, széleskörű tanító és irodalmi tevékenysége külön iskolát hozott létre s ez az iskola azt állítja, hogy az evangéliumok tartalmilag és formailag az őskeresztény közösség alkotásai, megmutatják nekünk azt, mit hittek és mit tanítottak Krisztusról az ősegyházban, ennek azonban semmi köze sincs a történeti názáreti Jézushoz. Mindaz, amit az evangéliumok mint történeti és életrajzi keretet leírnak Jézussal kapcsolatban, nem más, mint az ősi közösség hitének mitológikus „öltözet”, melyben azonban éppúgy nem szabad történelmet keresni, mint a pogány világ mitológiájának a világában sem. Röviden: az evangéliumokban leírt „hit Krisztusától” nem lehet hivatkozni a „történeti názáreti Jézushoz”. Bultmann ennek alapján írja meg *Jesus* című munkáját, melyben már az elején megállapítja, hogy Jézussal kapcsolatban csak az ő tanításáról beszélhetünk, mert hiszen — ahogy írja — „meggyőződésem az, hogy mi Jézus életéről és személyéről semmit sem tudunk, mert ez a keresztény forrásokat nem érdekelte.” (11. old.).

Bultmann-nak és követőinek fenti felfogásával száll vitába *Oscar Cullmann*: *Christus und die Zeit* című híres munkájában. Kifejti itt, hogy az evangéliumok az őskereszténység hitének tanúságtevői, de ennek a

hitnek a tárgya nem valamilyen ideológia, nem vallásbölcseleti vagy erkölcsi rendszer, nem természettudományi világmép, hanem történelem, azon belül pedig a názáreti Jézus Krisztus. A Betlehemben született és Názáretben fölnevelkedett Jézus születése, messiási küldetése, nyilvános működésének egyes főbb eseményei, szenvedése, halála és föltámadása.

Ezt az álláspontot erősíti meg és rögzíti a zsinati tanítás 19. §-a. „Az Anyaszentegyház határozottan és következetesen tartotta és tartja a négy evangélium történeti hitelességét és vallja, hogy megbízhatóan tartalmazza azt, amit Jézus, az Isten Fia az emberek között tartózkodván a mi megváltásunkra és üdvösségünkre tanított és cselekedett mennybenmenetelig bezáróan. Az apostolok természetesen az Úr mennybenemetele után az ő szavait és tetteit a teljes és igazi értelemmel adták át hallgatóiknak, ahogyan Krisztus megdicsőülése után s a Szentléleknek, az Igazság Lelkének megvilágosítása alapján értették meg azokat.”

A zsinat tanítása ezekkel a megállapításokkal azt akarja mondani, hogy az evangéliumok szerzői és mindazok, akik a mai evangéliumok anyagát szóba vagy írásba foglalták az apostoli igehirdetés alapján, nem elégedtek meg az Úr Jézus életéből vett epizódok egymás mellé sorakoztatásával, vagy tanításának rövid összefoglalásával. Amit ők leírnak, abban benne van hitük, mélyebb megismerésük, ahogy ők a föltámadás után látták Jézus szerepét és személyét. Ahogy a megígért és megkapott Szentlélek kegyelmének fényénél átértékelték mindazt az ismeretet és vélekedést, mellyel a nyilvános működés idején álltak szemben Mesterükkel. Mivel a tanítványok célja a prédikációval, és az igehirdetés alapján készült vagy azt kiegészítő és helyettesítő írásokkal az volt, hogy a hitleneket a hitben kioktassák, ezért Jézus életének eseményeihez hozzá kellett fűzniök a szükséges magyarázatokat, hiszen azokat Jézus nyilvános működésének idején sokszor maguk sem értették meg. Jézus Krisztus tanításának még inkább szüksége volt ilyen magyarázó kifejtésre, amikor a tanítványoknak egy olyan pogány világban kellett Jézus Krisztus evangéliumát hirdetniök, mely egészen más volt, mint a zsidó világ, melyben a Mester prédikálta azt. Amellett Jézus tanításának jórészét a legbizalmasabb és leghűségesebb tanítványok sem értették meg, ezért mondja nekik a búcsúzás órájában: „Sok mondanivalóm volna nektek, de most még nem tudjátok elviselni. Mikor azonban eljön ő, az Igazság Lelke, rávezet titeket a teljes igazságra... Ő majd megdicsőít engem, mert az enyéméből kapja, aki jelent nektek” (Ján. 16, 12—14).

Az ősegyház prédikációja és hite

A keresztt, a nagypénteki tragédia az apostolok számára éppúgy botrány és oktalanság volt, mint a hitetlen zsidóság és a művelt pogány világ számára (1 Kor. 1, 18—25). Péter tagadása s az apostolok gyáva futása mögött ez az értelenség magaslik föl, amint tudjuk ezt abból, hogyan fogadja Péter az Úr első jövendölését az ő bekövetkező szenvedéséről és haláláról: „Péter akkor félrevonta és e szavakkal tett neki szemrehányást: „Ments Isten, Uram! Ilyesmi nem történhetik veled!” (Mt. 16, 22). Ezért korholja Jézus az emmauszi tanítványokat: „Ti oktalank, milyen nehezen hiszitek mindazt, amit a próféták jövendöltek! Hát nem ezeket kellett elszenviednie a Messiásnak, hogy bemehessen dicsőségébe?!” (Luk. 24, 25—26).

A hit azonban, amit Krisztus tanítványai az akkori világ nagy nyilvánosságára előtt hirdettek, nem alkotott meg egy mesebeli, legendás „Jé-

zus-alakot". Akit ők a világ megváltójaként állítottak a római birodalom népei elé, az pontosan és változatlanul a názáreti Jézus volt, akiben azonban most már rendíthetetlenül hittek! Jézus Krisztus életének eseményeit nem változtatták meg, tanítását nem hamisították meg, hiszen mindegyik apostol vallotta Szent Pál elvét: „Én is, mikor nálatok jártam, nem kiváló beszéddel, vagy bölcseséggel léptem föl... nem akartam másról tudni köztetek, csak Jézus Krisztusról, a megfeszítettéről” (1 Kor. 2, 1—2). Amikor az első pünkösd ünnepén az apostolok megkezdik Krisztus parancsának teljesítését, Péter így beszél: „A názáreti Jézust Isten igazolta előttetek azokkal a hatalmas csodákkal és jelekkel, amelyeket... őáltala művelt közöttetek. Ezt a férfit Isten elhatározott rendelése és előretudása kiszolgáltatta nektek, s ti az istentelenek keze által keresztre feszítettétek és meggyilkoltátok. Isten azonban feloldozta a halál bilincseit és föltámasztotta őt” (Apcsel. 2, 22—24). Az apostolok tehát nem változtatták meg Jézus „történetét” és evangéliumát, s a zsidó főtanács határozatára, mely halálbüntetés terhe alatt megtiltotta nekik Jézus tanításának hirdetését, csak egy válaszuk volt és lehetett: „Ítéljétek meg magatok, helyes volna Isten előtt inkább rátok hallgatni, mint az Istenre? Mi ugyanis nem hallgathatunk arról, amit láttunk és hallottunk!” (Apcsel. 4, 19—20). Az Úr Jézus tanítványai kezdettől fogva a „történeti Jézust” hirdették, akit ők Krisztusnak, azaz Messiásnak, Megváltónak hittek: nem Jézus változott meg az ő prédikációjukban, hanem ők változtak meg a Jézussal szembeni állásfoglalásukban.

Mivel azonban ők sem szóbeli prédikációjukban, sem az írásos feljegyzésekben nem akarták megadni mesterük életrajzát, mivel nem a történetíró érdeklődésével közelítettek tárgyukhoz és nem a klasszikus vagy modern történetírás szabályai szerint írták meg az evangéliumokat, azért azokat nem is szabad ezeknek a szabályoknak alapján vizsgálnunk és magyaráznunk. Ezért nem kereshetünk és találhatunk az evangéliumokban például pontos időrendet, földrajzi meghatározásokat, egy-egy esemény részletes leírását, az okoknak és körülményeknek kifejtését. az Úr szavainak szóról-szóra történő közlését stb. Ezt talán röviden úgy fejezhetnénk ki: az apostolok és tanítványok a tényeket közlik — de nem azok körülményeit és részleteit; Jézus tanítását írják le — de saját szavaikkal, tartalmilag s azonkívül igen sokszor ellátva azt a szükséges magyarázattal. Nem adnak mindenre kiterjedő „helyszíni közvetítést” sem Jézus életéről, sem nem adják le az Úr szavait magnetofon szalagról, ők nem „hírközlők”, hanem elsősorban „hírmagyarázók”. Amit azonban leírnak, az való történelem.

A zsinati tanítás a továbbiakban beszél az újszövetség többi szentíratáról is: az Apostolok cselekedeteiről, mely az ősegyház életéből és csodálatos elterjedéséből közöl részleteket. Megemlíti az apostoli leveleket, melyekben Krisztus megváltásának tanítása és következményei már bővebben kerülnek kifejtésre, s melyek részét képezik az apostoli ígehirdetésnek. Ezekben igen kevés adat olvasható Jézus életére vonatkozólag — hiszen ezek az írások az evangélium hit és erkölcsbeli kifejezését szolgálják. De ha leírnak itt-ott egy jelenetet nyilvános működésének korából, akkor ezekre is áll az, amit Szent Pál mond Jézus Krisztus föltámasztásáról: „Elsősorban azt adtam át nektek, amit magam is kaptam: Krisztus meghalt bűneinkért... eltemették, de harmadnapon föltámadt... Megjelent Péternek, aztán a tizenkettőnek, majd egyszerre több mint 500 testvérnek...” Ami annyit jelent, hogy az apostolok ígehirdetése tanúkkal igazolt tényekre vonatkozott elsősorban és nem vér-

telen valláserkölcsei bölcselkedésre. Erről a prédikációról írja a népek apostola, hogy azzal a hallgatók szembe állították, mintegy lefestették a megfeszített Jézus Krisztust (*Gal*, 3, 1). Az újszövetség utolsó, 27. könyve az egyetlen profétai mű: a *Jelenések könyve*. Ez a könyv tulajdonképpen a múltból: a megváltás húsvétjából indul ki. Amikor az „Isten báránya” elvette a világ bűneit, a „halál mérgeét megtiporta, mennyországot megnyitotta”. Krisztus megváltásának végső kiteljesedése az a világmindenségre kiterjedő „Isten-országa” a „mennyi Jeruzsálem”, melyről azt írja a *Jelenések könyve*: „a városnak nincs szüksége sem napvilágra, sem holdsugárra: Isten dicsősége világítja meg, fénye pedig a Bárány. Világosságában járnak a nemzetek és a föld királyai hódolnak neki. Kapuit nem zárják be soha, hiszen nincs is ott éjszaka. Kincseikkel és értékeikkel neki adóznak a nemzetek. Nem léphet be oda tisztátalan, szentségtörő és hazug, csak az, aki föl van jegyezve a Bárány életkönyvébe... Elő vizek folyója fakad az Isten és a Bárány trónjából... a folyó mindkét partján az élet fái állnak... A fa levelei a nemzetek gyógyulására szolgálnak. Átok nem lesz többé benne... Az Ūristen ragyog rájuk s uralkodni fognak örökkön-örökké” (21, 23—22, 5).

A megváltásból tehát a jövőbe mutat a *Jelenések könyve*, s hatalmas víziókban festi meg nagy esetvonásokkal az egyház sorsát kezdetől egész a főntebb leírt diadalmas végig.

A zsinati tanítás utolsó fejezete „A szentírás az egyház életében” címet viseli.

Ebben a befejező részben a zsinat gyakorlati rendelkezéseket hoz és sürgeti azt, hogy „az egyház egész életét és prédikációját a szentírás táplálja és igazgassa”. Ezért a zsinat nem csak azt kívánja, hogy a híveknek héha napján legyen módjuk hallani valamit a szentírásról, hogy a papság egyszer-egyszer prédikáljon a bibliáról, hanem azt parancsolja, hogy a szentírás legyen az az eledel, melyet a híveknek nyújtanak. A prédikációban a szentírásnak nemcsak egy két cícomaként díszítő elemként használt idézet formájában kell jelentkeznie, hanem a szentírás legyen a tartalom, a vezérlő gondolat. A legfőbb ideje, hogy papságunk — most már zsinati parancsra is — megkezdje a „hirdessétek az evangéliumot” — azaz prédikáljátok a szentírást — parancsának megvalósítását. Az Ősegyház szentatyái mind ezt cselekedték és *Szent Jeromos* az egész hagyomány tanítását fejezi ki, amikor azt mondja: „Aki nem ismeri a szentírást, nem ismeri Krisztust sem!”

Előírja a zsinat azt is, hogy a szentírásnak e nagy fontossága miatt adjanak a nép kezébe szentírást, főleg újszövetséget. Készíttessenek korszerű magyarázatokkal ellátott és a nép által könnyen érthető fordításokat. Hazánkban az újszövetségi szentírás legutóbbi kiadásai mind elfogytak már. Mire azonban e sorok napvilágot látnak, kéziratban készen lesz már az újszövetségi szentírás új magyar fordítása és magyarázata, amelyet a *Szent István Társulat* bibliabizottsága készített. A fordítás stílusa nem lesz egységes, mert az egyes fordítóknak ebben szabad kezük volt, annál is inkább, mert a szentkönyvek stílusa sem egyforma, még ugyanannak a szerzőnek különböző munkáiban — például *Szent Pál* leveleiben — sem. Arra törekedtünk, hogy a magyar katolikus hívők számára könnyen érthetően és a legkorszerűbb magyarázatokkal ellátva nyújtsuk át az újszövetséget.

A világmindenség végtelen valami, amiben elvesznénk, ha benne nem minden a személyre tartana.

Teilhard de Chardin

JÉKELY ZOLTÁN VERSEI

EGY NŐI KÉZHEZ

Ibolyát, nárciszt, szegfűt, gyöngyvirágot
szakított ez a kéz, almát szedett a fáról,
márványatléták izmain pihent meg,
simogatott remegve régi szentet,
fogott szép fésűt, tollat, ceruzát,
kenyeret szelt, mosott ruhát,
lapozgatott versekben, imakönyvben —
hadd hulljon rá most pataokban a könnyem!

Ne gondoljak rá, amíg csókolom,
hogy látnom kell tán a ravatalon,
összekulcsolva, hófehéren,
bakacsint öltött templom közepén!
Ne lássam a rózsálló bőr alatt
a csontokat,
ne jusson eszembe soha
az egyiptomi asszony-múmia
tőpörödött, fekete kis keze!

Mindig úgy lássam, mint Taorminában,
midőn egy elrohant vihar nyomában,
reggel korán, tépett növényi roncsok
közül felém kínált
egy nagy piros narancsot!

ÖRÖKRE

Két karsú test a kőtorony alatt —
mi eltűnünk, a torony megmarad.

Két kis betű a nagytemplom kővén —
egyik te vagy, a másik én.

A tornyokat ledönti az idő —
de névjelünkkel megmarad a kő!

SZÜLETÉSNAP

Dédelgetem, melengetem
a Kisdedet,
melyet Karácsonyfád alatt
szült egy megáldott pillanat.

Buzgón ringattam bölcsejét,
hogy lám, egy esztendőt megért;
a másodíknak küszöbén
remegve csüggök életén.

Mert nem lehet
a porcelán törekenyebb,
a rózsá szirma hamvasabb,
forrás vize kristályosabb!

Ápold te is! Ha nagyra nő,
Ő is lehet Üdvözítő,
s busásan kárpótolja mind
vigasztalan, vak napjaink.

A HÍVŐ EMBER TETTERŐS NYUGALMA

Toynbee, a híres angol történész írja egyik művében (*A Historian's Approach to Religion*), hogy a XVII. század végétől kezdve a vallás iránti érdeklődés mindinkább és mindig szélesebben áttolódott a technika iránti érdeklődésre. Lekötik és újra meg újra felcsigázzák az emberek figyelmét a technika eredményei, „csodái” kiváltják irántuk az ámulatot és csodálkozást. Ilyen formában ez igaz is. És ez a része nem is baj, sőt jó. A technika mindaddig nagyszerű, míg az embert szolgálja, és nem megfordítva, az ember lesz rabszolgájává, ő válik gondolkodás nélküli géppé. A technika vívmányai, a természet erőinek mind jobb és mind mélyebb alaposabb ismerete az ember számára szebbé és lakályosabbá teszi a földet.

Abban van a tévedés, ha valaki a technika és a vallás közé egyenlőségjelet, illetve „vagy-vagy” felvetést tesz. Mert hiszen mindkettő más és más értékrendbe tartozik. Az egyik a praktikus, a mindennapi értékrendbe, és szolgálata is ezé. A másik az ember reménységére és az őt nyugtalanító életkérdésekre: a honnan, hová, miért-re felelet. És ha ez a felelet olyan, hogy megnyugtassa a kereső embert, bizalmat és reményt ad neki a holnapok felé, kedvét megemeli a földről, fel, a csillagokig, akkor az ember reménysége és kedve mint megsokszorozódó és megsokszorozó erő sugárzik bele a hétköznapiakba és azok feladataiba is, és méltóságot, rangot ad nekik, a hit szemében örök méltóságot és rangot.

Aki azt a következtetést vonná le hitéből evilági élete felé, hogy „nem érdemes”, „mi ez az örökkévalósághoz képest”, annak ugyan ebben, hogy „mi ez az örökkévalósághoz képest”, igaza lenne, de torz fogalma lenne a hitről, a sajátjáról is, és nemigen tudna vele elbotorkálni eddig az örökkévalóságig. Nem is szólnán arról, hogy kinek a számára lenne vonzó, érdemes és szép egy „hívő” életéből így sugárzó remény, bizalom és hit?

A hit nyilván nem olyan, mint a technika. Nem teremt sokszor fel-tűnő és kifelé is látható-fogható „csodadolgokat”, legalábbis úgy nem, mint a technika. A hit elsősorban befelé nyilatkozik meg: nyugalmat, békességet, életbizalmat, életreménységet, bizonyosságot, rendezettséget, szilárdságot, erőt ad annak, aki elfogadja. S akiben belül rend és életkedv van, hite folytán, elvei, meggyőződése, világnézete folytán, annak az életében, munkásságában, magatartásában, állásfoglalásaiban, egész viselkedésében is általában rend, megbízhatóság, lelkiismeretesség, pontosság szokott lenni. Valami, ami vonz. Ami másokat is emel és visz magával. És nem a rossz, hanem a jó felé. A jó ízével telik meg körülötte a lelkünk.

A hívő ember nyugodt. Nyugodt befelé és nyugodt kifelé. Ez a nyugodtsága azonban nem lehet restség a jóra és nem lehet pesszimizmus, vagy cinizmus. Ez a nyugodtság tetterős nyugalom és építő bölcsesség. Minden helyzetben és minden körülmények között valami olyasmi van az ilyen ember lelkében, mint amit az öreg és bölcs *Gamaliel*, *Szent Pál* mestere is kimondott, amikor azt tanácsolta a zsidók legfőbb testületének, amit tanácsolt: „Ha ugyanis ez a törekvés, vagy ez a mozgalom emberektől származik, felbomlik; de ha az Istentől van, nem tudjátok szétoszlatni őket, különben úgy tűnnék fel, mintha Isten ellen tusakodnátok” (*Apcsel.* 5, 38—39).

Régi és új világgép

A régi ember világgépe statikus volt. Az Isten megteremtette egyszerű és egyszersmindenkorra a világot. A világnak megvan a maga rendje. Ez a rend változhatatlan, mert az isteni akarat tartja ilyennek. Ilyen benne az emberi sors is. Mindenkinék a sorsa. Legfőbb bölcsesség mind ebbe belenyugodni. Aki a napos oldalon van, az ott van; tartsa szerencséjének; aki az árnyékos oldalra került, az a békétűrésével iparkodjék érdemet szerezni. Majd eljön az utolsó elszámolás, ahol és amikor az osztó igazságosság mindenkinék igazságot szolgáltat. Majd — a másvilágon.

A mai ember világgépe dinamikus. Minden állandóan mozgásban, fejlődésben, változásban van. Mintegy igénye ez a mindenségnek, mindennek, hogy alakuljon — a tökéletesebb felé haladjon. Törvények rejlenek a dolgok mélyén, erők mozognak bennük és általuk. Semmi sem kész egészen, sohasem. Az ember sem kész egészen, sohasem. Minden lehet még több is, még jobb is. Az ember is. Vagy fordítva is.

Mindez a helyes istenhitet nem érinti. A törvény, az erő, a mozgás, a fejlődés vágya, a tökéletesedés igénye is Istentől és általa van. Sokoldalúbb, titokzatosabb és mélyebb és gazdagabb így a világ és benne az élet és az ember.

Talán a kelleténél is többet emlegetik Nyugaton ma, hogy vannak haladó keresztények, katolikusok, de ezek „veszélyesek”, „gyanúsak”; a konzervatív katolikusok az „igaziak”, a „megbízhatóak”. Ezek már a tegnapi elavult szempontjai, amelyek mögött kiskorúság és félelem bújik meg. A mai ember, a nagykorúvá lett vallásos ember tudja, hogy nincsen haladó vagy maradi hit, mert: a hit — hit, de van haladó és friss, és van maradi és elavult magatartás, életnézet és világgép. De a mai vallásos ember természetesen tartja, hogy annak a szavára hallgasson, aki őt problémáival együtt látja, aki őt az életével együtt látja és így akarja őt megérteni, hitében és hitével is, és így akar neki segíteni. Így akarja őt vezetni, tanítani, szolgálni szeretetben, okosságban és igazságban, a valóság viszonyaiban, az Isten igazi szándékai szerint.

Nemcsak az ember fut és fejlődik az isteni akarat erejének sodrában, az időben és a történelemben, hanem az ember egész sorsa, minden napja, körülményei, egész élete is. Gyenge annak a hite, aki ezt nem meri, vagy nem akarja így látni, és gyenge lesz annak a hangja ahhoz, hogy ezt a mai ember meg is hallja és hallgasson is rá. Nem az dönti el, hogy hívó vagy nem-hívó vagyok-e, hogy egy adott társadalmi rend mellett, vagy ellene vagyok-e.

A gyermekből, és az egész emberi nemre mint ilyenre is érvényes ez, felnőtt lesz. A felnőtt gondolkodása más, mint a gyermeké. Az, hogy valaki elégedetlen a meglévővel, hogy mást, hogy jobbat keres, egyáltalán, hogy keres, kutat valamit: — ez nagyon is emberi, felnőtt-emberi tulajdonság. A kereső ember ahhoz a képhez, ideál-képhez, amit elmúlt századok rajzoltak meg róla, az emberről, szeretne valami mást, valami újat is hozzáadni, egy-egy vonást legalább abból a még szebből, mégkülönből, ami önmaga ideáljáról sejtelmesen a lelkében nyugtalanodik. Nem biztos az, hogy mindaz, amiről egy társadalom azt mondja az embernek, ez az Isten akarata, hogy ez tényleg az is. A legtöbbször az ilyesmi csak a társadalomnak, a megszokásnak, a megkövesülésnek az akarata, illetőleg inkább tehetetlenségi nyomatéka, amely húz magához és magával minket is. Akar húzni-vonni.

Minden ember rádöbben egyszer, előbb-utóbb, a szabadság kérdé- sére és nem tud attól szabadulni. Feleletet kell rá kapnia. Feleletet kell rá adnia. Mert mindaddig nyugtalanít ez benne. *Skydsgaard*, a kiváló dán luteránus teológus mondotta (a vallásszabadságról szóló zsinati nyilat- kozattal kapcsolatban: Vigilia, 1964. december): „Valljuk be, mindegyi- künk lelkében ott ül egy ateista is. Ennek számára is kellett volna va- lamit mondani.”

Nem vagyunk tisztán lelki, szellemi lények. Nem vagyunk „angya- lok”. Hús-és-vér emberek vagyunk mindvalamennyien. Emberek, akiknek testünk is van, és ez a test nem a fellegekben jár, hanem a földön. Áltá- lában nagyon is és súlyosan a földön. Az Istent nem úgy kell elképzel- nünk, mint aki a mi hívásunkra folyton beleavatkozik a világ folyá- sába, a dolgok rendjébe. Mi meg csak akkor fordulunk hozzá, ha baj- ban vagyunk, ha valami kell nekünk.

Ilyen értelemben beszélnek a világ „mithológiátlanításáról”, ami így igaz is. Nem a hitelveket, hanem a teológia nyelvét, a teológiai fogal- mak megfogalmazását kell közelebb hoznunk korunk kifejezés-formáihoz, amit a zsinaton is sokan sürgettek.

Hit és tudás

Az ember szeret gondolkozni. Ez természetes és nincsen benne semmi elvetni való. Nem szabad félnünk az értelemtől. Az is az Isten akarata és hitünk szerint, a kegyelem fényétől csak még ragyogóbb és még mély- rehatóbb lesz. Ez az értelem felveti a hit és a tudás viszonyát is. Ez is ter- mézetes. Még akkor is, ha átmenetileg kiveti a hívőt nyugalomból és biz- tonságából, amit hitén belül élvez. Kutatni kezd és csak kutasson is. Sok új szempont, sokkal gazdagabb lelkiség és világkép lehet és lesz is sok- szor, sokakban az eredmény. Sok minden tisztázódik, megvilágosul. És az új szintézisben még nagyobb biztonság és nyugalom jöhet létre mi- bennünk, ha nem elzárkózva, elszűkülve, hanem sokoldalúan akarunk tudni és látni, a hit vonalán is. Mert a hit nem tudás ugyan, de ismeret is kell hozzá. Minél mélyebb és minél alaposabb ismerete annak, hogy mit is akarok hinni, mit is keresek, hol is vannak a hit határai, merre megy a hit útja, mi ezen az úton a lényeges és mi a csak járulékos. Van úgy akárhányszor, hogy a kétség és a hitetlenség vezet el minket, pa- radox módon, a szilárdabb és megalapozottabb hithez.

Ma még kevésbé lehet, mint valaha is bármikor, a jelent és főleg a jövőt a múlttal mérni. Minden mozgásban, forrásban, nyugtalanságban, fejlődésben és alakulóban van. Nagyon sok és nagyon sokféle erő mun- kálkodik az életnek és a világnak az arcán, az új arc megformálásán. Nemcsak fizikai, technikai, nemcsak hatalmi erők, hanem a gondolatok, a nézetek sokszor egymással homlokegyenest ellenkező és egymással üt- köző erői is. Kívül-belül „pluralista” a világ, illetőleg benne az emberi- ség. Ilyenkor egy állandó, széles, mindent átfogó, minden részletében ki- dolgozott és világosan látott tervet egyszeriben nem készíthetünk. Még az egyháziak körében is sokféle felfogás, értékítélet és keresés mutat- kozik az evilági dolgokban, sokszor egymással ütközésben is. Ki tudja, hogy melyik lesz maradandó gondolat, vonás a jövő arcán? Melyik mut- tat előre? Mert maradandó nyilván csak az lesz, ami előre mutat. Ami a jövőt is akarja keresni és építeni. És az a bölcs dolog, ha a jóakarátú, egészséges gondolatokat és törekvéseket egybefogjuk. Nem veszeksztünk, hanem együtt építünk. Senki sem igényelheti a csalhatatlanságot és a kizárólagosságot magának.

Az élet folyton változik, éppen azért, mert élet, mert él. Mert emberek élnek. A mindennap felvetődő új és új problémákat, amelyek elé az élet állít bennünket, azokat kell megoldanunk. Mert mit érne, ha valaki folyton csak a holnaputánról kovácsolna terveket és csak arról álmodnék, közben meg a mához tehetetlennek bizonyulna? Az adott körülményeket és lehetőségeket helyesen felismerni és azok segítségével, kibontakoztatásán helyesen munkálkodni: ez a feladatunk. Sokszor talán nem azzal kell így foglalkoznunk, amivel éppen legjobban szeretnénk, de mégis az ezekkel való foglalkozás a mi igazi mai feladatunk s egyben felelősségünk.

A hívó ember abban a hitben és tudatban cselekszi a legkisebb, legjelentéktelenebbnek látszó dolgát is, hogy az is belesimul az Isten egyetemes, nagy világterveibe. Azoknak ez az apróság is számontartott és érdemes része. És ebben a hitben, ebben a tudatban nagy biztonság és erő van, és az ilyen lelkiismeretben nagy békesség és megnyugvás.

VÁMBÉRI GUSZTÁV VERSEI

ESTI BESZÉD

*Jöjjetek barátaim!
Kévéssel érkeztem a nedves városból,
íme érzem, szobám melege átszövi
nyirkos tagjaim.*

*Ne féljetelek!
Az egykori füttyös gyermek a víz partján
maradt, hol a csillanó szárnyasokat
riogatta. A kamasz, ki egykor voltam,
elveszett álmai égő erdején.*

*Egyedül élek!
Nincsenek választottaim, kiket verssel
köszöntsek. Talán elleneim se, kik
lánczát hajítanának csendes szívembe.*

*Szeressetek!
Mit kérhet egy magános férfi, — ily
résztvéltlen estén — ki feszes izmaival
ölelte a világot, és most évei hamuja
szürkére festi kócos hajzatát.*

KACSAK AZ ESŐBEN

*Kapumban állok, ahonnan számtalanszor
indultam az égtájak irányába, hogy
tanítványaid közé álljak Mesterem,
üres szákkal s árva szívemmel.*

*Csurog az eső, és csurog az alkony.
Sikong a harang, valaki elhalálozott
e borús tavaszi napon, nem várva be
a mandulák virágba szökkenését.*

*Egy lányka énekel a patak hídján,
fehér kacsái a víz hátán lapulnak,
s hallgatják a szolgálóleány dalát,
mely lenge fátyolként fölöttük szálldogál.*

NEM-ANYAGI HATÓOK A CSÍRAFEJLŐDÉSSEN

Az emberek mindig úgy tekintettek az élők világára, mint ami közelebb vezet Istenhez, mivel oly jegyeket fedeztek fel benne, amelyek nincsenek meg az élettelen világban. Ez a szemlélet azonban mindinkább háttérbe szorult az elmúlt évszázad alatt, mert a tudományos biológia sok képviselője kikapcsolta munkásságából Isten gondolatát. Úgy vélték, ha sikerülne kimutatni, hogy a szerves élet csupán anyagi jelenség és egyedül anyagi erők működése révén keletkezik, akkor az anyagtalanság szellem és a világfeletti teremtető Isten föltételezésére nincs többé szükség.

Az ókori és középkori ember a test és lélek közül a léleknek tulajdonított döntő fontosságot, és az anyagot háttérbe szorította. Jellemző erre Plató gondolkodása, aki a testet a lélek börtönének tartotta. Aristoteles a lelket mint a test „szubsztanciális formáját” határozta meg, amely az élő lény létének és tevékenységének forrása. Az anyagot tehát ő is alárendelte a léleknek. Az újkorban az ellenkező végletbe megy át a gondolkodás. Ennek a radikális felfogásnak példája *Descartes*, aki az állatokat és növényeket bonyolult gépeknek tartotta. Bár szerinte az ember kivételes jelenség, követői erről már nem vesznek tudomást és *J. Lamettrie* „embergépről” beszél.

A jelenlegi biológiában Descartes felfogása érvényesül, hiszen sok felfedezés történik e területen. Különösen nagy az előrehaladás a fehérjék, enzimek, nukleinsavak kémiaiában, és ez csak nyer fontosságában, ha eszünkbe idézzük, hogy a szervezetek csak anyagi oldalról közelíthetők meg. Az újabb fejlődéstani kutatások a paleontológiában kimutatható fejlődést a genetikában működő mechanizmusokkal magyarázzák. Ez azt jelenti, hogy csak anyagi történésekkel, anyagi okokkal magyarázzák a szervezetek fejlődését. Ugyanezt a felfogást kiterjesztik az élet eredetére is. A tudományos biológiának így kifejezetten anyagelvű jellege van. Még azok a biológusok is, akik magukra nézve elutasítják ezt a jelzöt, csak az ilyen beállítottságot nevezik „tudományosnak”. Ez magyarázza azt is, hogy a szervezetek lényeges felépítésére vonatkozó természetbölcséleti fejtegetésekkel ritkán találkozunk. Ezért értékes *Johannes Haas: Biologie und Gottesglaube* (Élettan és istenhit; Berlin, 1961) című könyve. A nemzetközileg ismert sejtkutató, természetbölcséleti fejtegetéseiben arra akar rámutatni, meddig terjed az anyag képessége s hol bizonyul önmagában elégtelennek.

A mindennapi életben könnyű különbséget tenni élő és élettelen közt. Az életnek azonban mindeztideig nincs olyan tudományos meghatározása, mely általános jellegű volna. Így azután csupán ismertető jegyekre vagyunk utalva, amelyek minden élőben azonosak. Az első ilyen jegy, hogy minden szervezet jellegzetes alakkal bír, amelynek alapján felismerhető, leírható és osztályozható. Minden szervezet befut egy életfolyamatot, amely formaváltozásaiból leolvasható. A jellegzetes alakzat mindig megvalósul, ha az élő és élettelen környezet részéről bizonyos feltételek megvannak. Ezek azonban nem okai az alakzatnak, hanem csak feltételei. Az ok magában a szervezetben van, amely meghatározott alakzat felé törekvő képességgel rendelkezik. Létezésében nem lehet kételkedni, mert hatásában megfigyelhető. Minden magban, minden állatban megvan, amely életét az ön- és fajfenntartás ösztöne szerint éli le.

Az alakzatra irányuló törekvés megtalálható az élő történések minden részletében, magában a sejtben lejátszódó folyamatokban is. Egyesek úgy próbálják e folyamatokat magyarázni, hogy a szerves élet egyes jelenségei elé az „ön” szócskát teszik, így önmozgásról, önkifejlődésről, önkettőződésről stb. beszélnek.

Az alakzatfelvétel és az erre irányuló törekvés összefoglalható az alakzatra való törekvés kettős tartalmú fogalmában. Mivel ez a két mozzanat csak a szervezeteknél található meg, alkalmasnak látszik a szerves élet leíró fogalmának meghatározására. Ez azonban nem „megmagyarázása” a szerves életnek, mert csak a szervezet s az élet egyik ismertető jegyét foglalja magában.

Engels meghatározása: „Az élet a fehérjék létezési formája”, nem rossz, mert már száz évvel ezelőtt felismerte a proteinok jelentőségét a szerves élet szempontajából. A proteinok fellépéséből nagy valószínűséggel lehet az életre következtetni, de nem biztos, hogy általában véve ez az élet legvégső alapja. Az újabb időkben nagy szerephez jutottak a nukleinsavak és ezért az életnek egy másik meghatározása is van: „Az élet a nukleinsavak létezőmódja” (*Dobzhansky*). De nincs kizárva, hogy a fehérjék és nukleinsavak mellett még más lényeges vonások is előtérbe fognak kerülni, ezért az ilyenfajta megállapítások túlhaladtak.

A szervezetek ontológikus felépítésére vonatkozólag az anyagi összetevők a legkönnyebben megfoghatók. A legújabb kutatások révén egészen elképesztő betekintést nyertünk az anyagba. Az anyag a szervezeteken belül és kívül létszerűen ugyanaz. Ez a megállapítás ezért fontos, mert az első pillanatára egészen más tulajdonságot mutat fel egy darab kő és egy virág, ezen az alapon alakult ki régen a vélemény, hogy létszerűen két különböző anyagfaj van: élő és holt. A kémikusok is kezdetben azt gondolták, hogy a szerves vegyületek képzéséhez „életerő” szükséges. Ezt a hitet 1828-ban *F. Wöhler* szétlőtte, amikor a szerves vegyületnek tartott karbamidot előállította szervesen anyagból. Ma már lehetséges a hormonok és vitaminok szintetikus előállítás, de még mindig ragaszkodnak egyesek ilyen titokzatossághoz. A dialektikus materializmus azt tartja, hogy a holt anyag „minőségi ugrás” által lesz élővé. Haas nem osztja ezt a nézetet, mert — mint írja — az életfolyamatokban egyetlen olyan anyag sincs, ami ne fordulna elő a periodikus rendszer ismert elemeinek sorában. Nincsen semmiféle vegyület, amely az élet kizárólagos sajátossága lenne, s csak az élő szervezetben és ezenkívül másutt sehol sem fordulna elő. A biokémiai folyamatoknál ugyanazok az atomi és molekuláris mechanizmusok működnek, mint az élőkön kívül. Nincs semmiféle energia, amely csak az életben lépne fel, s az ismert anorganikus anyaghoz hozzájárulva fejtené ki működését. Noha az anyag a sejtben új tulajdonságokra tesz szert, de ezek képességileg benne voltak, s a szerves állag sajátos struktúrája által jönnek létre. A bekebelezett anyag megtartja minden atomi tulajdonságát és molekuláris sajátosságát. Megvan az atommag struktúrája és minden tulajdonsága, amely belőle ered, mint az atomsúly, izotópia és az esetleg meglévő természetes és mesterséges rádióaktivitás stb. A rádióaktív elemek segítségével sikerült bepillantani az anyagcsere bonyolult folyamataiba. Ezekben az atommag struktúrája megmarad, pedig minden esetleges változásnak itt kellene először jelentkeznie. Végeredményben tehát — állapítja meg Haas — nincs élő anyag titokzatos „vitális” tulajdonságokkal.

Az életjelenségeket kifejtő anyagi állagnak mindig van meghatározott struktúrája azaz elemi részeinek elrendezése. Ez kezdődik az élet-

folyamatokban résztvevő anyag molekuláris nagyságrendjében és kiterjed a teljes szervezet anatómiai felépítéséig. Fiziológiailag fontos szerepet játszanak az ún. szerves vegyületek, amelyeket két csoportba lehet osztani: kismolekulájú és nagymolekulájú vegyületek. Az óriás molekulák kismolekulákból épülnek fel meghatározott terv szerint, legtöbbször láncokat alkotnak és ez a terv határozza meg, hogy minő aminosavak, minő sorrendben vegyenek részt a felépítésben.

A makromolekuláris anyag az életfolyamatokban döntő szerepet játszik. A legfontosabb szerepet a proteinek, mint enzimek vagy fermentumok töltik be. Majdnem minden elemi életjelenség biológiai reakciókból áll, amelyeknek nagy többségét az enzimek irányítják. Minden reakció-típus megköveteli a maga enzimjét, úgyhogy a sejt százféle enzimefajta tartalmazhat. A biológiai óriás molekulák a sejtszervek építőkövei s a sejt számos ilyen szervvel rendelkezik. Leírásuk a szubmikroszkópikus alaktan tárgyát képezi.

A legtöbb szervezet különböző sejtféleségből épül fel. A meghatározott típusú sejtek szövetté egyesülnek és belőlük épülnek fel a szervek. Ez a felépülés meghatározott törvények szerint történik. Tehát minden egyes szervezetnek anyagi szubsztrátuma, a „teste” teljesen strukturált. Ez a struktúra lépcsőzetes, kezdődik a szerves kismolekuláknál, míg végül eljut az egész szervezethez. Minden egyes lépcsőfok felhasználja az előtte levőt mint építőanyagot, feltételezi annak tulajdonságait és törvényszerűségeit.

A szerves élet döntően függ az anyagi szubsztrátum struktúrájától. A „szerves élet” nem más, mint nagyszámú tevékenység. Ezekben vagy az egész szervezet vagy csak egyes szervek vesznek részt. A szervfunkciók a szövetek és sejtek teljesítményei által mennek végbe. Az életfunkciók is hasonlóan a struktúrákhoz, lépcsőzetesen épülnek fel. Ezért az alaktan a fiziológia feltétele.

A szerves élet számára a struktúrák nincsenek egyszer-s mindenkorra megadva, hanem állandóan mozgásnak vannak alá vetve. Az állandó újjá-képzésüket szolgáló folyamatokat szaporodásnak nevezhetjük. Az életfolyamatokat itt két nagy csoportba lehet osztani: maradandókra, amelyek a kész és lényegileg változailan struktúrákban mennek végbe és morfogenetikusokra. A morfogenetikus, azaz a szerves struktúrák kialakítását intéző folyamatokba a modern sejtkutatásnak sikerült mély bepillantást nyernie. Itt is a lépcsőzetes felépítettség érvényesül. A legelső lépcső az organikus kismolekulák szintézisének van. Ezek nincsenek szükségképp összekötve az étellel, de jelenleg szerves anyag nem képződik önként. A szerves kis molekulák szintézise sok tagból álló reakcióláncban történik. Tehát a sejt nem illeszti össze az elemeket csak úgy egyszerűen molekulákká. Minden egyes reakciólépést saját enzim katalizál. Ha egy sejt valamilyen enzimmal nem rendelkezik, a szintézis nem következik be, esetleg megáll ott, ahol ennek az enzimnek katalizálni kellett volna.

A szerves kismolekulák szintézise az első lépés a makromolekulák keletkezéséhez. Csak akkor tudnak szintetizálódni, ha a sejtben a felépítéshez szükséges minta valamiképp megvan. A poliszacharidáknál ez akkor következik be, ha egy „primér”, azaz a sejtben szintetizálandó anyagnak legalább egy molekulája már megvan. A biológiailag fontos óriás molekulák sohasem képződnek „de novo”, hanem reduplikációval, egy már meglévőből vagy mint mondják: autokatalizissal. Ez a képesség a biológiailag óriás molekulák ismertető jegyének tekinthető. A mintán kívül azonban szüksége van az enzimek nagy apparátusára. Az önmegket-

tőződéshez megkívánt enzim-apparátus csak az élő sejtekben van meg. A makromolekulákból hogyan alakulnak ki a sejtszervek, nem tudjuk. Minden szerves struktúra keletkezésének alapfolyamata a sejtosztódás, a sejtmegekettőzés vagy mitózis.

A kérdés most már az, hogy az anyag saját maga alkati képességéből képes-e szerves struktúrákat létrehozni? Kétségtelen, hogy az anyag rendelkezik aktív képességgel, hogy létrehozzon alakszerű képződményeket, amint ez megnyilvánul az atomok, molekulák, kristályok kialakításában. Ez a képződés az anyagnak előttünk ismeretes törvényeiből szükségszerűen adódik, mégha oly csodálatos formákról van is szó, mint a jégkristályok. A szerves struktúrák kialakítása azonban másképp történik. Ezek is anyagi erők és törvények segítségével történnek, de oly módon, amely ezeknek az erőknek különleges hatásmódjától idegen. Az anyag alkat-produktumaiban csodálatos szabályszerűséggel találkozunk; ez az egyes építőelemek szigorúan periodikus sorrendjében áll, például a kristályrácsban az ionok. A biológiai óriás molekulák szabályszerűsége azonban aperiodikus, mint valami dallam és ezzel a kristálytól teljesen és tökéletesen különböző, nem vezethető le belőle.

A tevékenységmód különbözőségéből a tevékenység-hordozó különbözőségekre kell következtetni. A szerves struktúrák keletkezésénél oly ágens cselekvő tényező működik, mely különbözik tőle, jóllehet az anyagot erőivel együtt szolgáltatába állítja. Mivel ez az ágens a szerves struktúrák és alakok keletkezését okozza, „alakítási tényezőnek” nevezzük. Régebben arra gondoltak, hogy az anyag kollodiális állapota különös formaképző erővel rendelkezik. De most tudjuk, hogy a sejtben fellépő biokolloidok valójában óriás molekulák, amelyek tulajdonságai az őket felépítő kismolekulájú építőkövekből levezethetők. Tehát az anyagot kolloid állapotában különleges formaképző képesség nem illeti meg.

A szerves formaképzésnél tevékenykedő kémiai tulajdonságúak és az elemek elektronburkának fizikájából levezethetők. Ilyenek az elemek kémiai vegyértéke, a kémiai vegyületek reakciómódja, az anyag elektromos és mágneses magatartása, fény- és röntgenszínképe stb. Itt már lényeges fejlődést nem lehet várni, és nem lehet arra számítani, hogy eddig ismeretlen formaképző erőt fedeznek fel az anyagnál. A föld őskorában sem lehetett ilyen formáló erő, amely a saját erejéből hozta volna létre a szerves struktúrákat. A biogeneiziskutatás szerint az anyag természete akkor is ugyanaz volt, mint ma, ezért a föld őskorában sem lehetett nagyobb formaképző ereje, mint ma.

A morfogenetikus kialakulást nem lehet a preformizmussal sem magyarázni, mert ez az ún. beskatulyázási elmélet abszurdításához vezet. Ugyancsak nem lehet találni a szervezetek kialakulásánál miniatűr organizmusokat, melyek a fejlődést megindítják, mert az elektronmikroszkóp feltárja a csírasejtet is. A csírafejlődésnek elegendő alappal kell bírnia. Ha ez anyagi természetű lenne, azt meg kellett volna találni, ilyet pedig nem találtak. De olyannak kell lennie az elegendő alapnak, amely rendelkezik aktív alakító képességgel és alkatra való törekvéssel. Ebből következik egy nem anyagi hatóoknak a léte. Ez intézi az egyes rész-történeteket is, mint például a mitotikus sejtosztást a többi közt.

Tehát tényként áll előttünk a stacionárius és a morfogenetikus folyamatok közt meglévő alapvető különbség. Az előzők végbemennek az anyagi struktúrák segítségével, míg az utóbbiak nem.

A LUDAS MATYI KÖLTŐJE

Idén van második születési centenáriuma *Fazekas Mihálynak*, tavaly volt 150 éve annak, hogy fő műve, a Ludas Matyi nyomtatásban napvilágot látott. Két ok is, hogy megemlékezzünk a költőről, akit a „plebejus népiesség” egyik legelső megszólaltatójaként tart nyilván irodalmunk története.

Életének első szakasza csupa viszontagság. A debreceni ősi kollégiumnak, szülei tiltakozása ellenére — apja jómódú gyógykovács: afféle állatorvos volt —, tanulmányai befejezése nélkül, 16 éves korában háttal fordít és fölcsap közhuszárnak. Bejárja a birodalom garnizonjait, hadakozik a török háborúban és egyéb csatákban, míg 1790-ben hadnaggyá, 1796-ban főhadnaggyá léptetik elő. Közben meghalnak szülei, leánytestvérei pedig férjhez mennek. A 30 esztendő „főhadnagy úr” váratlanul nyugállományba helyeztetni magát s hazatér szülővárosába: szőlőt vásárol az Érmelléken, házat a főutcán és földet a város határában. S most kezdődik meg *Fazekas Mihály* második, talán igazi élete: az író, a kertészkedő derék polgár és hazafi, akit *Csokonai* így köszönt s egyúttal jellemez is versében:

*Kerek hajnal sugároddal
Küllőzd meg a fél eget,
S mulólagszín sáfrányoddal
Szezd bé a kék felleget...
Süss druszámnak, barátomnak,
Két szemére édesen,
S babonázd le az álomnak
Mákját rólok csendesen.*

.....

*Mondd meg néki, hogy kertjébe
Régóta kívánkozom,
Hol a természet ölébe
S az övébe nyugoszom.
Mondd meg néki, hogy pattantom
Hüromat már öfelé.
Ah mert — ah! magános lantom
Drágább névvel zenghet-é?
Mondd meg — de már — már jól látom
Már itt van — már látom őt, —
Haj! Az én nemes barátom
Hogy használja az időt!
Ó akinek Bellónától
Magasztalva van neve,
A gögösség hagyományától
Irtózáván kertész leve.
Ó a tomboló vígságnak
Futja únszolásait,
S egy félig fejlett virágnak
Lesi biztatásait.*

.....

*Jer, barátom! Lépegessünk
Kis kertednek utáin,
S dőhogás nélkül ne vessünk
Mások bolondságain.*

.....

*Jer, e répánál térdeljünk,
Jer, kacsint e tulipánt,
Jer, e töknél süvegeljünk:
Mind használ ez, s egy se bánt.*

(Főhadnagy Fazekas Úrhoz)

Együtt a két jóbarát, s körülben a többiek: a *Magyar Fűvészkönyv* társszerzője, Fazekas sógora, Diószegi Sámuel; a költő és természettudós *Földi János*, *Szentgyörgyi József*, *Domokos Lajos* és mindazok, akik e meghitt társaságban otthonosan érzik magukat, akik majd mind kiállanak a nyelvújítási harcokban és az arkádiai pörben is városuk mellett.

A francia felvilágosodás hatása alatt a rousseau-i gondolat: a „retournons a la nature”, a visszatérés a természethez náluk nemcsak idill, hanem tudományos törekvés is. Kertészkednek, de ugyanakkor megírják az első tudományos és rendszeres fűvészkönyvet. Csokonai megteremti a maga „ideálpóétai világát”, de ugyanolyan költői érzékenységgel — ha nem is mindig ugyanolyan tehetséggel — alkotja meg „Apróceprőségeit” Fazekas Mihály is. Az emberi jóság és szeretet, a vallásos hit és a vallások közötti teljes egyenjogúság, a szerelem és a barátság, az emberi boldogulás és a közjó, a „nyílt okosság és nemes értelem” éppen úgy tárgyai költészetének, mint az önzés, az emberi gonoszság, a tudatlanság vagy a babona elleni harc.

*... Zsendül a józan okosság,
Ami csak árnyékoz takarítgassátok előle.*

(A Debreceni Kalendárium második kiadása eleibe)

Ez a józan okosság kívánja meg a felvilágosult költőtől, hogy a munka felsőbbrendűségét hirdesse:

*Társaságunknak ne légyünk heréi,
És ne kívánjuk, hogy előnkbe szórja
Nem velünk együtt keresett vagyonját
A takarékos.*

*Munka, gondosság, ezek, amik által
Várhatunk vidám napokat napunkra,
S nem szorulunk a panaszos kenyérért
Más küszöbére.*

(A Debreceni első Kalendáriumba)

Ennek a felvilágosult magatartásnak csodálatos példáját őrzi a két változatban is reánk maradt, szinte drámába kívánczó kis jelenet a költő életéből. A Rajna-menti harcok idején történik egy kis francia városkában. A győztes osztrák-magyar sereg bevonul a városba, s két órai szabad sarcolásra kap engedélyt. A polgárházakban sikoltozás és rémület, szanaszét az ellenállók holttestei, megrészegült katonák vandál pusztítása, megbecstelenített hajadonok segélykérése, halálhörgés és a gyász mindenütt. S e borzalmak között Fazekas főhadnagy, miként Szűcs Ist-

ván följegyzí Szabad Királyi Debreczen város történelmében: „Bemegy egy úri házhoz, s annak igen jeles könyvtára szemébe tűnván, a könyvtárból kiszemel egy jeles könyvet, asztal mellé ül, s olvas a könyv mellett addig, míg eltelik a sarc ideje, akkor a könyvet viaszteszi helyére, s meghajtva magát kifelé indul. E nemes lelki ségen elámulva, a háziúr erőnek erejével egy értékes zsebórát tukmált Fazekásra emlékül.” Egy másik följegyzés, amely közelebb állhatott a költőhöz, némi változtatással mondja el a történetet: Fazekas bemutatkozik az apának és két leányának (mennyire jobban illik ez a rokokó gavallérhoz), majd amikor a sarcolók zaja közeledik, abba hagyva az olvasást, fegyverrel áll ki az ajtó elé, s azzal távolítja el a katonákat, hogy bent a szobában a vezérkar pihen. Mind a két változathól az tűnik ki, hogy nemcsak „gáncsnélküli lovag”, hanem „szeretetre méltó ember” is (Kazinczy nevezi így Cserey Farkashoz írt levelében).

Önként megy huszárnak, kiténteti magát a csatákban, de nemes szívét mindig magával viszi. „Rajta vitéz!” című versében is erről tesz tanúságot:

*... Nyomd bé fiam a süveged jól,
S rettentő kardod magyarán markodba szorítván,
Rajta vitéz! Nagy szíved után nagy lelked azonban,
Mely a győzöttön könyörűlő, nyomban kövessen.*

Ám bármennyire „nagy” volt is lelke, talán éppen a sok vér, az emberéletek pusztulása utáltatja meg vele a háborút. Napóleont a „nemzetek vérében úszkált világzsványának” nevezi. Csokonaival együtt el-lene fordul minden háborúnak:

*Már nem akar kezem ontani vért
Címerekért, se dicső nevekért,
Pálmáim s méltóságim
Ti legyetek igaz barátim!
Ti veletek
Ha lehetek,
Azt fogadom,
Egy hőságért nem adom.*

(Katonai búcsúének)

A visszavonult költő körül megnyílik a „szép világ”. Verseiben az enyelgő rokokó báj józan szemlélettel párosul. Képei szinte kézzelfoghatóak; így csak az tud látni, aki maga is benne él a természetben. A rokokó verseket annyira jellemző könyvszagúságon, mesterkélt ségen átút a természet ismerete, a fűvésztudós elemző tekintete:

*Ragyogónak láttam a napot,
Hogy láthatárra felkapott,
Fényes képe még alig volt fent,
Hogy mindjárt egy kis fellebbe ment.
Mikor a nap ekképen jó fel,
Nem marad akkor az eső el.
Forróságát a levegőnek
Régen érzem ily rekkenőnek*

.....

*Postái a terhes felhőnek,
A szelek jobban jobban jönnek.*

(Az én kis kertem)

Mint mikor a nap az ellátás szélére lejutván

*Visszatekint, s az aranygyapjas felhőknek alóla
A már barnuló erdőkre vereses arany színt
Leggyent, azzal elül, s az aranyfestést is azonnal*

A sűrűségből kibukott árnyék letörüli.

(Ugyanahhoz, ti. Amelihez)

„Az új bor” című versében még érezni a rokokó játékoságot, pajkos enyeltést (bár akad benne reális megfigyelés is bőven), ezt tükrözik szerelmi lírájának apró kis gyöngyszemei is, — de már a moldovai szépség, Ruzsánda után vágyó versei a férfisóvárgás komoly hangját ütik meg, akárcsak a szép francia lányt idéző ritmusok (Ámelihez.) Közben olyan remeklések születnek meg, mint „A kellete korán jött csendes esőhöz” című vers utolsó szakasza:

*Ess tehát kedves kis eső! Locsolgasd
A megijedt nép savanyú vetését.
Halld! Áldottnak nevez a szegénység.
Ess, kis eső, ess!*

Rokokó gavallér és felvilágosult bölcs, békeszerető filantróp és anakreoni vidámságú borissza, fűvészkedő tudós és nemes jóbarát Fazekas — mindez azonban együttvéve sem magyarázza meg a legnagyobb magyar komikus elbeszélések egyikének, a *Ludas Matyinak* keletkezését.

Mennyit kutattak forrásai után — hiába! A francia mesék távoliak (bár olvashatók belőlük), a vándor témák útja pedig kiszámíthatatlan. Mert vándortéma a póruljárt úr és a bosszúálló parasztleány története is. A remekmű lényege azonban éppen abban áll, hogy mindent magába tud szippantani anélkül, hogy utánczóvá válnék, s jelentéktelen, annyi kézen-közön átszivárgott, szinte közkinccsnek nevezhető történetkét is bele tud emelni az örökkévalóságba. Gondoljunk csak *Shakespeare-re* és *Molière-re* vagy ha éppen úgy tetszik, napjaink drámaírójára, *Brecht-re*.

1815-ben jelent meg a Ludas Matvi Bécsben *Kerekes Ferenc* egyetemi hallgató kiadásában és előszavával (Kerekesből később neves debreceni professzor lett), a költő tudta nélkül, nem kis bosszúságára. Ma sem tudjuk, miért, de éppen a megjelenés előtt vette kézbe Fazekas tíz éve porosodó Ludas Matviját s átdolgozta. „Egy különös környüállás — írja levelében Kerekes Ferencnek — 1814-ben eszembe juttatta, hogy van még egy neveletlen fíjam, a Matvi. Őtet tehát akkor, csak azért, hogy ha életben talál maradni, holtom után becstelenségemre ne legyen, amint tudtam, körül nyalogattam.” Bosszanthatta tehát, hogy a mű fészületlen formájában jelent meg, úgy ahogy kezéből kikerült, ahogy kézírásos másolatban kézről kézre járt, s ahogy később is megjelent a ponyván. Alkotójától függetlenül lett népszerű mese és népszínmű, operett és táncjáték, bábszínmű és példázat a Ludas Matvi. A szerző által átdolgozott kiadás 1817-ben jelent meg, a hivatalos kiadások már ennek alapján készülnek (az első hét évtizedben több mint tizenkét kiadás!). A későbbieket nehezebb nyomon követni, hiszen régen átvették már tankönyveink is, ma pedig már sok százazres példányban forog közközen Fazekas remekműve.

Remekmű ritkán születik: tehetség és korszellem nagyszerű találkozása, tartalom és forma egybeötvöződése és még sok minden kell hozzá.

Kerekes Ferenc bécsi egyetemi hallgató helyesen összegezte verses Előljáró beszédében a Ludas Matyi értékeit. Rövidebben, találóbban ma se tudnók jellemezni:

... nekem a sok
Körmönfont magyaros szólás formája, meg a nagy
Könnyűség, elmés lelemény, természeti festés,
Mélyek ezen kisdéd munkát kedveltetik, egybe
Úgy megtetszetek, s egyszersmind Döbrögi úrnak
Példátlan példás megjobbulása is...

Ha még ehhez hozzávesszük, amit a formáról mond, akkor teljes a mű értékelése:

... még Marci kanászt is
Aki nagy A-t se tanult soha, sokszor majd megütötte
A gutá, úgy röhögött: „No ilyet soha gazduram — úgymond —
Még a hetvenedik nagyapámnak lelke se hallott,
Be furcsán perdül; pedig a sor vége nem úgy megy,
Mint a nótában szokták.”

Fazekas „eredeti magyar regének” nevezi költeményét, s nincs semmi okunk sem kételkedni szavaiban. Persze nem abban az értelemben áll ez, amint irodalomtörténészeink gondolták, hogy a magyar mesekincsből merített volna Fazekas. Semmi nyoma annak, hogy akárcsak „Ludas” név formájában is szerepelt volna mesekincsünkben a történet. A „ludas” kifejezésre ugyan utal maga Fazekas is (némi kacsintással talán, mint több más helyen):

Hogy pedig ez nem más földön, hanem a mi hazánkban
Történt, az bizonyos: megtetszik az akkor törvény-
Tévők gondjából, kik az ő csúfjára, örökre
Feljegyzék a nagy törvénykönyvben, hogy az olyan
Rossz úton járó kutyafog, mint a mi Matyink volt,
Ludasnak neveződjön: ez hát nem pusztá találmány.

Ez az utalás azonban csak annyit jelent, hogy költőnk ügyes leleménnyel kapcsolja össze a „ludas” szó „bűnös”, „tettes” jelentését Matyink nevével. Nyelvészeti kutatóink (Réthei Prikkel Marián) azóta már valószínűsítették a „ludas” elnevezés eredetét. Egy bizonyos: ha annyi hasztalan kutatás után történetesen rábukkannának is költeményünk alapötletére, az aligha lenne más, mint amit eddig is eredményezett a szorgos munka: némi vándor-motívum, meseelem fölfedezése.

Ugyancsak „elmés leleménnyel” szövi be a költő igaznak ható történetébe a népmese elemeit. Hőseivel végigjاراتja a megpróbáltatások útját (elveretés, majd a háromszori bosszú, a két hős teljes szerepose-réje a végén: a paraszt siheder diadalmaskodik, Döbrögi megszégyenül, embermivoltában is porig alázkodik; megtérése már csak késői balzsam fájdalomra). Az igaz és jó diadalmaskodik, mint a mesékben. A hősök jelleme alig változik, bár Matyi, a lábaszárán legyeket csapkodó naplózó mihasznából, hosszú évekig tartó munkával leszen tudós emberré, kész jellemmé (mindez azonban a mesén kívül történik a háttérben) — alapjában véve mégis csak az események hozzák fölszínre a hősök lappangó tulajdonságait. Matyi „feje” kitűnő már naplopó korában is, az idő, a tanulás s a bosszú csak élesíti látását.

„Elmés leleményre” vall a megveretések módja is. Az olvasó szinte meghökken a merésségen, amikor a bosszút szomjazó földesúr oroszlán-barlangjába orvos képeben belopja magát Matyink. Ez a második megveretés annyira gyanakvóvá teszi Döbrögit, hogy már el sem tudjuk képzelni, hogyan férközhet közelébe hősünk harmadszor is. Talpraesett leleményességgel használja ki Matyi egy suhanc virtuskodását s jut el a harmadik verésig.

A népmesékre vall az urakon aratott győzelem: bármennyire elnyomják, a nép, ha másképp nem is, legalább álmaiban igyekszik elégtételt szerezni magának: diadalmaskodik a gőgös urakon. Itt már tovább megy a költő a század filantrop érzékenységén.

Elérkeztünk ahhoz a ponthoz, amelyet már Kerekes is szinte hihetetlennek érez: Döbrögi megtéréséhez. Mi változott meg itt? Hát valóban csak arról van szó, hogy a felvilágosult Fazekas — korának eszméihez híven — kifogásolja a parasztok sanyargatását? Megelégszik azzal, hogy megtéríti Döbrögit, s az úr megtérésével figyelmeztetni akarja a nemiséget, hogy bánják több emberséggel a jobbágyokkal? Hogy hagyjon föl a parasztok nyúzásával? Nincs ebben semmi több?

Legújabb irodalomtörténetírásunk¹ élesen kikél *Négyesy* László és követői ellen. Még *Horváth János*² is úgy látja, hogy a *Ludas Matyi* filantropikus mű, benne Fazekas nem jobbágy-fölszabadításért harcol, hanem azért, hogy bánjanak velük emberségesebben. Nem hinnők, hogy akár *Négyesyt* vagy *Horváth Jánost*, akár követőiket holmi „tiszttára-mosás” szándéka vezette volna, viszont talán anakronizmus az is, ha olyan osztály-öntudatot tulajdonítunk Fazekasnak, amelyet még *Petőfi* is megirigyelhetett volna. Kétségtelen, hogy Fazekas korában már a levegőben „lógott” a jobbágyok helyzetén való segítős gondolata és vágya, de ez nem a későbbi forradalmi gondolat. (Még a reform-korszak is bízik a törésmentes átalakulásban!). Költőnk minden bizonnyal lépett egyet: előbbre áll, mint kora filantropistái. Nála a lázadás az urak ellen már tettekben nyilvánul meg, s egy ország kacagása kíséri Döbrögi megszegyenítését. Előkészület ez már a forradalomra, de még nem forradalom.

Ebben az értelemben igaza lehet *Julownak*, amikor a népmese köntöse mögé bújt ábrázolásban megérzi az új idők forradalmát. (Tegyük hozzá: némi fenntartással magunk is effélel érzünk, ha nem is ennyire határozottan, ha nem is osztályharcra gondolva.)

Bármennyire tömör is a költemény (az egész mű az előszóval együtt sincs félezer sor), mégis könnyeden szökkenő. Alig indul útnak Matyink a döbrögi vásárra, már meg is kapja az ötven botot. Ettől kezdve egyre gyorsabban peregnék az események. A közmondássá vált „háromszor veri azt kenden *Ludas Matyi* vissza” bosszúja egy-kettőre betelik, az első megveretés kissé részletező leírása után már mi is „hamar átesünk” a másodikon. hogy a harmadikról szinte csak megtörténte után értesüljünk.

Életszerű, könnyed, eleven a költemény, *Arany Jánosig* nem találjuk párját, érthető, hogy szerzője akarata ellenére, s tudtán kívül is egy-kettőre ponyvára kerül, népszerűvé válik országsgzerte. *Horváth János* ragyogó függőbeszédeit emeli ki, feledhetetlen játszi idézési módjait.

*Kérdi az úr: „Id'adod fele árán?” — Ő biz az apja
Lelkének sem alább párját egy kurta forintnál.*

¹ Julow Viktor: *Fazekas Mihály* (Művelt nép. 1955.)

² Horváth János: *Csokonai költő-barátai* (Kókai 1936.)

Nincs helyünk arra, hogy a második „levonás” párbeszédeit ideiktassuk, amikor az áccsal alkuszik Döbrögi uram, de az a rész is szinte drámába ömlik, érthető, hogy a költemény későbbi dramatizálója szóról szóra átvette Fazekas szövegét.

Már a rokokó költő is elárulta Fazekasban, hogy szeme van a természeti jelenségek meglátásához, hogy kitűnő tollal ábrázol tájakat, varázsol szemünk elé képeket, — a Ludas Matyiban már bizonyít is: kevesen írták le kézzelfoghatóbban, tömörebben s jellemzőbben az alföldi tájat a faluvégi dombon karikába hasaló legényekkel.

..... Innen látta először
A mi fiúnk, nézvén szana-széjjel, az ég karimáján
Dalmahodó hegyeket; másrésztől mint ugyanannyi
Nyársakat a távol helységek tornyait.

Az első megveretés után a fejszések ledőlnek pihenni, majd uruk keresésére indulnak, hangjuktól visszhangzik az estéli erdő:

Már jobbára ledöntve hevert a címeres erdő
Legszebb része; menőfélen már a nap...
..... Végére az ispán,
Nem veszi a dolgot tréfának, hoppogat erre,
Hoppot mond itt, ott, meg amott a rengeteg erdő.
Hallgatnak: de csak a baglyok huholási szakasztják
Félbe az alkonyodást követő vadon esteli csendet. —
Már most mindnyájan kurjantnak; a hangok özönje
Zengeti a zordont; beljebb-beljebb morog, amíg
Mélyen elnémul. — Figyelem van utána, sehonnan
Egy kukk hang se felel...

Nem valami elképzelt, távoli rokokó-táj ez, hanem a magyar föld, ahonnan Fazekas kinőtt. A magyar környezet mesteri leírása Matyi útnakindulása:

Kedve derül Matyinak, szerez egy jó kézbeli fütykőst,
S a sutból kivon egy pókháló-lepte tarisznyát,
Mely öreg apjának sohasem szállott le nyakából.
Ebbe az anyja rakott túrót, hájat, kenyeret, sőt
S fokhagymát...

Mehetett már Matyink, mint ahogy a mesék hőse is feltarisznyáltan nekivág a nagyvilágnak.

Talán éppen a „körömfönt, magyaros szólások” nem tetszettek Kazinczy Ferencnek, amikor Fazekas 1804-ben megküldötte neki művét. A széphalmi mester kissé vállveregtetve ír a Ludas Matyiról. A választ zokon vette költőnk, s itt kezdődik elhidegülésük. Az árkádiai per csak tovább mélyíti a szakadékot közöttük annyira, hogy a *Hazai Tudósítások*-ban már nyíltan is megtámadta Kazinczyt, aki később leveleiben „imper-tinens, botot érdemlő vad parasztnak” nevezi ellenfelét, aki őt „vadkan módjára” megtámadta. A régi jó viszony többé sohasem állott helyre közöttük, bár a feszültség enyhült. Ami akkor Kazinczy szemében izléstelennek látszott, az nekünk már tudatos népiesség. Méltán jegyzi meg róla Horváth János idézett tanulmányában: „Szűkszavú, takarékos, kissé nyers, de a lényegest mindig üstökön kapó modora méltó párja a komikus nemben a tragikus Katonáénak, Ludas Matyija legkitűnőbb, s még ha idegenből vette is meséjét, legmagyarabb komikus költeménycink egyike.”

A hexameternek különös formája a Fazekasé. Hihetetlen könnyedséggel, természetes egyszerűséggel, a nyelv törvényeit szem előtt tartva pergeti ütemeit. Ha itt-ott sántít is (főleg gyakori az utolsó előtti ütemben a szpondeusz a kötelező daktilusz helyett!), inkább a versforma szenved nála, mint izes nyelve. Kevesen írtak klasszikus versformában magyarul ilyen közvetlen hangon. A magyar klasszikus versformák eddig kiaknázatlan története bizonyára előkelő helyet fog biztosítani Fazekas hexameterjeinek. Gondoljunk csak arra, hogy hányan kísérleteztek előtte, hogyan fogták igába édes anyanyelvünket s igyekeztek — néha nyakatekert szórendi megoldásokkal is — minél alkalmasabbá tenni a klasszikus verselésre. A magyaros és népies hexameter csírái, a komikai célra kiválóan alkalmas, nem erőltetetten karikírozó s mégis humort-bugyogtató, úgy is mondhatnám: parodizáló klasszikus versforma kezdetei ide nyúlnak vissza.

Vörösmarty ünnepélyes pátosza más úton virágoztatja ki s teszi szinte utolérhetetlenül zengzetessé és pompázóvá a magyar hexametert, de Arany stílus-humorának a hajszálerei talán itt tapogatóztak. Ha nem gondolt is stílusparódiára Fazekas, annyi bizonyos: sikeresen rábukkant forma tekintetében is a helyes forrásra.

Íme, a rokokó gavallérból komoly szerelmes, a természet szépségeiben gyönyörködő poétából a magyar valóság énekesé, „Főhadnagy Fazekas Urból” a magyar komikus éposz egyik megteremtője s máig is kiváló képviselője lett. De nemcsak a bevezetőben felemlített évfordulók teszik időszzerűvé a róla való megemlékezést, hanem határozott állásfoglalása is a háború és a vérontás ellen, bátor kiállása a dolgozó nép és az elnyomottak ügyéért.

GYÓNÁS

*Ó, KRISZTUS! Hányszor jajgattam nevednek
Démonriasztó szent varázsszavát!
Hányszor ígértem termésem javát,
Csok még ez egyszer ujjam el ne engedd!*

*Es hogy gögösködtem, botor kakaska,
Szemétdombon a néma ég felé,
Ha hangom mennydörgés meg nem zavarta,
S a gazdasszony-Halál sem szólt belé.*

*Így, míg poklok erői ostromolnak,
Élem az életem, szédülve, gyáván;
S bizony csak annyi vagy nekem, bolondnak,
Mint korlát, mely utat kísérve fut:
Kezem utánad kap hegyélek ormán,
De elbocsájt, ha könnyebbül az út.*

Márk István

A város zürzavaros forgatagában, az autók és villamosok szédületes összevisszaságában gyors léptekkel, egyenes tartással haladt egy férfi. Magas, nyúlánk volt az alakja, szabályos vonalú, fiatalos az arca. Sötét haja fényes, csillogó, egyetlen ezüstös szál sem bontotta meg a fekete egységet. Kifejezése komoly, talán inkább bánatos volt s szemén a sötét szemüveg valahogy tiszteletet parancsolt.

A feltűnő nem az volt rajta, hogy menés közben nem nézett jobbra, vagy balra, nem érdekelte kirakat vagy szép nő, a feltűnő az volt rajta, hogy jobb lába szárához majdnemhogy szorosan hozzásímulva, apró kis kölyök-kutya hömpölygött. Olyan volt ez a kutya, mint a szurok, vagy koromsötét éjszaka, vihar idején. Fekete pofácskájából két kis gombszeme ragyogott, mint csillag a fekete égbolton. Nos ezt a kutyát érdemes volt nézni. Ahogy gurult a sűrű tömegben, maga volt az élő elővigyázatosság. Orrocskáját magasba húzva, gombszemének ablakát kerekre tárva óvatosan, felelőssége teljes tudatában vezette gazdáját, aki...

*

Amikor műtét után hazajött a kórházból még látott valami keveset, de tudta, hogy idővel teljesen el fogja veszteni szemevilágát. És iszonyatos tudni az elkerülhetetlent, a végzetet. Tudni, hogy még egy hónap, egy hét, talán annyi sem és attól kezdve nem sűt a nap, nem nyílik a virág, eltűnnek a színek és a fények, hogy vigasztalan, egyhangú vaksötétben telnek majd a napok, a hetek, hónapok, évek. Vad kétségében talán csak az ösztöne húzta haza, mert az otthon, az asszony az egyetlen bázisa e sivár jövőnek. Igaz az otthon, az asszony... aki... furcsán viselkedett a kórházban, mikor megtudta, hogy nem sikerült a.műtét. Nem látta az arcát, hiszen be volt pólyázva mindkét szeme, mégis megérezte, hogy az asszonyban valami változás ment végbe. Valami... Mintha inkább ingerült lett volna a hangja, mint aggódó, mikor kifakadt. — Szóval meg fogsz vakulni? — s ez a néhány szó akkor intenzívebben fájt mint az operálókés. Meg fog vakulni, mikor pedig olyan szép a napfény, a virágoskert százféle színe, mikor olyan gyönyörűek a színek és a fények. Igen, a színek és a fények, melyek először akkor tűntek el, mikor hazaérkezett és az otthona üresen elhagyatva várta. Az üres lakás úgy vette körül, mint ablak nélküli nyirkos, sötét börtön. Nem is volt benne maradása, testben-lélekben összeroskadva, kirohant az utcára. Maga sem tudta miért megy el, maga sem tudta hova megy. Mi lesz most? Mihez kezdjen? Ilyen nyomorultul? Ezek a gondolatok abroncsként szorították homlokát. Egyedül van és meg fog vakulni. Nem, ezt nem lehet túlélni, egész egyszerűen nem lehet túlélni.

Körülötte csak halvány körvonalaiban élt az utca, homályos örként meredeztek jobboldalon az útszéli fák, a kerítés mögött pihenő házaknak árnyékát sem látta. Szóval meg fog vakulni. Itt-ott dühös kutya vetette magát neki a kerítésnek, de észre sem vette. Meg fog vakulni. Ez a gondolat marta bensejét, ez a gondolat égette szemét a fekete szemüveg mögött. Aztán...

— Férfi vagyok — gondolta magában elszántan — férfi módra kell viselkednem. S az életösztönt egyszerűen háttérbe szorította, kisémmizte a kilátástalanság lassan öló mérge. Agya lázasán, sürgetően, de egyre elborultabban dolgozott. Haza kell találnia és otthon... hogy senki se tudjon róla... csak pár nap múlva találják meg, amikor már...

A napot most felhő takarta, bár az is lehet, hogy csupán az alkony terítette rá védőszárnyait, a homály erősödött körülötte, ettől járása bizonytalanná vált. A kerítés azonban erős volt, védelmet nyújtott a tapogatózónak. Az emberek viszont érzéketlenül mentek el mellette. Talán részegnek vélték, mert rosszalóan csóválták fejüket, mikor ránéztek. Senki sem szólt hozzá. Ahogy a kerítésbe kapaszkodva botladozott, egyszer csak halk nyöszörgést hallott a háta mögül. Megállt. A vak emberek ösztönével meghallotta a segélykérést.

— Ki nyöszörög? — kérdezte félhangon s nem jutott eszébe, hogy vele sem törődik senki. A nyüzszítés erősebb lett s kicsit a háta mögül hangzott.

— Van itt valaki? — s hangjában (milyen különös) halvány remény vibrált. Ki tudja... miben reménykedett, milyen szalmaszálaban? Szíve hevesen kezdett verni, valahogy nagyon izgatott lett. — Van itt valaki? — ismételte.

A nyüzszítés a föld felől jött, közvetlenül a lába mellől s érezte, hogy valami, vagy valaki puhán a nadrágjához ér. Erősen kimeresztette szemét s ekkor meglátott egy sűrű fekete gomolyagot.

— Bodri, hát veled mi van? — A kutya hálás vakkantással nyugtázta új nevét s azonnal megnyalta a símogató kezét. Vau, vau — mondta panaszosan s hűségees gombszemét ráfüggesztette az ismeretlen férfira. Az pedig lehajolt és tapogatni kezdte a kutyát. Ahogy jobb hátsó lábához nyúlt, a kutya fájdalmasan felnyüzszített.

— Jól van Bodri, szóval itt van a baj — mondta és még közelebb hajolt —, kár hogy ilyen fekete vagy, így nehezen látlak. Na, de majd segítek, várj csak. — Ovatosan tapogatta a kis kutya fájós lábát, miközben Bodri oda-odakapott a kezéhez. — Meg ne harapj te bolond — pedig dehogy harapta meg —, nem tudok rajtad segíteni, ha goromba vagy. — Aztán nagy ügyel-bajjal kiszabadította a fájós lábacskát a kerítés törött lécei közül — jól megjártad kis mafla — és gyengéden dörzsölgette —, remélem nem törted el. — No... hát akkor most menj.

„Menj!” Bodri ezt a szót megértette, sokszor hallotta már. Eddigi kis életében mindig csak azt mondták neki, hogy „menj, menj”.

— Na mi az, miért nem mész, mi? — de a kis fekete ördög nem mozdult, ott nyüzszített, panaszkodott a lábánál.

— Menj már haza, a gazdádhoz — ismételtette — én is haza megyek. A vau-vau — s ez a vakkantás azt jelentette, hogy de hiszen neki nincs is gazdája.

— En is megyek — s a kerítésbe támaszkodva elindult.

Bodri szíve tele volt hálával, ragaszkodással és úgy szeretett volna valakihez tartozni, ani nem is csoda, hiszen az anyja is meg a nagyanyja is mind, mind rendes körülmények között éltek, csak ő, ő nem. Őt mindenki zavarja, neki mindenki azt mondja: Menj, menj innen te csúf fekete! S most ez is zavarja, pedig igazán olyan barátságos volt előtte. Két banatos gombszemével nézte-nézte a távozó alakot, azután lassan, csendesen utánakullogott, úgy hogy azért betartotta a tisztes távolságot. Sovány volt, éhes és három lábon sántikált, a negyedikre nem tudott rálépni. Időnként leült, nyalogatta beteg lábát, de közben is egyre a férfit figyelte. Ha nagyra nőtt köztük a távolság, szaporán sántikált utána, de egy bizonyos féktávolságot azért mindig meghagyott. Egyszer észrevette, hogy megmentője útkereszteződéshez ér és itt tétován megáll. A délutáni világosság már búcsút intett a tájnak, helyébe lépett az egyre szürkülő

alkony s a férfi elvesztette biztonságérzetét. Jobban kellett volna sietnem — gondolta magában —, az orvos is mondta, hogy estefelé rosszabb lesz a látása. Bodri pillanatok alatt megérezte a bajt, s fájós lábát maga alatt vonszolva, ügetésbe kezdett. A sarkon megállt, izgatottan szimatolt jobbra-balra, odaszaladt a férfi lábához, azt is hosszasan szagolta, majd, mintha felfedezett volna valamit, balkéz felé sántikált s nagyokat, örömtelin vakkantott. Mintha ezt mondta volna: Erre gyere, erre kell menned.

— Na mi az, hát te miért nem mentél haza? — Vau, vau — hát nem érted, hogy erre kell menned?

— Sietnem kell, mindjárt besötétedik — és egy merész elhatározással jobb kéz felé kanyarodott. A kutya megzavarodott. Miért megy arra, mikor erre jött? Ezt nem értette sehogysem. Egy ideig csodálkozva állt a sarkon, majd a férfi után ügetett, belekapaszkodott a nadrágjába és meg-rántotta. Vau, vau.

— Ejnye te bolond — szólt rá mérgesen a férfi —, miért nem hagysz békén mi? — még feléje is rúgott egyet, amit a kis kutya fájdalmas, kétségbeesett jajgatással nyugtázott. Leült a földre és olyan ke-servesen siránkozott, hogy a férfi azonnal megsajnálta.

— Na jól van te kis Bodri, nem akartam igazán. No ne haragudj, ... de ... tudod ideges vagyok és haragudtam rád. No jól van ne sírj már — miközben cirógatta az állat bozontos fejét, hirtelen eszébe jutott valami. — Mondd Bodri, azon az úton jöttem? — egyre jobban elcsodálko-zott —, azt mondod, hogy arra jöttem? No de ilyent. Hát akkor menjünk arra ... gyere ...

Oh, Bodri ezt a szót is ismerte, hogy „gyere”, s olyan boldog lett tőle, hogy azonnyomban elfelejtette a rúgást és vidáman csaholva futott előre. Orrocskáját magasban tartotta, s vidáman szökkelve ficáncolt. Végre-vegre megértették. Néha a földre szagolt, máskor a levegőbe és vidáman a kölyökkutyák fűgességével — bár erősen bicegve — futkározott előre. Időnként megállt, csodálkozva észlelte, hogy a gazdája milyen lassan, bi-zonytalanul követi. És hogy a kerítést tapogatja. Furcsa. Ilyent még nem látott. Aztán az ösztöne megsúgta a tennivalóját. Odasomfordált a férfi lábához és szorosan mellette haladt, időnként halkán vakkantott. A férfi csodálkozva figyelte a kutya segíteni akarását és a szíve kezdett szerez-tellel megtelni iránta.

*

Az este hűvös volt, a levegő illatos és a férfi időnként be-behúnyta a szemét. Hagyta, hogy a kutya vezesse. Ilyenkor elevenebben érezte az illatokat és azon kapta magát, hogy megpróbálja ezeket különválasztani. Itt most a fű szaga érzik, emitt az almaféé, itt viszont a kertben rózsá-lehet, az pompázza magából édeskés illatát. Milyen különös — állapította meg magában —, milyen különös. Eddig sosem tudtam, hogy az illat is lehet szép. Aztán hirtelen lehajolt, magához húzta Bodrit, pedig piszkos volt szegény, elcsigázott. Meg a te hűséged is szép, te kis Bodri. Bodri fájdalmasan felnyűszített, ahogy új gazdája megnyomta beteg lábát, de egy pillanat alatt el is felejtette fájdalmát és hálásan megnyalta a férfi arcát.

— No te kis bolondom, akkor hát vezess.

Bodri pedig szimatolva, lábnyomról-lábnyomra haladt előre, há-rom lábon sántikálva. Orrocskája szaporán szimatolt, de ugyanakkor kis agyában elraktározta az új szót is, hogy „vezess”. Rájött, hogy az a meg-jegyzés, hogy „Menj innen”, vagy „Gyere ide” ez parancs, de az, hogy „ve-

zess”, kérés. Gazdájának szüksége van rá, és ettől büszkeség járta át. Percről-percre jobban érezte szerepének fontosságát és azt az édes érzést, hogy „tartozik valakihez”.

Hazaértek. A férfi nem gyűjtött villanyt, gondolta jobb előre megszokni a sötétet és fáradtan leült. Bodri letelepedett a lábához, fejét gazdája cipőjére fektette és felfelé nézett rá. Milyen önző vagyok — gondolta hirtelen a férfi —, ez a szegény kis kutya biztosan szomjas. Odatapogatódzott a vízcsaphoz, egy edénybe vizet engedett, letette a földre. Aztán... mégis... felgyűjtotta a villanyt. — Gyere Bodri igyál. — A kutya hangosat vakkantott örömében és olyan zajos lefetyelést csapott, hogy a férfi elnevette magát. — Hú barátom, te aztán nagyon szomjas lehettél! — És magában megállapította, milyen fegyelmezetten tűrte ez a kis állat a szomjúságát. Általában milyen fegyelmezetten viseli nehéz helyzetét. Biztosan éhes is és a lába is sebesült. Azután rájött, hogy ő is éhes. A tettvágy egy szempillantás alatt elhatalmasodott rajta, hiszen kötelessége a kutyát megetetni. Betapogatózott a kamrába és vizsgálgatni kezdte a polcokat. Persze a legfontosabb, kenyér nem volt. Ellenben volt zsír, egy kis szalonna, kolbász — azért ezt itt hagyta az asszony —, még szerencsére. Egy kosárban krumplit is talált. Nagyszerű. Vizet engedett egy edénybe, krumplit tett a gázra, és miközben az csendesen főtt, a kolbászból szeletelt egy darabot. Persze Bodri kapott előleget egy-egy karikát, amit pillanatok alatt, a kölyökkutyák mohóságával nyelt le. A férfi nem látta a tempót, csak a nyalogatásból tudta meg, hogy a kolbász újra elfogyott. Mikor aztán Bodri bendője megtelt, kilefetyelte maradék vizét és visszabaktatott gazdájához. Leült mellé és fájós lábát kezdte nyalogatni. Most már ráért magával is foglalkozni.

Bodri bámulatosan gyorsan tanult. Olyan igyekezettel, mint valami tudós, aki fontos felfedezésen dolgozik. Gazdája fáradthatatlanul foglalkozott vele. Valahogy teljesen felvillanyozta Bodri fogékonysága, ragaszkodása, úgyhogy jóformán észre sem vette, amikor a fokozódó féhomályt felváltotta a teljes sötétség.

*

Alig telt bele egy-két hét, mikor a város zűrzavaros forgatagában, az autók és villamosok szédületes összevisszaságában gyors léptekkel, egyenes tartással haladt egy férfi. Magas, nyúlánk volt az alakja, szabályos vonalú fiatalos az arca. Sötét haja sötét egységét egyetlen ezüstös szál sem bontotta meg. A feltűnő nem is az volt rajta, hogy menés közben nem nézett jobbra, vagy balra, nem érdekelte kirakat, vagy szép nő, a feltűnő az volt rajta, hogy jobb lába szárához majdnemhogy szorosan hozzásimulva apró kis kölyökkutya hömpölygött. Olyan volt ez a kutya, mint a szurok, vagy koromsötét éjszaka vihar idején. Nos, ezt a kutyát érdemes volt nézni. Ahogy gurult a sűrű tömegben, maga volt az élő elővigyázatosság. Orrocskáját magasba húzva, gombszemének ablakát kerekre tárva óvatosan, felelőssége teljes tudatában vezette gazdáját.

A telefonközpontban is, ahol a férfi dolgozott, megszokott látvány lett a puli. Gazdája minden pénteken két ebédjegyet vásárolt, tízóraira pedig két pohár tejet vett, két kiflivel. A különbség csak az volt, hogy Bodrinak beleaprította a kiflijét a tejbe, mert úgy szerette. A kölyökkutya lassan kinőtt a kölyök sorból, megkomolyodott, bár a délutáni sétákon igen vad viháncolást rendezett. Valahogy kellett neki ez a kis mozgás, az egész napi fegyelmezett viselkedés után.

Így telt el a legnagyobb egyetértésben két év, két hosszú év... míg egy napon... Bodri abbahagyta a szaladgálásokat a téren, pedig mindeddig hogy szerette ezeket a viháncolásokat. Most csak ült gazdája mellett a padnál, fejét annak cipőjére fektette, nyelvét hosszasan kilógatva lihegett.

Megkomolyodtál Bodri — mondta gazdája — férfi vagy már. Aztán egy alkalommal szorongással észlelte, hogy Bodri az útkereszteződésnél tétozódik. Ezt eddig sohasem tette. Csak akkor indult el, mikor a tömeg is nekiindult, de ilyenkor az indulást jelző vakkantás inkább nyüzítésnek tűnt. Mi történhetett vele? Csak nem beteg a Bodri?

Es egy napon hazafelé bekövetkezett a baj. A jelzőlámpánál senki sem állt, zöldet jeleztek. Bodri élesen szimatolt a levegőben, de nem indult el. A jelzőlámpa piros lett, majd újra zöld s Bodri nem indult. Csak mikor meghallotta, hogy mellette valaki sietős léptekkel nekiindul, vakkantott egyet, hogy mehetnek. De addigra már sárga lett a jelzőlámpa s mire az út közepére értek, pirosra váltott és az autók megindultak. Bodri lecövekelt és vonítani kezdett.

— Hé mi az, miért indult el? — kiabált rájuk azonnal a rendőr — nem látta, hogy sárga a lámpa? — Nagy zűrzavar támadt, a rendőr leállította az autókat és intett a férfinek, hogy jöhet, de az — természetesen — nem indult. A gépkocsik túlkölte, a soffőrök káromkodtak s ekkor kinyílt egy gépkocsi ajtaja, kiszállt belőle egy férfi. Észrevette a fekete szemüveget, odament, hogy átvezesse. Ahogy megfogta a férfi karját, megijedt annak kétségbeesett arckifejezésétől.

— Na jöjjön, siessünk! — De az nem mozdult, mintha megbénult volna.

— Bodri — nyögte végül —, a Bodri! — Az idegen lenézett a kutyára, lehajolt — hosszan vizsgálta a rémült állatot.

— De hiszen ez a kutya nem lát! — kiáltott fel döbbenten.

Nem lát? — Talán mikor üresen találta a lakást, nem rendült meg ennyire. Teljesen elvesztette önuralmát, falkapta a kutyát, beletemette zokogó arcát annak fényes, ápolt szőrébe. — Bodri, Bodri — kiabálta —, Bodri hát megvakultál, te is megvakultál?

— Bevisszük az Állatorvosi Klinikára, hátha meg lehet operálni.

Kiderült, hogy már egy hete vakon vezette gazdáját.

*

Egy hónap telt el azóta. A város zűrzavaros forgatagában, az autók és villamosok szédületes összevisszaságában gyors léptekkel, egyenes tartással haladt egy férfi. Magas, nyulánk volt az alakja, szabályos vonalú fiatalos az arca. Éjsötét haja tele-tele volt ültetve ezüstös csikokkal. A feltűnő azonban nem az volt rajta, hogy menés közben nem nézett jobbra, vagy balra, nem érdekelte kirakat, vagy szép nő, a feltűnő az volt rajta, hogy jobb lába szárához majdnem hogy szorosan hozzásimulva apró kis puli kutya hömpölygött. Olyan volt ez a kutya, mint a szurok, vagy koromsötét éjszaka vihar idején. Fekete pofácskájából két kis gombszem ragyogott, mint csillag a fekete égbolton. Nos, ezt a kutyát érdemes volt nézni. Ahogy gurult a sűrű tömegben, maga volt az élő elővigyázatosság. Orrocskáját magasra húzva, gombszemének ablakát kerekre tárva, óvatosan, felelőssége teljes tudatában vezette gazdáját.

Aznap a telefonközpontban, a villamoson és az utcán, Közértben és a téren szájról-szájra járt a hír, hogy a Bodri újra lát.

(III. rész)

D'Anis nagymama és madame d'Anis hímeznek. Virginia des Arbaillles néni szüzi nevéhez illően lila petúniát tűzött a főkötőjébe, ő Pomme d'Anis-szal csipkét köt. Tom bácsi az üvegházba ment.

Még tart az augusztus, méhektől és tücsköktől koszorúzva, éretten a szüretre. A szalon ablakából jól látni a tarló lecsonkolt gabonaszálait, a fűjéknek ezeket a karcsú talpas-kelyheit.

Pomme d'Anis a Luce-szel töltött napokra gondol... és Johannesra.

Amióta Johannes megvallotta neki növénygyűjtés közben a völgyben, hogy kedves virága éppen az, amelyikhez Tom bácsi hasonlította, Pomme d'Anis csupa zavar, csupa meghatottság... Annál is inkább, mert Luce d'Atchuria változatlanul föltárja előtte a szívét, mióta a major konyhakertjében bizalmas vallomást tett neki. A kis szerelmes mind kevésbé tartózkodó, mert biztos felőle, hogy barátnője nem szereti Johannes-t, s ahogy tartózkodása fogy, úgy nő szenvedélye.

Pomme d'Anis pedig sokkal finomabb, semhogy föl ne fogná: Johannes, bármennyit buzgolkodik is Luce körül, nem viszonozza ezt a szerelmet. Es bár egyáltalán nem akar a kelleténél több jelentőséget tulajdonítani a figyelmességnek, amit a fiatalember tanúsított iránta, Pomme d'Anis megállapíthatja magában: kettejük közül őt kedvelik jobban...

Lencsike eltűnődik.

Azon tűnődik, hogy ha nem volna sánta, Johannes talán felcséggül kérné... Olyan jó volna... Egymás közelében... Johannes nagyon rokonszenves Tom bácsinak is, anyának is... Johannes fiatalon megnősül... Mondta... Édesapja igen öreg, nem tud már foglalkozni a d'Arnoustéguy-birtokkal... Így hát Johannes-nak hamarosan a helyébe kell állnia... A fiatalember különben sem idegenkedik ennek a derűs életnek a kilátásától, a nyugodt napoktól, melyek pirkadatkor az agarak lármájával kezdődnek s akkor érnek véget, amikor elnémul a szarvasmarhák nyakába akasztott érc-szívek dobogása... De képtelenség, hogy Johannes valaha is szerelemmel szeresse őt — hiszen sánta. Sánta. Igen, sánta. Uramisten, szabadíts meg sántaságomtól — gondolja. Uram, te bénákat gyógyítottál meg, vakoknak adtad vissza látásukat, föltámasztottad Magdolna testvérét, Lázárt... Magdolna illatos hajával borította be, könnyekkel öntözte lábadat... Uram, te szegény kis hajlékok homályában műveled ezeket a csodákat, mert szereted a szegényeket... Mi talán nem vagyunk elég szegények, Uram... Istenem, engem talán azért nem gyógyított meg a Szűzanya Lourdes-ban, mert nem nyomorúságos jászolban születtem, s nem feküdtem anyaszült meztelenül a szalmán, úgy, hogy nem melengedett, csak az ökör és a szamár titokzatos lehelete. Uram, összekulcsolt kezemben ajánlom föl neked a szívemet... El fogom adni a zafirt, melyet Virginia nénitől kaptam, s árát szétosztom a szegényeknek. Szolgálólányod vagyok. Szeretném, ha úgy tudnék letérdelni elébed, ahogy Madelaine des Arbaillles nővér térdelt a kövezet kék homályán... akár egy páva...

- Anyukám?
- Tessék, drágám.
- Nagyon terhedre volna, ha kérnék valamit?
- Mondd csak, kislányom.
- Ha elmennénk mindannyian Lourdes-ba a nagy zarándoklatra...

V.

S mint valaha gyermekkorában: újra itt van Lourdes-ban d'Anis nagymamával, anyával, Virginia néniével és Tom bácsival. S mint akkor, valami fájdalmas véletlen, valami rejtélyes zavar, csípőjének valami szokottnál élesebb szaggatása sajnos, most is megakadályozza abban, hogy gyalog vegyen részt a zárandoklaton.

A nagy zárandoklat reggele! Az ég szívei, a harangok szólongatják egymást. Ki tudja? Éjszaka talán gyógyító angyalok látogatták meg őket, s most azon zsinatolnak. Pomme d'Anis nézi ágyából a hegy fölött az eget, s maga sem tudja miért, szeme harmatos lesz az örömtől. Mintha túl a Paradicsom pihenőltárát látná; tisztább az minden karácsonyéjszakánál, és szinte roskadozik a havasan halványkékes bazsarózsák alatt.

Délután négyen viszik a vállukon: két ismeretlen fiatalember, Tom bácsi és Johannes, aki betegszállító. Ó szegény Lencsike, hogy vonaglott a szíve...

Egy nagy harang kong a napfényben. Egy kisebb felel neki, Isten felé kiált, olyan a hangja, mint egy elsőáldozó lányé. A tömeg megmozdul, rendbe sorakozik, hömpölyög, mint egy tűzfolyam, mely aranyos kazulákat sodor. A könyörgésekben a szenvedés lelke lobog. Tömjén, fény és ének forgószele száll föl, elnyeli az eget. Nyomorékok, rákosok s olyan betegek, akiknek betegségére már nincs is név, nyújtják összetett kezüket a tébolyult harangok felé. Egy kocsiiban kisgyerek, szemét orrát, szétmarta a lepra... S a kis harang törékeny hangja egyre kicsilingel a többiek fülsiketítő zúgásából, mintha külön esedeznék Istenhez a maga részéért az örökkévalóságból. S a mérhetetlen nyomorúság közepett nem is tudom milyen jóság lebeg.

Pomme d'Anis széttekint a tömeg fölött. Hordágyáról látja a férfiak födetlen fejét, a béarni nők fejkendőjét, meg a breton főkötőket, ahogy lengnek a fuvalomban, mint viharban a bárkák vitorláit. Most, ahogy Tom bácsi és Johannes enyhén himbálják, boldognak érzi magát, akár egy muszlin-virág az Úr lábainál.

Az áldás pillanatában úgy üti szíven az Isten iránti szeretet, hogy azt hiszi, belehal. Karján borzongás fut végig — olyan, amelyet a dübörgő orgonazúgás kelt az emberben — s mint jeges fuvalat, árad a hajába.

Mikor kilép a medencéből, változatlanul biceg. De abban a pillanatban, amikor Johannes megemeli a hordágyat, melyre visszafektették, a lányka úgy érzi, suttogó lehelet simogatja végig a fülét, oly édesen, mint a szent ének. S egy hangot hall; talán az égből jött, s azt súgja:

— Szeretem.

Hazaviszik, szinte ittasan a néma örömtől. S egész éjszaka valami mennyei mámort álmodik... Tombuktuban van Johannesszal. Lobogó liánok alatt fiatal, fehér szakállas misszionárius áldja meg frigyüket — gondolom, Sebastien testvér. S megülve egy fán, mely a földi Paradicsom fához hasonló, Madeleine nővér, a halott Reparatrix-apáca lógatja a lombok közt kék-arany uszályát.

De mikor hazamennek a kastélyba, Pomme d'Anis-on nagy levertség vesz erőt, épp oly nyomasztón, mint amilyen fölemelő az utolsó napok elragadtatása volt. Ugyanabban a szalonban, ahol a lourdes-i út ajándékát kérte édesanyjától, most újra Johannes-ra gondol:

Ki szeretne egy nyomorékot! — gondolja. Johannes szánalomból mondta, amit mondott... Johannes nem szeret engem... De szíve nyilván vallásos... Szandálban, burnuszban, kerek sapkájában olyan, mint azok a búcsújárók, akik hajdan a Szentföldre zarándokoltak... Igen, igen... Emlékszik rá, Lirában hosszasan megszemlélte a d'Elgorriagák kócimerét... Kagylódíszre volt... Johannes ősei bizonyára jártak azokon a töretlen utakon, melyek Compostellába meg Palesztína meszes sivatagjain át visznek... Johannes tőlük örökölte szenvedélyét: segíteni a betegeken... Olyan volt, mint a derék samaritánus... Mint illatos olajat, öntötte egy szerencsétlen fiatal lány sebére ezt a szót: szeretem... Csakhogy ez nem a szerelem volt; nem lehet szerelem... Mert ha szerelem lett volna, minden bizonnal meghatódik tőle... Holott csak hálás gyöngédséget érzett a szíve mélyén, ... valami isteni bocsánat-félet...

S ez a gondolat; hogy Johannes csak szánalmának engedett — ez rágja-marja a lányka lelkét. Annakidején kételkedett benne, hogy Johannes szereti Luce d'Atchuriát; most szentül hiszi. A bájos kis völgyben, ahol Tom bácsi kedvelt virágait gyűjtögette, a fiatalember nem azért nyilatkozott így, mert közönyös Luce iránt... Nem... Hanem egyszerűen csak azért, mert rendkívül tapintatos és nem akart fájdalmat okozni egy nyomoréknak azzal, hogy nyíltan értésére adja neki, mennyivel jobban kedveli nála azt, aki fúrge, gömbölyded lábával vidáman ropja a tüzesspanyol táncokat...

— Úgy van — ismétli magában — ez az elemezhetetlenül nemes érzés vezette Johannes-t, amikor Lourdes-ban, látva, hogy sántán biceg ki a medencéből, irgalomból, áldozatból és szánalomból a fülebe súgta ezt a szót...

Egy szürke délutánon úgy hozza a véletlen, hogy kettesben találja magát az üvegházban Johannes-szal. Isten tudja miért, előbb jött át, mint a nővére; Tom bácsit meg valami gazdasági ügyben fölhívják a kastélyba.

— Magatokra hagylak benneteket, gyermekeim... Mulassatok jól, nézzétek át a növénygyűjtő utolsó lapjait...

Johannes szórakozottan kinyitja a növénygyűjtőt. Első lapján ott pompázik a csodálatos májfűvirág, melyet Tom bácsi aznap szedett, amikor Johannes értésére adta Pomme d'Anis-nak, milyen gyöngéd érzelmet táplál iránta.

— Emlékszik?... Emlékszik?... — kérdi újton-újra.

És mert a lány hallgat:

— Emlékszik rá, hogy szeretem?...

Bármilyen képtelenségnek tessék is: ez a nyílt vallomás sérti a lányt. Hosszú-hosszú töprengései — mint, sajnos! minden, amiben féltékenység lappang — valamiféle fájdalmas rendszert építettek föl benne, s ennek ez a lényege: Sánta vagyok. Nem ébreszthetek szerelmet senkiben. Aztán: Johannes szánalomból szeret. Egyébként Luce-t venné feleségül...

De azért reszket, mint napfényben a forrás. Mit feleljen?... Ó Istenem, annyira nem számított erre...

— Nem adná ide a kezét? — szól Johannes.

Ő odanyújtja a jobbát, miután előbb átteszi baljába a rucafejes ébenfa botot. De csakhamar elpirul és visszavonja a kezét. Szürke szeméből két könnycsepp buggyan ki...

Az üvegház egyik langyos medencéjében szerelmesen hajlik össze két virág. Ezeket semmi nem gátolja abban, hogy egyesüljenek, mert egyéb sincs bennük, mint Isten ártatlansága.

Ó magvak, melyeket a hegyi szél visz a szárnyán, keserű encián vagy édes áfonya magvai: egyforma gyönyörűséggel vagytok teljesek mindannyian, mikor a porzók nászukat ülik a méhek víg zsongása mellett!

— Laure — folytatja Johannes, s most mély komolysággal a nevéen szólítja d'Anis kisasszonyt, amelyet a keresztségben kapott — Laure... Akar a feleségem lenni?

A lány minden erejét összeszedi. Halkan, szelíden feleli:

— Nem... — s lehanyatlik, a drága... Szomorú botját elejti... Johannes karjában tartja az ájult lánykát, érzi erőteljes mellén két kicsi kebelét, s alig-alig verdeső szívét.

Pomme d'Anis magához tér.

— Ó barátnóm, kedves barátnóm... — faggatja Johannes — Bántottam?...

— Igen, kérem, ne beszéljen többet erről... soha... soha... Tudom... Lehetetlen... Fogadalmat tettem Istennek... Soha nem megyek férjhez... Ó Johannes, igérje meg, hogy soha nem beszél többet erről...

— Igérem... De azért barátok leszünk, ugye?

— Igen... A nővére leszek...

Az üvegház illatos csöndjében egy szírom-híjas begóniavirág bibéjére szárnyával aranyporos csókot ejt egy darázs.

VI.

Egy hónappal később történik. A lányok egy reggelre találkat adnak egymásnak feleúton a két kastély közt, a noarrieu-i plébánián, Pomme d'Anis nagybátyjánál. Itt vallja meg Luce Lencsikének:

— Drága, majd megszakad a szívem a boldogságtól... Johannes Arnoustéguy úr megkérte a kezemet...

Pomme d'Anis elpirul és csak ennyit mond:

— Ó, kedvesem...

De belül kúsza gondolatok egész áradata ostromolja:

Mit jelent mindez? Mi az élet értelme? S ő, Pomme d'Anis mit keres itt? Mi ez a hűvös ebédlő itt körülötte? Hogy van bátorsága Hubert nagybátyjának itt élni? Ennek a süket, vén szolgáloának, aki éppen most gvíjt be a szomszédban a konyhán. — honnét van ennek ereje hozzá, hogy az élet mindennapi dolgaival törődjék? Mit számít az: megfegy-e az ember a hidegtől, vagy nem! De szomorúan csörög a kút láncá!... Lám, kicsibék, az ebédlőasztal alá menekültek. Bébújnak a kotlós szárnyva alá. Szegénykék! Milven sirmas ez!... Egy szép napon majd megölik őket... Véréket ontják... Nem jobb meghalni, mint sántán születni?... Tél van, de nyílnak a bengáli rózsák... Mit jelent a bengáli rózsza? Eszébe jut Tom bácsi meséje a nyomorék hangról. Szája kiszárad. Fáj a feje...

Felel Luce-nek, de nem is figyel rá, mit mond:

— Ó, drágám... úgy örülök neki...

— Igen, tudtam, hogy örülni fogsz, te olyan vagy, hogy örülsz a más boldogságának... Épp olyan jó vagy, amilyen szép... Most már megmondom neked... Mielőtt elárultad nekem, hogy nem szereted Johannes-t... emlékszel, ott a kertben, ahol a fehér pulykák vannak... képzeld el... féltékeny voltam. Ó, édes Lencsikém, bocsáss meg... Ez az egyetlen hitvány érzés, amit irántad éreztem... De ezt sem szánt-szándékkal... De megbántam, kedvesem, ezeket a gondolatokat... Meggvíntam őket, bár csak úgy maguktól támadtak bennem... Hiszen tudod, az ember mindig önző, ha szerelmes... De hidd el, drágám, ha Johannes sze-

retett volna téged, és te viszont szeretted volna őt, eltitkoltam volna előt-
ted a magam szerelmét... és azt hiszem, ha úgy szeretted volna, hogy ő
nem viszonozza odaadásodat, visszautasítottam volna a kezét, csakhogy
neked fájdalmat ne okozzak...

Egy cica ugrik föl Pomme d'Anis ölébe. S ő azt kérdi:

— Megmondta neked, hogy feleségül akar kérni?

— Igen... Alig egy hete... Azt mondta nekem...

— Azt mondta?

— Azt mondta: Nagyon egyedül vagyok otthon... Mariquita rövi-
desen férjhez megy... Apám már nem gazdálkodik... Pár hónapja vég-
telenül szomorú perceim vannak. Érzem, hogy kegyed derék asszony lesz.
Nem szenvedélyt érzel kegyed irányában, hanem erős rokonszenvet...
Úgy gondolom, az ilyen vonzalom többet ér a házasságban, mint holmi
heves és meggondolatlan szeszély.

— Mindössze ennyit mondott neked, angyalom? — kérdezi Pomme
d'Anis.

— Hogy-hogy?

— Csak úgy...

— Ugyan, te kíváncsi! Mikor megtudta, hogy belecgyezem, azt
mondta: Luce kisasszony, én eleinte talán nem leszek különösebben vig-
kedélyű. Becsületesen be kell vallanom önnek valamit... Majdnem minden
fiatalembernek volt valami szívbeli válsága, ami megsebezte... Idő
kell hozzá, hogy a seb behegedjen... De meggyőződése, hogy kegyed a
lehető legjobb árgalmasnővér lesz...

— ... És tudod, mi volt az a szívbeli válság?

— Hát... igen... Megpróbáltam kideríteni... Valami lány lehet,
Párizsban ismerhette meg, mert azt mondta még: Az egyetlen nő, akire
gondolhattam, Istennek szentelte életét...

VII.

Luce-Hermance-Visitation d'Atchuria kisasszony és Johannes-Tristan
Arnoustéguy úr esküvőjét a noarrieui kis kápolnában tartották ezerki-
lencszázhárom március tizenkilencedikén délelőtt tizenegykor.

Ennek az erdők mélyén megbúvó kápolnának a közelében halt meg
tébolyában egy Clara d'Ellébeuse nevű lány, s ugyancsak ennek a kápol-
nának a környékén bolyongott sokszor egy fájdalomtól roskadozó költő.
Vannak, akik azt híresztelik: látták, ahogy kézenfogva vezet egy ciprus-
koszorús barna lánykát. Mit kérhettek Istentől, a költő meg a lányka? De
ki tudhatja, mit kérnek az emberek Istentől!

Pomme d'Anis sajátkezűleg nyújtotta át egyéb ajándékok mellé, Tom
bácsi nászajándékát, az egyiptomi hercegnő sírjából származó heliotrópot,
mely végre kivirágzott. Zúgott a harmónium, beszédekert mondtak. A
csűrben terítettek, s az erdei madarak egészen az asztalig elmerészked-
tek, onnét csipegették a szegények istenadta kenyerét...

De miután a szertartás végetért, még aznap este, mikor Pomme
d'Anis és Tom bácsi ismét kettesben voltak a titokzatos üvegházban, a
hangarózsaszín ruhás lányka egyszercsak fölzokogott. Vajon Tom bácsi
megértette, miért? Alighanem, mert belőle is kitört a zokogás, ahogy kar-
jába ölelte Pomme d'Anis-t és meghallotta fölcukló szavait:

— Ó, Tom bácsi... De boldogtalan vagyok!... Levágatom a haja-
mat... Elmegyek reparatrix-nővérek, mint Madeleine nővér... Olyan
leszek, mint egy nagy páva... Rónay György fordítása

A *Paulus-Gesellschaft*, amely kifejezetten tudományos társaság, az idén újabb megbeszélésre hívott össze keresztény és marxista gondolkodókat. A téma ezúttal: „Keresztény humanitás és marxista humanizmus.” A konferencia április hó 28-án kezdődik és május 1-én ér véget, előbb fejeződik be tehát, mint folyóiratunknak ez a száma az olvasó kezébe jut. Eltérően a tavaly Salzburgban rendezett összejöveteltől, a mostani teljesen zártkörű, mert csak meghívottak vehetnek részt rajta. Feltehetően ezért választották a konferencia színhelyéül is a dél-bajorországi Chiem-tó egyik szigetét.

A múlt évben kitűzött téma — „Kereszténység és marxizmus napjainkban” — igen általánosnak, tárgyalása is elég szétfolyónak bizonyult, megítélésem szerint azonban mégis szükséges volt ahhoz, hogy előtérbe lépjenek azok a kérdések, amelyeket a párbeszédben leginkább vizsgálat alá kell venni. S nem kétséges, hogy sorrendben az első teendő itt annak a felfogásnak tisztázása és lehető egyeztetése, amelyet a kereszténység, illetve a marxizmus vall az ember mivolta és az emberi lét értelme felől.

*

Mint szocialista rendszerben élő katolikus különösképpen örülök annak, hogy most tudományos szinten és elméletileg is megvitatás elé kerül egy olyan probléma, amelyet mi a gyakorlatban igyekszünk megoldani. Anélkül, hogy vitatni akarnám a „humanitás” és a „humanizmus” megkülönböztetésének indokoltságát, minket, magyar katolikusokat, már a társadalmi valóság közvetlen érzékelése készítetett arra a felismerésre, hogy az emberiség ma legaktívabb két csoportjának, a keresztényeknek és a marxistáknak az ideológiai ellentétek dacára is lehet és kell találkoznia az egyetemes humánumban, egy mind boldogabb és megelégedettebb evilági rend kialakításában.

Mi, katolikusok, magától értetődően ellene vagyunk az ateizmusnak, és adott lehetőségeink minél kimerítőbb felhasználásával igyekszünk útját állni az ateizmus terjedésének a keresztény hívők körében. Ugyanakkor azonban

becsületes együttműködést tanúsítunk mindabban, amit népünk egésze számára jónak és hasznosnak ítélünk, együttműködést addig a határig, amíg az a legkisebb mértékben sem vonja magával a katolikus hit és erkölcs elveinek feladását. Világosan látjuk, hogy a humanizmusnak, mint olyan irányzatnak és eszménynek értékét, amely az ember méltóságának kíván az élet minden területén érvényt szerezni, korántsem devalválta a szocialista rend, sőt nem egy tekintetben fokozza jelentőségét. Meggyőződésünk tehát, hogy amikor hitünk is arra kötelez, hogy teljes erőből kivegyünk részünket a nemzetközi, a közösségi és az egyéni kapcsolatok humanizálásából, akkor abszolút szükségesség számunkra a pozitív viszonyulás a haldadást munkáló minden feladathoz, s ennek érdekében hithűségünk összhangba hozása — a világnézeti pluralitás jegyében — a szocialista állam iránti lojalitással.

Hogy ennek megvannak a nehézségei is, kötelességem megmondani. Hogy csökkenjenek, vagy egykoron — szeretném remélni: mihamarabb — elháruljanak ezek a nehézségek, ennek okából is nagy jelentőséget tulajdonítok annak a dialógusnak, amely marxisták és katolikusok között folyamatban van.

Őszintén elfogadom azt a tételt, hogy minden elmélet igazságát a gyakorlat méri le. Éppen ezért hiszem, hogy az a magatartás és a dolgoknak az a szemlélete, amelyet mi, a magyar szocialista rendszerben élő katolikusok tettünk magunkévá, egyben cáfolat is a kereszténységnek arra az alapvetően szociológiai forrású és természetű kritikájára, amelyet *Marx*, *Engels* és *Lenin* gyakorolt fölötté. S hiszem azt is, hogy minél kedvezőbb alakul számunkra a marxista gondolkodóknál e tekintetben mutatkozó újraértékelési folyamat, annál mentesebb lesz problémáktól a nemzetközi helyzet, annál eredményesebben teljesítheti küldetését az egyház, és annál könnyebb lesz keresztény hívőnek lenni a szocialista országokban, amelyek földünk területének immár egyharmadát teszik.

*

A realizmus érzeke, amelyről ma-
gunkkal kapcsolatban szóltam, egy-
magában elégséges annak felismerte-
téséhez, hogy a kommunista mozgal-
mat immár úgy kell tekintenünk, mint
a jelenkori történet maradványo-
zóját. Mint egyetlen társadalmi rend-
szer sem, az a szocialista rendszer sem
kövesedhet meg, amely Közép- és Ke-
leteurópa államaiban kialakult, fejlő-
dése azonban bármilyen vonatkozás-
ban nyilván ugyanazon szociális és
politikai struktúrák keretén belül
megy végbe. A katolikus-marxista dia-
lógust tehát mi, szocialista orszá-
gokban élő katolikusok, már azért is
szükségessé tartjuk, mert rajta ke-
resztül szembesíthetjük egymás érté-
keit és kelthetjük fel kölcsönösen a
felelősséget azoknak az értékeknek
irányában, amelyeknek realizálására
egyképpen törekszünk.

Hozy mindiárt az alighanem legnagyobb horderejű mozzanatra utaljak,
az emberi elidegenedés különböző ol-
dalainak felismerése nélkülözhetetlen
ahhoz, hogy megnyíljk az út a hu-
manizmus kiteljesedése felé. Ezért a
megállapításért, mondhatnám: felfe-
dezésért, csak hálásak lehetünk a mar-
xizmusnak. Nem érthetünk azonban
egyet Marxnak azzal a tételével, hogy
a mindenféle elidegenedés összfo-
glalata a vallási elidegenedés. legalábbis
nem érthetünk ezzel egyet a keresz-
ténység vonatkozásában.

Marx vallás- és tökékritikája tudva-
levően aköré a probléma köré tömő-
rül, hogy az embert meg kell szabá-
dítani mindazoktól a kötöttségektől,
amelyek gátolják egyfelől teremtő te-
vékenységének gyakorlásában, másfelől
abban, hogy magára vegye a fele-
lősséget és vállalja önkormányzatát.
Ez a megszabadítás azonban nem csu-
pán a gondolkodás aktusa, nem is
csak az emberi jogok és filozófiai
rendszerek deklarálása vagy a szabad-
ság szóbeli kinyilvánítása, hanem az
a cselekedet, amely az emberhez illő
társadalmi rendet valósítja meg. Ez
okból pedig — jelenti ki Marx —
mindenekelőtt a vallási elidegenedés
ellen kell harcolni. A vallás ugyanis
kábítószert, amelyet maga a nép szol-
gáltat ki magának, hogy ilyen módon
elviselhesse nyomorúságát. Ezért van
az — mondja Marx —, hogy a val-
lásba való menekülés a legnagyobb
fékezője az emberi haladásnak.

Már most ami a kereszténységet il-
leti — fejtette ki nemrégiben igen he-
lyesen *José Gonzales Ruiz* —, az el-
idegenedés szempontjából két egymás
fölé helyezett síkon kell azt vizsgálni.
Az alsó sík a kereszténység történelmi
megjelenése a konstantini fordulat óta.
Az öntudatos és felelősségteljes ka-
tolikusnak itt meg kell engednie —
szögezi le a jeles spanyol teológus —,
hogy azok a konkrétumok, amelyeken
keresztül Krisztus üzenete az emberi-
ség elé lépett, sokban igazolják a
marxista kritikát. Nekünk azonban a
felső síkon is fel kell vetnünk a prob-
lémát: vajon a kereszténység mint val-
lás valóban elidegenítő jelenség-e a
marxi értelemben?

Mint hogy a kereszténység „könyv-
vallás”, a Szentírás tanítását kell fon-
tolóra venni. Ez pedig a meghatározot-
tabban kimondja, hogy az ember azért
Isten képére teremtett lény, mert az
ő feladata, hogy a teremtés művét be-
fejezéshez vegye. Míg tehát más val-
lásokban a „vallási” úgy jelenik meg
előttünk, mint olyan természetű oda-
kötődés Istenhez, aminek kedvéért le
kell mondani a földi világ építésének
feladatáról, avagy minimumra csök-
kentenii az ilyenirányvű tevékenységet,
addig a kereszténység szerint ez a te-
vékenység egyenesen „vallási” köte-
lesség. A kereszténységben magát Is-
tent is mindig az embertárson keresz-
tül kell keresnünk. Ha a hitet dialó-
gusnak fogjuk fel ember és Isten kö-
zött, akkor ebben a dialógusban a kez-
det kezdetén az volt Isten első kér-
dése: „Hol van a testvéred? Jellemző,
hogy a kereszténység előtt még az
„igazak” sem fedezték fel a kapcsolat
lényegi voltát embertársaik és az
Isten között. Innen a különös kérdés:
„Uram, mikor láttunk téged haldol-
kolni az éhségtől, szomjazni, ruhát-
lannak?”

A valósága szerint értelmezett ke-
keresztény tanítás tehát nem csak nem
engedi meg a vallási elidegenedés le-
hetőségét, hanem a legkifejezettebben
visszautasítja azt. Ebből következik,
hogy amikor a keresztény hit konkrét
esetekben az emberi előbbrehaladás
fékévé alakult, bizonyosak lehetünk
arról, hogy ámulás történt, vagy leg-
alább is megfélekezés az embernek
küldött bibliai üzenetről.

A marxizmus valláskritikája ezek szerint egy olyan vallásosság ellen fordul, amely megakadályozza az embert abban, hogy meglássa a saját nyomorúságát, és azzal a túlvilággal vígasztalja, amely a földi lét minden hiányosságáért kárpótolni fogja. S nem vitás, hogy az ilyen vallásosság az ember minden cselekvésére az elidegenedés fátyolát borítja, mert hiszen Istenre bízva mindazt, amit tulajdonképpen az embernek kell végeznie.

Mint már nem egy dialógusban kifejezést nyert, a katolikus gondolkodók távolról sem vonják kétségbe, hogy vannak vallási formák, amelyek tétlenségre ösztönzik az embert és gátolják kibontakozásában. „Am mindenütt, ahol a túlvilági elképzeléseket az egymás fölé emelkedő társadalmi osztályok stílusával körvonalazzák, végeredményben szörnyű csalást kell sejtteni — állapította meg legutóbb a filozófus *Armin Wildermuth* is az *Orientierung* számára írt tanulmányában. — Az olyan vallások, amelyek szentesítik a fennálló társadalmi rendet, és a társadalmi élet múltó szerkezetébe az örökkévalóság lehetétét fűjják, maguk is olyan erők szolgálatába hajoltak, amelyek idegenek tőlünk.” Mi nem tagadjuk, hogy a vallás érvényesülhet a társadalom megmerevítésének irányában, de tagadjuk, hogy lényegét azonosíthatnók ezzel a mellékhatással. Mi, mai katolikusok, nagyon is azon a nézeten vagyunk, hogy osztoznunk kell a teljes emberi felelősségben az emberiség, és a társadalom valamennyi rétegének sorsáért. Másként kifejezve: immár a hívő embernek is magára kell vállalnia mindazokat a teendőket, amiket a saját felelősségétől való félelemből a múltban egyszerűen Istenre hagyott. Amire nem szünhetünk meg figyelmeztetni a saját táborunkat, az az, hogy egyének, csoportok és az egész emberiség mindennapos kínjai és szenvedései nem olyan megpróbáltatások, amelyeket Isten ró reájuk, hanem végső gyökerükben az ember saját tetteinek és tudatlanságának következményei. Így azonban nem is Isten ellen kell fellázadni, hanem saját embertelen embertársaink ellen. nekünk, keresztényeknek pedig különösképpen azok ellen, akik közben még hamis vallási érvekhez is folyamodnak.

Az az elutasítás és ellenségesség

tehát, amellyel a marxizmus tekint általában a vallásra, csak a legnagyobb ösztönzés nekünk, a XX. század második felének hívő keresztényei számára, hogy behatárolva megvizsgáljuk a kereszténység lényegét. Ebben az esetben pedig arra a megállapításra fogunk jutni, hogy amiért Marx és a marxizmus klasszikusai elítélték világnézetünket, azt ma már nem vonatkoztathatjuk magunkra, amiben pedig ők az emberi lét lényeges vonásait és a humánus követelményeit megjelölték, az közelebb áll a kereszténységhez, mint ahogy ők annak idején vélhették.

Mi sem természetesebb így, hogy mi csak őszinte örömmel mérlegelhetjük azokat az újabb megfontolásokat, amelyeket már az eddigi dialógusokban is a marxista elmélet egyre több jeles képviselője a vallásra vonatkozóan kifejezésre juttatott. Ma pedig már marxista kiadványokból is beszélhetünk.

A francia *Gilbert Mury* például *Kezdeti kereszténység és modern világ* című dolgozatában oda következtet, hogy a keresztény vallást, amely születése óta tagadhatatlan vitalitást mutat, nem lehet kizárólag az alá a fogalom alá vonni, amelyet a marxizmus az „ideológia” szóval jelöl meg. Számításba kell venni ugyanis azt a magatartást is, amelyet a kereszténység napjainkban tanúsít, számításba kell venni a megújulás útjára lépett kereszténység dinamizmusát is. A kereszténység története — mondja Mury — két pólus közt hullámozik. Az egyik pólus a konstantinizmus, a másik azonban a kizsákmányoltak tiltakozása, és pedig akként, hogy Isten nevében követelik mindenféle igazságtalanság megszüntetését. Megjegyezhetem itt, hogy Muryhez hasonlóan vélekedik az olasz *Lombardo-Radice* is.

Roger Garaudy abban a könyvében, amelyet a második vatikáni zsinattal kapcsolatban *Az anatómától a dialógushoz* címmel a múlt év végén adott ki, arra a következtetésre jut, hogy a kereszténység — lényegét tekintve — egyik történeti formája az emberiség folyvást szebb jövőre irányuló törekvésének. És ha a marxisták nem is fogadhatják el igaznak azokat a feleleteket, amelyeket a kereszténység az általa felvetett kérdésekre ad, maguk a kérdések igazak, s értéket jelentenek azok az impulzusok is, amelyek e

kérdésekben feszülnek. S Garaudy bízik is abban, hogy a marxista—katolikus dialógus egy olyan összefogásra vezethet, amely átalakítja a világot. Ez volt egyébként az a gondolat is, amellyel Garaudy a múlt évi salzburgi referátumát zárta: „Ha a katolikusok és a marxisták egymármán és egymás oldalán vállalják az ember teljes felelősségét önmaga sorsának és jövőjének alakításáért, akkor a keresztények és a kommunisták viszonyának problémája már nem csupán dialógusban lép elő, hanem a kölcsönös tanításban és abban a versengésben is, hogy a múlt erőivel és a halál erőivel szemben biztosítsák az ember városának felépülését.”

*

„Ma elmondhatjuk, hogy a kereszténység meztelenre vetkőzik — írja *Daniel Callanan* cikkében, amelyet 'Keresztény magatartás' címmel a *Pax Romana* tett közzé. — S nincs ebben semmi szűgyen. A földi hatalom, amelynek birtokában volt, eltűnően van. *XXIII. János* és a második vatikáni zsinat munkája nyomán kihullanak belőle az illúziók is. Maga az egyház is tudatára kezd ébredni annak, hogy a keresztényeknek együtt kell dolgozniuk a nem-keresztényekkel a földi világ építésében. A marxistáknak más a világszeméletük, mint a keresztényeknek. Mindannyian egyetérthetnek azonban abban, hogy az új ipari társadalom igényei és az elmaradt népek szükségletei az egész emberiség együttes erőfeszítéseit követelik meg. A keresztény hívők sokat tehetnek az emberiségért és a humanizmusért, de nem egyedül. A keresztényeknek és a marxistáknak kölcsönösen szükségük van egymásra, mert az emberiségnek szüksége van mindkettőjükre.”

S valóban, ha végigfutom gondolatban az eddigi közel két évtizedet, amelyet mi, magyar katolikusok, marxisták vezette államban töltöttünk, arra a következtetésre kell jutnom, hogy mind a szocialista rendszer felfejlődése, mind az állam tekintélye és a nép jóléte szempontjából az az út bizonyul előnyösnek, amely bent az országban is a békés koegzisztenciára tart. Meggyőződésem az is, hogy a közérdekű teendők és feladatok megítélésében, a végrehajtásért való fele-

lősség átérésében olyan mértékben válik egységessé magyar népünk, amilyen mértékben tapasztalja az a korántsem jelentéktelen hányvad, amely ragaszkodik keresztény hitéhez, hogy csupán vallásos meggyőződése miatt semmi téren sem szenved hátrányos megkülönböztetést.

Azzal természetesen nálunk is tisztában vannak mind a katolikusok, mind a marxisták, hogy a kifejezetten világnézeti kérdésekben egyikük sem tehet engedményt, mert hiszen azzal saját létét adhatná fel. Az eszmei, ha úgy tetszik: ideológiai harcot egyébként mi magunk is szükségesnek tartjuk, egyrészt egyházunk életképességének, másrészt a saját magunk és a mások hitének megőrzése okából. Amit ezzel kapcsolatban kívánunk, elsősorban az, hogy ez a mérkőzés valóban szellemi síkon maradjon és ehhez tartsák magukat a saját világnézetüknek, a dialektikus materializmusnak propagálásban a kommunisták is, akikkel mi az ideológiai ellentétek dacára egy népet alkotunk, akikkel közös a sorsunk, s akikkel éppen ezért minden jó ügyben őszintén együttműködünk. És magától értetődően kívánunk azt is, hogy erre a dialógusra a mainál több lehetőségünk is legyen, érteve ezen a tömegérrintkezési eszközök kielégítőbb használhatóságát. Hozzá kell tennem mindenesetre, hogy a helyzet a mondottak tekintetében ma észrevehetően kedvezőbb, mint a távolabbi múltban volt. Ezzel viszont máris rámutattam, hogy a dialógusnak és az összefogás kérdésének más arca van a kapitalista, és más a szocialista országokban. Tavaly Salzburgban például a marxista *Lombardo-Radice* és a katolikus *Wetter* professzorok egyet tudtak érteni a világnézetileg semleges állam igénylésében is.

Őszintén meg kell mondanom azonban azt is, hogy gondot okoznak nekünk, akik már szocialista rendszerben élünk, azok az ideológikus elemek — s itt az ideológiát marxista értelemben veszem — amelyek, ámbár egy konkrét korszak vagy társadalmi csoport eszméi voltak, még mindig jelentkeznek, vagy legalábbis kísértének a sokféleképpen „egyháziasnak” minősített katolikus gondolkodásban. Szabadjon mindjárt jeleznem is néhány kérdést, amely nekünk eleve-nünkbe vág.

Itt van a természetjog problémája általában, különösen ami a termelési javak és eszközök tulajdonjogát illeti. Vajon egy modern ipari társadalomban, ha már teljesen kiépültek és kielégítően működnek benne a szociális biztosítások, az ilyen javak és eszközök egyéni birtoklása valóban kelléke-e az emberi személy szabad kibontakozásának? Nem szorul-e továbbá katolikus részről tisztázásra a társadalmi osztály fogalma? Az én nézetem szerint amikor a pápai körlevelek erről beszélnek, egészen mást értenek társadalmi osztályon, mint a marxizmus. Azt a mai marxizmus sem tagadja, hogy különböző rétegek vannak a társadalomnak és elengedhetetlen a munkakörök különbözősége is, ami ellen védekezik, csupán az, hogy egyik ember kizsákmányolhassa a másikat. Én mint katolikus dolgozó semmiképpen sem érzem személyiséggem gátoltságát amiatt, hogy olyan rendszerben élek, amely az osztályonküli társadalom felé halad. Fölöttébb kívánatos lenne továbbá, hogy a második vatikáni zsinat szellemét követve a katolikusok mindenütt, ahol részesei a hatalomnak, valóban példáját nyújtsák a világnézetű türelmességnek.

Bizonyára nem mondom újdonságot azzal, hogy *Teilhard de Chardin* az a katolikus gondolkodó, akinek művei-

ből — legalábbis mi, akik szocialista rendszerben élünk — a legtöbb eligazítást és bátorítást meríthetjük. Ő tárja elénk a keresztény hívőnek azt a kötelességét, hogy higgyen abban, hogy a történetnek célja van, hogy ez a történet folyamatos fejlődés, amelyben Isten szándéka valami módon mindig megvalósul. S ő figyelmeztet arra is, hogy a föld lakóinak mind egységesebbé válásával egy új, mélyebb és átfogóbb emberi közösség van keletkezésben. Nyitva hagyva azt a kérdést, hogy ez a folyamat az együttélés milyen formáit hozza majd magával, nem kétséges, hogy egyre nagyobb lesz az ember felelőssége az önmaga sorsának és jövőjének formálásáért.

A történelem ma már az ember szemében nem pusztán összegezése a többé vagy kevésbé összefüggő eseményeknek, háborúknak, katasztrófáknak, születő és elbukó birodalmaknak, hanem területe a tudatosodásnak és az alakításnak. Mostantól fogva az embernek csak akkor van jövője, ha valóban akarja ezt, mert meg van adva számára az lehetőség is, hogy nemet mondjon saját jövőjére. A nagykorúsnak olyan fokára hágott ezzel az ember, amelyet a történetben még soha nem ért el. S áll ez a keresztényekre éppúgy, mint a nem-keresztényekre.

A KIS ÚT

Családunk minden tagja hívő katolikus. Természete szerint is szelíd ember mindegyikük, mondhatni minden áldozatot hajlandók meghozni egymásért. Egy családtagunk — meghozta az egyik férfi — kivételével. Ez is jó katolikusnak hirdeti magát. Ugyanakkor szinte félelemben tartja a családot. Mindenért megsértődik. Sohase lehet tudni, mivel bántjuk meg őt. A legegyszerűbb megjegyzésre is fel tud fortynni, a legártatlanabb tréfa is felháborítja. Megdermeszti és megfagyasztja maga körül a légkört. Neheztelése napokon át lebeg otthonunk felett, hideg lesz tőle az egész lakás. Lehet-e az ilyen természetet és viselkedést összeegyeztetni a vallásossággal? Lehet-e segíteni az ilyen emberen? Mit tegyünk, hogyan viselkedjünk, hogy ne sértsük meg őt?

Mindenekelőtt állapítsuk meg, különbséget kell tenni a jogos sértődés és a sértődékenység között. Az előbbi lehet indokolt és komoly. Senki sem köteles eltérni a durva, alantas támadást becsülete, emberi méltósága ellen. Volt olyan sértés, amelyeket a szelíd Jézus is visszautasított.

A sértődékeny: komolytalan ember, aki minden szíre-szóra felszisszen, felháborodik, sértést lát ott is, ahol nincs. Keresi az alkalmat, hogy megsértődhessék. Az angol azt mondja róla: „take umbrage” — megjátszani a sértettet. A francia „susceptible”-nek és „pointilleux”-nek mondja a

sértődékenyt, az előbbi kifejezéssel az érzékenységet, az utóbbival a kicsinyességet hangsúlyozza benne.

Akár a magyar, akár más nyelvek kifejezéseit nézzük, azt látjuk, hogy a közfelfogás mintha lekezelné, félvállról venné a sértődékeny embert. Olyan valakinek tartaná, akit nem kell komolyan venni.

Van eset, amikor valóban ez a helyzet. Nem jelent súlyosabb, komolyabb problémát a sértődékeny emberrel való bánásmód, ha magatartása nem több túlérzékenységnél, értetlenségnél, kicsinyességnél. Lehet azonban bonyolultabb, sőt egészen bonyolult lelki képlet is.

F. W. Foerster, a most elhunyt kiváló pedagógus azt írja: „két síkon zajlik le érintkezésünk az emberekkel. Az egyik a látható, tényleges együttlét; a második a láthatatlan, a gondolati kapcsolatunk. Az, ahogyan egymásról gondolkodunk.”

Foerster azt a tanulságot vonja le: sok ember számára a látható érintkezés a láthatatlan kapcsolatok utóhangja. Valóban, az emberek nagyrésznél a világhoz, felebarátaihoz való viszonyát láthatatlan kapcsolatai határozzák meg. Főként azokra az emberekre érvényes ez a megállapítás, akiket érzelmviláguk, szívük, fantáziájuk irányít.

Mindenki megfigyelhette már, hogy a fiatalok, elsősorban a kamaszkorúak könnyen sértődnek meg. Nem minden fiatalról mondható el ez, inkább csak azokról, akiket úgy szoktunk jellemezni, hogy „tipikus kamaszok”. Mi az oka, hogy az ilyen tipikus kamasz — fiúban, lányban egyformán — olyan könnyen és hamar húzza fel az orrát? Nos, a kiegyensúlyozatlanság, az aránytalanság egyfelől nagyravágyása, uralomvágya, a győzelem utáni sóvárgása, másfelől annak érzése között, hogy ereje nem elegendő, eszközei hiányosak, alkalmá kevés ahhoz, hogy valódi diadalokat arasson.

A győzelem utáni sóvárgás, hajdán, Európa történetének egy korábbi szakaszában kitermelte a kóbor lovagot, ezt a sajátos embertípust, aki szerte kalandozott a világban, kereste a harcot, élete célját abban látta, hogy sértéseket toroljon meg és hogy diadalt-diadalra halmozzon. Magatartása, életlátása, viselkedési szabályzata szinte az atomkor küszöbéig fennma-

radt a párbaj-kódexekben, némiképp, eltorzultan máig is ott él a virtuskodó falusi és külvárosi legényekben, sőt korunk huligánjaiban is.

Az irodalom is megfogalmazta ennek az embertípusnak lényegében máig is igaz képletét: a „búsképű lovag”, Don Quiote alakjában. Cervantes hőse a kaland után vágyó, de igazi kalandhoz hozzá nem jutó korszerűtlen lovag, lényegében a kamasz lélek archetípusa. A diadal utáni sóvárgás szüntelen izgalmi állapotban tartja, úton-útfélen ellenséget szimatol mindenki, akivel csak találkozók, a belső izgalom eltorzítja látásmódját is: hadseregnek nézi a birkanóráját, óriásnak a szélmalmost.

A sok ember lelkében ott lappangó kamasz habzsolja a kalandregényeket, a detektívregényeket és „sciencefiction”-okat, a tudományos fantasztikus regényeket. Igen, a kamasz sok ember lelkében ott él ma is. Megalkotja a maga álomországát, aminek ő a királya, grál-lovagja. Don Juanja — női változatában: királynéja, várkisasszonya. S nem lévén alkalmá nagy párviadalra és igazi diadalra, ez a kamasz keresi a győzelem utáni szomjának enyhülését apró-cseprő csetepatékban, a Foerster által említett belső síkon lezajló kapcsolatokban, konfliktusokban, képzeletbeli háborúskodásokban és diadalokban.

Az emberek túlnyomó többsége idővel le tudja vetni magáról ezt a lelki állapotot, sutba dobja a rossz versekkel együtt, amelyekben kiegyensúlyozatlan szíve fájdalmait elsírta. Derék polgár, családapa, munkás, üzletember, diszocéser lesz belőle. Megtanulja, hogy a mesebeli és képzeletbeli kalandoknál, harcoknál és diadaloknál többet érnek a mindennapi élet, a munka, a pálya és a család örömei, azok a győzelmek, amelyeket a mindennapi élet nehézségei fölött arat.

Van azonban olyan ember is, még pedig nem is kevés, aki nem tud megszabadulni kamaszkori egvéniségétől, annak büvkörétől és hibáitól. Nyakában hordozza felnőtt korában is a láthatatlan kamasz ön-magát. A Rosinanteja lesz önmaga láthatatlan Don Quiotjának. Egyik ember rövidebb, másik hosszabb ideig cipeli magában kamasz tulajdonságait, van aki haláláig gyöttri környezetét, kielégíthetetlen győzni vágyásával, uralomvágyá-

val és mindazzal, ami hozzá tartozik: gőgjével, hiúságával, türelmetlenségével és irigységével. Az ilyen ember aztán feltékenyen óvja tekintélyét, jogait, becsületét, igazát, megköveteli, hogy mások föltétel nélkül hódoljanak meg előtte, mindig mindenütt azt lesi és szimatolja, hol, miben esik csorba a tekintélyén. Ő azonban nem igen törődik mások jogaival. Aki könnyen és hamar megsértődik, rendszerint éppen olyan könnyen és gátlás nélkül tud mások becsületébe, személyi méltóságába belegázolni.

Gordon Albion, aki nemrég az Universee hasábjain szellemes elmélkedésben elemezte a sértődékenység problémáját, a társadalom keresztjének nevezi a sértődékeny embert. Valóban, sokszor az. Keresztje egy-egy család-

nak, munkahelynek, olykor egy egész országnak is. Azt ajánlja orvosságul ellene: „Ignore the whole thing” — ne törődj a dologgal, ne vedd észre, hogy megsértődött, ne vedd komolyan felháborodását és mérgét. Kétségtelen, nem egyszer ez a helyes és megfelelő magatartás és a megoldás. Am nem minden esetben.

Van eset, amikor — ugyancsak mitsem törődve a sértődéseivel — szeretettel, de nyíltan a sértődékeny szemébe kell mondani hibáját. Le kell leplezni benne és előtte a lelke mélyén lappangó, uralomra vágyódó, zsarnokoskodó kamaszt. Különösen meg kell ezt tenni olyan esetben, amikor a sértődékeny ember ráadásul még kereszténynek, Jézus hívének vallja magát.

Sinkó Ferenc

NAPLÓ

CZAPIK GYULA TÍZ ÉV TÁVLATÁBÓL. A történelem kérlelhetetlen. Az ál-hősöket és ál-nagyságokat az idő múlásával leleplezi. Színe előtt csak az állhat meg, akiben az értékek a történelmi változások után is igazi értékek bizonyulnak. Az igazi értékek az ember jellembeli adottságai, amelyekből következnek azok a cselekedetek, amelyek kiállják a történelem kritikáját és nem halványodnak el, nem vesztik el értéküket.

Tíz éve költözött az Örök Hazába, és számolt el földi zarándok-útjáról a csalhatatlan Bíró előtt Czapik Gyula egri érsek, a püspökkari konferenciák akkori elnöke. Az évfordulón személyére és arra a munkára emlékezünk, amely a magyar katolikus egyház életében meghatározó jellegű, téves felfogásokból és az ezt követő nem jelentéktelen problémákból kivezető volt.

Czapik Gyula külsejét tekintve nem volt jelentős személyiség, de önmaga fölé tudott nőni amikor az ügyről volt szó. Kimagasló szellemi képességei, sokirányú és kivételes gyakorlati adottságai, a történelmet realisan szemlélő és értékelő tapasztalatai alkalmassá tették őt arra, hogy a legválságosabb pillanatban oda álljon a kormánykerékhez és a szakadékoktól, zsákutcáktól és járhatatlan utaktól megkímélje a magyar katolikus egyház kocsiját.

Ma már egyetlen gondolkozó fő, a tényeket elfogultság nélkül értékelő ember sincs aki ne vallaná, hogy a magyar katolikus egyházat hazánk felszabadulása és az ebből törvényszerűen következő események felkészületlenül találták. Amióta a magyarság kereszténnyé lett, az állam és a katolikus egyház elválaszthatatlanul — legalábbis úgy látszott — egymáshoz kötődött. Nem szégyen bevallani, hogy ezzel a több mint kilenc évszázados adottsággal szemben, hazánk felszabadulásának időpontjában csak nagyon kevés egyházi vezető volt, aki megértette, hogy most egy egészen új korszak kezdődik, és ami elmúlt, az többé vissza soha nem jön. Ezek között a kevesek között, akik rögtön felismerték a nagy történelmi változást, az élen járt Czapik Gyula egri érsek. Katolikus főpap volt, ennek következtében ő is érezte és tudta a jelentkező problémákat, de azt is tudta, hogy megoldás csakis a tényleges történelmi adottságokon belül lehetséges. Nem hallgatott szíren hangokra. Nem hitt elsuttogott időpontokban. Nem visszafelé, hanem előre nézett. Mi következett ezekből az egri érsek tevékenységét illetően? Az első és legfontosabb

volt számára a katolikus egyház létének és tevékenységének biztosítása. Realista és nem maximalista volt. Tudta, hogy az egyház jövője, munkásságának biztosítása, a hívek lelki ellátottsága csak akkor lehetséges, ha a felszabadulás után bekövetkezett történelmi változásokat az egyház megérti, nem ellenzi és megbeszéléseket kezd az állam vezetőivel. Ma már azt is megállapíthatjuk, hogy elképzeléseit — sajnos — a felszabadulást követő első években nem tudta megvalósítani. Ez nem rajta múltott. De azt is meg kell állapítani, hogy az egyház a legtöbb problémával és a szinte megoldhatatlannak látszó nehézségekkel éppen ezekben az években találta magát szemben.

Csendes, minden látványosságot kerülő, de szívós és kitartó munkájának első jelei 1950-ben mutatkoztak meg. Ekkor jött létre a Magyar Népköztársaság kormánya és a magyar katolikus egyház között a megállapodás, amely új korszakot nyitott az egyház és az állam kapcsolataiban. Az egri érsek halálának tizedik évfordulóján azt is elmondhatjuk, hogy munkásságát, annak első látható eredményét, nem mindenki értette meg. O azonban biztos volt benne, hogy jó úton, az egyedül járható úton indult el, és abban is biztos volt, hogy ennek a megállapodásnak kibúvók nélküli becsületes megtartása meg fogja hozni a maga gyümölcseit. Ekkor már sokan voltak, akik felismerték az egyetlen járható utat és megértették Czapik Gyula minden olyan törekvését, amely az adott lehetőségeken belül az egyház érdekeit úgy szolgálta, hogy ugyanakkor nem került szembe az állam törvényeivel.

Ha visszatekintünk az első megállapodástól kezdve eltelt több mint másfél évtizedre, úgy tiszta lelkiismerettel állapíthatjuk meg, hogy 1950-től a magyar katolikus egyház és a Magyar Népköztársaság kapcsolatai, ha nem is mindig egyenletesen, de általában kedvezően fejlődtek. Czapik Gyula nem érthette meg munkásságának nagyjelentőségű eredményeit. Nem lehetett ott a II. Vatikáni Zsinaton, azon a Zsinaton, amely sok mindent magává tett azokból a gondolatokból, amelyek élen járó főpapi munkásságában Czapik Gyulát vezérelték. Nem érthette meg az Apostoli Szentszék és a Magyar Népköztársaság kormánya között létrejött részleges megállapodást. De azokban az ünnepélyes órákban aligha volt hazánkban püspök, pap és hívő, aki nem gondolt volna arra, hogy ez az óra talán soha nem következik be, ha az egri érsek nem lát tisztán és nem meri vállalni Isten és a történelem előtt azt a felelősséget, amelyet nem keresett magának.

Meggyőződésünk, hogy ami a magyar katolikus egyház életében a jövőben mint érték fog jelentkezni, azon is rajta lesz Czapik Gyula munkásságának a fénye. Az egyház és állam között jelentkező problémák — ezt mindenki tudja — nem zárultak le a részleges megállapodással. A még meg nem oldott kérdések nem megoldhatatlanok, de azt jó tudni, hogy ha az idő kérlelhetetlenül halad is, a megoldások módszerei alapvetően ma sem lehetnek mások, mint amilyen módszerekkel Czapik Gyula vezette rá a magyar katolikus egyházat az egyetlen járható útra.

Horatius, a nagy római költő önmagáról azt írja: „Non omnis moriar...” — „Nem halok meg egészen.” A hívő ember tudja, hogy valóban nem hal meg egészen, mert hiszen a földi halál után lelke örökké él. De nem hal meg egészen az, aki Istenért, az egyházért, az emberekért sokat vállalt magára és sokat is tett. Az idő rohanásában Czapik Gyula halálának új évfordulóí fognak elkövetkezni, és személye mindig távolabb kerül a napi eseményektől. De bizton mondhatjuk, hogy nem fog egészen meghalni és elsüllyedni a történelem süllyesztőjében, mert a történelem, mint a bevezetőben elmondottuk, leleplezi és elsüllyesztí az ál-nagyságokat és ál-hősöket, de megőrzi és mindig fényesebben mutatja felénk az igazi nagyságokat és azokat a hősokeket, akik hősködés nélkül tudtak nagyot tenni az ügyért, amelynek elvégzésére hitünk szerint az isteni Gondviselés szólította őket. (Várkonyi Imre)

A VEGYESHÁZASSÁG KÉRDÉSEINEK ÚJ SZABÁLYOZÁSA. A katolikus egyházjog, mint tudjuk, 1918 óta általános és kizárólagos szabályként követeli meg a katolikus házasséltól a kánoni házasságkötési formát, vagyis azt, hogy a házasságkötés arra illetékes, vagy felhatalmazott katolikus pap

és két tanú előtt menjen végbe. Enélkül a házasság érvénytelen. Tiltó akadálynak számított, ha a felek egyike nem katolikus vallású. A tiltó akadály alól való felmentést a katolikus egyház a nem-katolikus félnek attól a pozitív biztosítékától — reverzálistól — tette függővé, hogy az összes születő gyermekeket katolikus vallásban kereszteltetik meg és abban is nevelik. Az egyházi fegyelemnek ez a szigorúsága azonban általában több nehézséget okozott, mint amennyit megoldott, s ezt főleg belső okokból. Az emberi jogok mind általánosabb kinyilvánítása felfokozta az érzékenységet a mások lelkiismeretének tiszteletben tartása és a szülői jogok iránt. Ugyanakkor változott a keresztény vallásközösségek magatartása is egymás viszonyában. Ezért volt az, hogy a második vatikáni zsinat, amely a vallásszabadságot, az emberi méltóságban gyökerező egyik alapjognak nyilvánította, a felekezetek testvéri találkozását pedig a vallástalanságra hajló modern társadalomban a kereszténység egyik fő ügyévé tette, maga is úgy ítélte, hogy nem lehet el hallgatással a vegyesházasság problémája mellett. A lekipásztori tapasztalatok is mutatták egyébként, hogy a vegyesházasságra vonatkozó katolikus rendelkezések talán a legnagyobb akadályát jelentik annak, hogy a helyi keresztény egyházak az ökümenizmus szellemét tanúsítsák. A zsinat éppen ezért közvetlenül a harmadik ülészszak zárása előtt, 1964. november 20-án állást foglalt a jelenlegi jogszabályok felülvizsgálása és megfelelő módosítása mellett. Addig is, amíg ez megtörténhet, a 2024 zsinati atya közül 1952 arra kérte a pápát, hogy a zsinaton előszóban előadott vagy írásban benyújtott javaslatok figyelembevételével még az egyházi törvénykönyv reformjának befejezése előtt *Motu proprio*-ban tegye meg a legsürgősebb intézkedéseket.

Ilyen előzmények után látott napvilágot március 19-én a Hittani Kongregációnak a vegyesházasságról szóló és március 18-áról keltezett Instrukciója. Mindenesetre meglepetést keltett, hogy VI. Pál pápa nem a *Motu proprio* ünnepélyes formáját választotta, holott a szöveg kidolgozásának korábbi szakában kétségkívül ez volt a szándéka. A kiadott szöveg ugyanis — nyilván elnézésből — eltörölhetetlen nyomát viseli ennek, mert bár az iratot Ottaviani bíboros, a Hittani Kongregáció proprefektusa írta alá, az „elődünk, boldog emlékezetű XXIII. János” kitételt olvashatjuk benne, mintha Ottaviani lenne a most uralkodó pápa. Az új rendelkezéseket tehát a Szentatya a tekintélyi lépcsőn egy fokkal alábbra szállította, aminek legfőbb magyarázata az lehet, hogy az új rendezést nem szánta véglegesnek, mint ahogy az Instrukció maga is kifejezetten utal „kísérleti” jellegére.

A módosításokat az *Orbis Catholicus* ismertetése nyomán a következőkben összegezzük:

1. A „tágabb értelmű”, vagyis magától beálló kiközösítést, amely eddig azokat sújtotta, kik nem-katolikus lelkész előtt kötötték házasságukat, az Instrukció visszaható erővel megszüntette. Megjegyezhetjük, hogy a kiközösítés feloldását a zsinat szinte egyhangúan kívánta.

Az *Orientierung* hozzáfűzi, hogy ezzel még nem helyezték hatályon kívül a kiközösítést arra az esetre, ha a házastársak gyermeküket vagy gyermekeiket szándékosan nem-katolikus vallásban nevelik.

2. Az eddigi előírás szerint az egyház akkor ad felmentést a vegyesházasság akadályai alól, ha a nem-katolikus fél biztosítékot nyújt arra, hogy a katolikus felet nem téríti el hitétől, továbbá mindketten biztosítékot adnak arra, hogy születendő összes gyermekeiket csak a katolikus vallásban kereszteltetik meg és abban is nevelik. Most az Instrukció csak a katolikus féltől kíván kifejezett ígéretet arra, hogy a születendő gyermekeket katolikus vallásban kereszteltetik meg és abban is nevelik. A nem-katolikus félnek csupán arra vonatkozóan kell kötelezettséget vállalnia, hogy semmit sem tesz ellene. Neki tehát nem kell megígérnie, hogy a cselekvő módon is elősegíti annak a kötelezettségnek vállalását, amely a katolikus felet terheli. S ez mindenesetre lényeges különbség.

3. A szabály az, hogy az „ígéretet” azentúl is írásba kell foglalni. A helyi főpásztornak azonban módjában van akként is határozni, hogy általában vagy esetenként elégséges az is, ha a katolikus és a nem-katolikus fél, csupán előszóban tesz ilyen értelmű nyilatkozatot. A helyi főpásztor dönt arról

is, vajon az ígéreteket, az ún. kauciókat, a házasságkötési okmányokban meg kell-e említeni, vagy sem.

Ha a nem-katolikus fél úgy hiszi, hogy lelkiismereti okokból nem tehet ígéretet, akkor a helyi főpásztornak a kísérő körülmények vázolásával együtt a római szentszék elé kell terjesztenie az ügyet, amely adott esetben enyhébb formát is találhat. Ezzel kapcsolatban H. Molitor professzor megjegyzi a *Katholische Nachrichten-Agentur* részére írt méltatásában, hogy az Instrukció ezzel a megyéspüspök helyzetét kívánta megkönnyíteni, akinek olykor nehézségeket okozhatna a döntés.

4. Az általában szokásos szertartásokat, így a nászmisét is, a helyi főpásztor engedélyével vegyesházasság kötése esetében is szabad végezni. Jelen lehet a szertartásokon a nem-katolikus lelkész is, aki a házassági fogadalom letétele után beszédet intézhet a jegyespárhoz, áldásban részesítheti őket, valamint velük és a megjelentekkel együtt közösen imádkozhat.

Ebben a négy pontban foglalhatók össze azok az enyhítések, amelyeket az Instrukció tartalmaz. Hogy azonban véleményt formálhassunk róluk, nem árt tudnunk, hogy mi marad érvényben az egyházi törvénykönyv eddigi rendelkezéseiből. Ugyancsak az *Orbis Catholicus* szól erről:

1. A valláskülönbség továbbra is tiltó házassági akadály, amelyet csak felmentés útján lehet elhárítani. A felmentést illető teljes hatalom kizárólag a helyi főpásztoré.

2. A házasságkötés érvényességének továbbra is feltétele a kánoni forma betartása. A nem-katolikus lelkész előtt kötött házasság tehát a kiközösítés megszüntetése ellenére egyházilag érvénytelen.

Az Instrukció azonban nem zárja ki a felmentés lehetőségét, mert kimondja, hogy konkrét esetben felmerülő különös nehézségek esetén a helyi főpásztor a római Szentszékhez fordulhat. Mint emlékeztet, a zsinat eredetileg teljes felmentő hatalmat kívánt a püspöknek, ezt azonban főleg az angolszász püspöki kar nagyobb hányada ellenezte.

Molitor professzor hozzáteszi, hogy a házasságkötés kánoni formája a keleti katolikusok és az ortodox esetében csak a megengedettség feltétele. Egyébként az ő házasságuk akkor is érvényes, ha ortodox pap előtt kötötték.

3. Kifejezetten tilalom alá esnek továbbra is az olyan esketések, amelyeket katolikus és nem-katolikus lelkészek egyenjogúság alapján együttesen végeznének, mint ahogy ez az utóbbi időkben nem egyszer előfordult. Az Instrukció a nem-katolikus lelkésznek csupán aktív jelenlétét engedi meg. Magát a házassági fogadalmat egyedül a katolikus pap veszi ki.

Az eredeti zsinati tervezet — fűzi hozzá az *Orbis Catholicus* — legalábbis nem zárta ki az együttes esketések lehetőségét. A tervezet hivatkozott itt a keresztény felekezetek egyházként való konkrét elismerésére, ahogyan ezt az egyházzól szóló konstitúció és az ökumenizmusról szóló dekrétum kimondotta.

4. Az Instrukció elvben kitart a vegyesházasságból származó gyermekek katolikus hitben való megkereszteltetése és nevelése mellett. Nem elégszik meg tehát azzal, hogy a katolikus fél csupán annyiban kötelezze magát erre, „amennyiben képes”, hanem kifejezett biztosítékot követel tőle. Az „amennyiben képes” kitétel a zsinati tervezetben szerepelt.

Az Instrukció mindenestre nyitva hagyott egy ajtót. Azokban az esetekben ugyanis, amikor a katolikus fél nem vonhatja ki magát annak az országnak „törvényei és szokásai” alól, amelyben él, a helyi főpásztor „érett megfontolás után” felmentést adhat a gyermekek katolikus nevelésének kötelezettsége alól, amennyiben a katolikus fél megígéri, hogy legalábbis megteszi ennek érdekében mindazt, ami hatalmában áll.

Nincs mit csodálkoznunk azon, hogy az Instrukció széleskörű visszhangot keltett mind a katolikusok, mind a nem-katolikus keresztények között. Protestáns oldalról általában az a vélemény jutott kifejezésre, hogy az Instrukció csak töredékét távolítja el azoknak a nehézségeknek, amelyek elé az eddigi rendelkezések a nem-katolikus felet állították. Nem felel meg így azoknak a várakozásoknak, amelyeket a vallásszabadságról szóló zsinati nyilatkozathoz, valamint az ökumenikus dekrétumhoz fűztek. Az Egyházak Világtanácsának

főtitkára, *Visser't Hooft* főleg három pontot nyilvánított nem kielégítőnek: 1. az Instrukció továbbra sem ismeri el a katolikus egyházon kívül kötött házasságok érvényességét; 2. lényegében a nem-katolikus házasságtól is ígéretet kíván arra vonatkozóan, hogy az összes gyermekeket katolikus vallásban kereszteltesse meg és abban is nevelik; 3. nem tesz semmi különbséget az Instrukció a különböző felekezetekhez tartozó keresztények házassága és ama házasság között, amelyet keresztények nem-keresztényekkel kötnek.

Immár egész sor protestáns — különösen evangélikus és református — egyház határozott alként, hogy lelkészei semmi módon sem szerepelhetnek a katolikus templomokban történő házasságkötéseknél. A becsületesség kívánja ezt — úgymond —, mert a maguk részéről nem járulhatnak hozzá, hogy elleplezzék az ilyen házasságkötés tisztán katolikus jellegét.

A konstantinápolyi ökumenikus pátriárka képviselője, *Emilianos* püspök — tudósít erről a *Tablet* — úgy nyilatkozott, hogy az Instrukció elsősorban jogászai és felekezeti, de nem pasztorális és ökumenikus okmány. Szerencse — fűzte hozzá —, hogy átmeneti jellegű. Reményét fejezte ki, hogy a visszahatások nemcsak a katolikus egyházon kívül, de belül is oda fognak vezetni, hogy a későbbi végleges szabályokat már „igazi keresztény szeretet”, pasztorális törekvés és ökumenikus szellem fogja átadni.

Katolikus részről az *Orientierung* megállapítja, hogy az Instrukció szembevetülő haladást mutat az egyházjog eddigi rendelkezéseivel szemben, különösen ha a „szükség-ajtókat” is figyelembe vesszük, amelyeknek igénybevétele lehetővé ad. Tény viszont, hogy szinte az egész vonalon mögötte marad a zsinati tervezetnek, amely a püspököknek e téren általános teljhatalmat kívánt biztosítani. „Haladás az eddigi egyházjoggal szemben — rögzíti meg az *Orientierung* —, de elmaradás a zsinati tervezet mögött, amit legdöntőbb módon az esketési formára és a gyermeknevelésre vonatkozó rendelkezések világítanak meg.”

Az *Orbis Catholicus* szerint kettős alapmagatartás vonul végig az Instrukción. Kánonjogilag igen sok lehetőséget nyújt felmentésekre, arra azonban csak korlátozott készséget mutat, hogy a felmentési hatalmat rendes hatáskörként ruhazza rá a püspökökre, holott a püspöki tisztségről szóló dekrétum ezt kívánta volna. Figyelmen kívül maradnak a püspöki konferenciák is. Az Instrukció egyelőre útját állja annak, hogy országonként különböző, de egységes megoldások alakuljanak ki. Végeredményben minden lényeges hatalmat Róma magának tartott fenn.

A *Tablet* kiemeli, hogy a kiközösítés megszüntetésével a katolikus fél sem nyer semmit, mert miután házassága érvénytelen, továbbra is el van zárva a szentségektől. Gyakorlatban egyetlen előnye az, hogy adandó alkalommal házasságának katolikus szempontból való rendezése kevesebb formalitáshoz lesz kötve. Továbbra sem változott az, hogy azok a katolikusok, akik az egyházon kívül kötnek vegyesházasságot, szabadon válhatnak el és katolikus módon köthetnek egy második házasságot.

Molitor professzor két sarkalatos probléma megoldatlanságát teszi szóvá. Az egyik az, hogy a nem-katolikus lelkész előtt kötött vegyesházasságot a katolikus egyház továbbra is érvénytelennek tekinti, a másik pedig, hogy az összes gyermekek katolikus vallásban való nevelésének feltétlen kötelessége nem enged teret a szülői jognak.

Az összes katolikus kommentárok, amelyeket olvashattam, megegyeznek abban a véleményben, hogy az Instrukció elszietve készült. Némelyek azzal hozták ezt összefüggésbe, hogy március 22-én hivatalos látogatásra Rómába érkezett az anglikán primás. Még olyan konzervatívnak mondható folyóirat, mint az *Orbis Catholicus* is sajnálatosnak mondja, hogy az Instrukció kibocsátását nem előzték meg felekezeti közti megbeszélések, mint ahogy ez a zsinat szelleméből következett volna. „Az egyházjogászok — úgymond — még mindig fölébe tudtak kerekedni az ökumenikusoknak.”

Tudvalevő, hogy a felekezeti közti megbeszélések intéző szerve katolikus részről a *Bea* bíboros vezetése alatt álló Keresztény Egység Titkársága. Ennek egyik tisztségviselője közölte is, hogy a Titkárságnak semmi tudomása sem volt az Instrukcióról annak közzététele előtt. A holland katolikus hírszolgá-

lati iroda is megerősítette — ezt a körülményt *Der Christliche Sonntag* húzza alá —, hogy a Titkárság nem működött közre az Instrukció készítésében, sőt a Hittani Kongregáció nem is tartotta szükségesnek, hogy az okmányról tájékoztatssa a Titkárságot. Az *Univers* közölte magának *Bea* bíborosnak nyilatkozatát is, aki anélkül, hogy a Hittani Kongregációra bárminő célzást tenne, kijelentette: őt egyáltalán nem lepi meg, hogy olyan nagy csalódással fogadták az Instrukciót. Bízik azonban abban, hogy a további munkálatok és főleg „megbeszélések” közelebb fogják hozni majd egymáshoz az ellentétes szempontokat. Mindenesetre hozzáfűzte azt is a bíboros, hogy megítélése szerint lehetetlen olyan megoldást találni, amely tökéletesen kielégítene minden egyházat. „Az egyetlen reális megoldást csak a keresztények egységének helyreállása hozhatná meg.”

Igen figyelemre méltó az a tanulmány, amelyet A. E. jelzéssel az *Orientierung* tett közzé. Kifejti, hogy ami a házasságkötés formáját illeti, a katolikus egyház ebben teljesen szabad, mert nem köti meg semmiféle isteni törvény. Miként a Tridentinum előtti időkben, ma is érvényesnek ismerhetné el a megkeresztelték házasságát, akárhol és akármilyen módon jött is létre. Az egyház igazi gondolja ma az, hogy a modern emberből sokszor hiányzik az igazi házassági akarat, az az akarat nevezetesen, hogy felbonthatatlan kötelékbe lépjen. Egy ilyen lényeges fogyatékoság pedig eredetileg érvénytelenné teszi a házasságot. Világos, hogy a jogbizonytalanságnak ilyen modern problémája fölött az egyházak csak együttesen tudnának úrrá lenni, ha sikerülne nekik kidolgozni a közös elveket és irányvonalakat, amelyeket a házasságra való képesség és a házassági akarat kivizsgálásában követnének. Akkor nem lenne semmi nehézsége, hogy a katolikus egyház a nem-katolikus lelkész előtt kötött vegyesházasságot érvényesnek ismerje el.

A tanulmány írója bizonyosra veszi, hogy az elkövetkező évek tapasztalata, nem utolsó sorban pedig a többi keresztény egyházak állásfoglalásai döntő jelentőséggel fognak bírni a végleges szabályozásban. Annál is inkább remélhető ez, mert a vallásszabadságról szóló zsinati nyilatkozatban és az ökumenizmusról szóló dekrétumban megtalálhatók annak a járható útnak támaszpontjai, amely eleget tesz az igazságosságnak és a szeretetet sem sérti.

Mi, katolikusok — úgymond —, azon a nézeten vagyunk, hogy a vegyesházasság nem lehet Eris almája a felekezetek között, hiszen a valódi ökumenizmus szcilemében csak egyet szabad keresnünk: az embereket Krisztuson keresztül az Atyához vezetni. *Charrière* püspök nem ok nélkül figyelmeztetett bennünket a zsinaton: „Az ökumenikus szellem követeli, hogy a békét és az egyetértést a vegyesházasságok tekintetében minden módon biztosítsuk.”

(*Mihelics Vid*)

AZ OLVASÓ NAPLÓJA. Nyolc évvel az *Idegen szobák* után végre ismét novelláskötete jelent meg Mándy Ivánnak.* Világát már jól ismerjük: társadalom peremén kallódó emberek, az élet hajótöröttjei, akik nemcsak a létükért való küzdelemre látszanak alkalmatlanoknak, hanem arra is, hogy egyáltalán fölépítsék valahogyan az életüket, csináljanak valamit magukból. Erről a világról már sokszor elmondták, és nem is mindig alap nélkül, hogy túl szűk, hogy a társadalom mozgását szinte egyáltalán nem érezni benne, valamiféle tengerfenék, ahová a roncok süllyednek le, a nagy áramlatok azonban nem hatnak el; „hőseinek” többsége azokban a mélyrétegekben vegetál, ahol az élet szükségszerű, haszontalan entrópiája gyülemlik föl; s innét emberei számára, sőt talán a saját szemlélete számára sem talál kiutat; éppen ezért, mondták nem egyszer, reménytelen pesszimizmus, vagy éppen kilátástalan egzisztencializmus jellemzi.

Kétségkívül nagyon éles szeme van, s amit lát, azt könyörtelen élességgel rögzíti. De az észlelésen, és a rögzítésen túl — lehetetlen meg nem érezni — van valami: valami mély, leplezett, sokszor iróniával takart részvét, valami homályosan tapogatózó érdeklődés ezek iránt a többnyire vakvágányon futó sorsok iránt; ezek nem pusztia kuriózumok Mándy Iván számára, nem afféle

* Az ördög konyhája. Magvető, 1965.

érdekességek, csodabogarak, melyeket gombostűjére szúr, elevenen fölnyársal s aztán nézi, hogyan kapálódnak és vergődnek; nála nem olyan háborzongató vivisekciók kísérletekről van szó, vagy nem az ön-vivisekciónak olyan objektíválásáról, mint amilyen Kafka Gregor Samsájának rovarrá alakulása az *Átváltozásban*. Mándynál ha nem is mindig, de az esetek nagy többségében az elbeszélő és „hőse” közt valami — a szó perszonalista értelmében vett — személyes kapcsolat áll fenn, valami vonzás vagy taszítás, részvét vagy ellen-szenv, ami az ábrázolásnak bizonyos, a pusztá kísérleten túlmutató „erkölcsi” jelleget ad. Más kérdés, talál-e, mutat-e kiutat alakjainak, más szóval „meg-váltja-e” őket; egy bizonyos: nem közömbösek számára, részvéttel van irántuk. Tariózkodó, néha szinte csak ösztönös emberszeretete olykor félreismerhetetlenül keresztény vonásokat mutat, vagy talán helyesebben fogalmazva keresztény hangulatú részvét a megaláztatott és megszorítottak iránt — igaz, anélkül, hogy megaláztatásuk és megszorítottasuk okát kutatná; s ez a magatartás nem lehet sem végletes és végleges pesszimizmus, sem az embert reménytelen határhelyzetekbe taszító egzisztencializmus. Mándy, saját vallo-mása szerint, sokkal közelebb érzi magát Dosztojevszkijhez, mint Sartre-hoz, akitől mérőldnyi távolságra van; és többé-kevésbé idegen számára az egzisztencializmus valóban humanista, camus-i formája is. Az ő emberei többnyire nem határhelyzetekben mozognak, hanem az élet félvak mélyrétegeiben, mintegy a személyiségükre eszmélés előtt, saját személyiségük homályos pítvarában; se a világba ki- se önmagukba bejárásuk nincs igazán, megszületve is félig-meddig meg-nem-születettek. Ezért fogadják szinte mentességüként, szalmaszálként, amelybe belekapaszkodnak, azt, amiben bizonyos személyiség-pótléket kapnak maguknak: egy szerepet, amelyet maguk helyett eljátszhatnak, mint — legjellemzőbben talán valamennyi közt — az árus Sperber, aki furcsa nem-létéből egy-egy játékos-torz szerepbe „dobja föl” magát.

Mindez természetesen csak burkoltan benne rejlik ebben a világban, de kimondásra, tételes megfogalmazásra sosem kerül. Nem márcsak azért sem, mert Mándy Iván sokkal laibraibb, semhogy filozófiailag elkötelezett lehetne, és sokkal atmoszferikusabban fogékony, semhogy bármilyen intellektualizmussal bármiféle rokonságban lenne.

Annál rokonabb látásmódjában a filmmel, mint szintén sokszor megállapították már; ábrázolásmódjára is a filmé volt a legdöntőbb hatással. Világa kétségkívül határolt, de ezt a határolt világot nagyon mélyen és alaposan ismeri, és ábrázolására, mélyének, „lényegének” föltárására sikerült adekvát stílust teremtenie — mondhatnám stílusában olyan műszert teremtett, amely elsőrendűen alkalmas a lét e homályos tudatvilágú rétegének a föltárására. A lényeges társadalmi problémák iránt, úgy látszik, valóban nem túlságosan érdeklődik, de azt a keveset, amelyre figyelmét ráirányítja, különleges éleslátással tudja nézni, ráadásul olykor igen kemény, bár mindig pusztán csak az ábrázolásban megnyilatkozó, és sosem közvetlenül moralizáló kritikával. Hogy végeredményben milyen szívósan és türelmesen, milyen óvatos araszolással tágitja határait, arra legjobban talán Az *ördög konyhája* utolsó ciklusa jellemző, a címadó *Ördög konyhája*, a fiatalok sajátos világának, jobban mondva e világ egyik tartományának a fölfedezése a maga számára; egy világ, s egyben egy probléma fölfedezése is, amelyben elég bonyolultan vegyül egy-részt a morális ítélet, másrészt a megértés, harmadsorban pedig bizonyos személyesség, amire a mottó utal: „Azt mondom, hogy egy öregedő férfi irigységével nézem őket?”

Vannak irodalmunk fiatalabb évjárataiban írások, írők, sőt irányok, melyeknek „származásrendjét” vizsgálva néha a legkülönbözőbb hatásokra és forrásvidékekre szoktak utalni, de rendszerint említetlenül hagyják a legnyilvánvalóbbat és legközvetlenebbet: Mándy Ivánt. Pedig ez a hatás tagadhatatlan; s épp úgy nem lehet tudomásul nem venni, mint amennyire azt sem kell elhallgatni, hogy végső soron Mándy is „jön valahonnan”: távolabbról alighanem Krúdy, és közelebről valószínűleg Gelléri Andor Endre tájairól. A modern magyar prózának egyik, a Möriczétől is, a Kosztolányi—Babitsétől is eltérő, igen jelentős és értékes vonala ez. Mándy számára, aki ennek az irány-nak kiemelkedő mai képviselője, akárcsak említett elődei számára, a próza

nemcsak közlési eszköz, nemcsak ábrázolásforma, nemcsak elbeszélésmód, hanem ugyanannyira költészet is, azaz — mint a szürrealisták mondták — költői valóságteremtés.

Nem mintha Mándyt az úgynevezett szürrealista próza fölöttébb vitatható értékű vonalába lehetne sorolni. Már akkor inkább „realista”, olyasformán „költői realista”, ahogyan Gelléri „tündérei realizmusáról” beszélünk — azzal a költői valóságteremtéssel, aminek legszebb illusztrációja a kötetben a *Nevek a falon*, vagy a *Konyhafal*.

A költőiség azonban nem jelent valamiféle lágy líraiságot. Mándy Iván néha nagyon is keményen rajzol, szigorúan, irgalmatlanul. Példa rá a *Lélegzetvétele nélkül*, más változatban a *Tizenhat éven alul*, és mind közt legfelelmetesebben az *Egyszerű tag*, aminél kevés keményebb, szenttelenségében könyörtelenebb leleplezése van a szadisztikus fasiszta pszichének.

Ami stílusát illeti, szó volt már rokonságáról a film-technikával; immár stereotip fordulatai, „mándyzmusai” pedig hálás vadászterületet kínálhatnak a stilsztika bűvárainak — nem tudom, nem kellene-e olykor e tolla alá szaladó „mándyzmusokat” illetőleg egy kissé szigorúbbnak lennie, szigorúbban gyomlálnia köztük, mert itt-ott modorossággal fenyegetnek. Ugyanakkor viszont meg kell jegyezni azt is, hogy ezekben nem láthatunk valamiféle mesterséges stílusis tenyészetet: ha modor, nem a stílus, hanem az író modora; mint ahogy szemléletmódja sem mesterséges: nem valamilyen speciális használatra gyártott és szabadalmazott kamera, hanem egy sajátos természet sajátos, természetes látás- és észlelésmódja. Nem kitalálták, hanem egyszerűen ilyen. (Épp ezért talán nehezebb is itt-ott mutakozó monotoníáit levetkezni: nem annyira stílus, mint inkább habitus, természet.)

Az *ördög konyhája* egy eszközei fölüenyés birtokába jutott író kiváló kötet. Magaslata egy következetes pályának; nyilván nem végső magaslata. Hogyan, merre, hová visz róla tovább az író útja? Csak következő, remélhetőleg nem túl sokára következő kötete felelhet erre a kérdésre. (Rónay György)

SZÍNHÁZI KRONIKA. A mai lengyel színházzal és a mai lengyel dráma-irodalom egyik legkiemelkedőbb képviselőjével, Slawomir Mrožekkel találkozunk a Thália Színház jóvoltából. Négy napon át a varsói Ateneum Színház vendég szerepelt a Thália színpadán, majd nem sokkal utána Mrožek három egyfelvonásosát láthattuk magyar előadásban.

Az Ateneum a lengyel főváros egyik legjobb nevű drámai színháza. 1930 óta szolgálja a legszínvonalasabb drámairodalmat. Műsorán a nagy klasszikusok, Shakespeare és Molière mellett a legjava élő irodalom szerepel. Budapesten azonban zenés komédiát mutattak be. Agnieszka Osiecka: „Virágozzanak az almafák” című táncos zenés revüjét. Varsóban két éve tartja műsorán a színház olyan sikerrel, hogy csak hetekkel előre lehet rá jegyet kapni. Az igényes drámai színház életében afféle pihenő napokat jelent az ilyen kirándulás a könnyű műfaj területére, és Osiecka revüjében az Ateneum teljes színészgárdája szerephez jut, kedvére kikomédiázhatja magát. Ugyanakkor ez a rendhagyó musical nem jelent engedményt az igényesség terén, hiszen nem kevesebbre vállalkozik, mint hogy történelmi görbe tükröt tartson egy társadalmi, annak két nemzedéke elé.

Az első világháború után született újjá, alakult meg a független Lengyelország, s az azóta eltelt mindennapi életének és közéletének sok groteszkségét, torzságát tüzi gombostűhegyre ez a revü finom ironiával, jókedvű csipkelődéssel, kerülve minden közönségességet és durvaságot. Kisebb nagyobb jelképes jelenetek sorozata a darab. Életre kel benne Buba a húszas évek érzélgős hírlapregényének hősnője, érzékeljük a harmincas évek gazdasági válságát, amely Lengyelországot is megrázkódtatta, és ott is azt jelentette, hogy a szegények még szegényebbekké lettek, a foltos nadrágú paraszt utolsó tehenét is elárverezték. S az emberek a bajok elől a nemzeti romantikájába menekülnek. Kialakul az ulánus kultusz, ami a maga hamis operettzárójával és huszadik századi időszerűtlenségével, nagyon emlékeztet a mi huszárromantikánkra. A „Virágozzanak az almafák” könyörtelenül számol le ezzel az illu-

zióval, amikor fehér vesszőparipán lovagolva üget be a négy díszruhás, fityegő sújtásos ulánus. Mikor még a múlt év őszén először láttam az előadást Varsóban, észre lehetett venni, hogy egy pillanatra megfagyott a közönség, jeléül annak, hogy ez a jelenet még mindig érzékeny idegvégződéseket érint. De mikor röviddel azután végéhez ér az első rész azzal az emlékezetes hangképpel, hogy 1939. szeptember 1-én, a német támadás napján szokás szerint az időjárás jelentéssel kezdte adását a gyanútlan varsói rádió, a nemzeti érzékenységekben leginkább megbántott lengyel néző is elgondolkozhatott (és szemmel láthatóan el is gondolkodott) azon, hogy mennyit ért a tankokkal és a zuhanó bombázókkal szemben ez a lovas romantika.

A második rész a második világháború befejeződésétől napjainkig eleveníti föl mulatságos jelenetekkel a két évtized legjellemzőbb történéseit s a ferdeségekkel itt sem bánik kesztyűs kézzel. Buba a szerelmes regényhős nő ezúttal mint „personalka” (személyzetis) támad föl, amint éppen lázasan keresi a „pozitív hőst”. S ez nem csak számtalan vidám jelenetre ad lehetőséget, hanem művészileg is találóan jelöli ki ennek a sematikus figurának helyét az irodalomban. Egy új nemzedék gondoljai, vágyai, néha csak homályosan kirajzolódó elképzelései kerülnek gombostűhegyre, hogy végül a jobb jövőbe vetett hit optimizmusa csendüljön ki a „Virágozzanak az almafák” kezdetű záró kórusból.

Az egész darab összeállítása a modern festészetben alkalmazott collage technikára emlékeztet. Lapkivágásokat, az egyes korszakokra jellemző képeket, stereotip reklám, vagy egyéb jelszavakat, slágereket ragaszt egymás mellé egy tudatos írói mondanivaló szolgálatában. Mindezt rengeteg ötlettel, kedvességgel, könnyedséggel és igazi szívből jakadó humorral teszi, és ez magyarázza a darab páratlan sikerét. A szereplőgárdából igazságtalanság lenne bárkit is kiemelni. Egytől egyik kitűnő színészek. Arra azonban érdemes felfigyelni hogy rendezői szempontból is milyen kitűnően megoldott az előadás. Még ha húszan vannak is egyszerre a színpadon, bárhová néz az ember, mindenütt játékot lát. A varsói Ateneum együttesét Berlin és Belgrád után a budapesti közönség is szívébe zárta.

A Thália Színház másik lengyel bemutatója Slawomir Mrožek három egyfelvonásosa. Mrožek a mai lengyel drámairodalom egyik legismertebb képviselője, akinek műveit világszerte játsszák. Művészetének igazi területe, ahol a legotthonosabban mozog, a groteszk, és e tekintetben leginkább Jonescohoz hasonlítható, akinél azonban talán egy árnyalattal még mélyebb és humánusabb is. Központi problémája az erőszak és az egyszerű átlagember védtelensége és kiszolgáltatottsága ezzel az erőszakkal szemben. Most bemutatott három egyfelvonásosa közül kettő a „Károly” és a „Nyúlt tengeren” főként erről szól. Ezt a kettőt jelenleg a varsói Ateneum színház is játssza kamaraszínpadán, s ők harmadiknak a „Strep-tease” című egyfelvonásost adják, ami tartalmilag és hangulatilag is sokkal jobban illik az előbb említett kettőhöz, mint a Thália Színház bemutatójának (sorrend szerint elsőnek játszott) harmadik darabja a „Bübájos éj”.

A „Bübájos éj” Mrožek újabb alkotói korszakának terméke, amelyben a mélylélektan területére kalandozik el. Két kiküldetésben járó „kartárs” kerül a véletlen folytán közös szállodai szobába. Az éjszaka folyamán ugyanazt álmodják (egy estélyi ruhás gyönyörű nő jelenik meg a szobájukban) s ez nemcsak sok groteszk és humoros jelenetre ad alkalmat, hanem arra is, hogy lelepleződjének tudat alatti vágyaik, szorongásaik. A „Károly”-ban Mrožek azt az ősi emberi indulatot leplezi le, amit a műveletlen, erőszakos emberben vált ki a nagyobb tudás, és a humanizmus. A szemorvos rendelőjébe beállít a nagyapa és unokája. Szemüveg kellene a nagyapának, hogy könnyebben fölismerje „Károlyt”, aki itt a tudománynak, a műveltségnek, a magasabbrendű emberségnek jelképe. A nagyapa azonban puskájával le akarja löni, mert ő meg az unokája, meg általában a hozzájuk hasonlók semmi egyebet nem tudnak, mint puskával lövöldözni. Mi sem természetesebb, persze, hogy mikor a nagyapa végre megfelelő szemüveget talál (történetesen éppen az orvosé az) azonnal fölismeri, hogy az orvos is a Károlyok közül való. S az

orvos átmenetileg csak úgy tud megmenekülni a lepuffantás elől, hogy kiszolgáltatja egyik becsöngető betegét. A „Nyílt tengeren” ugyancsak a kiszolgáltatottság tragikomédiája. Három hajótörött hányódik egy tutajon a nyílt tengeren, étlen szomjan, s az erőszakos a hozzá csatlakozó szolgálékúvel fölhalásra itéli a harmadikat, a szelidet. Ősi, emberi képlet ez is.

A Thália Színház előadása sajnos jóval mögötte marad a varsói Ateneumnak. Elsősorban talán azért, mert túlságosan értelmezni akart, holott Mrožek szövege nem szorul ilyen, elsősorban publicisztikus értelmezésre. Főleg a „Károly”-nál billen föl ennek az értelmezésnek következtében az egyensúly. Az elegáns tiroli vadászruhában megjelenő nagyapáról és unokáról elhisszük, hogy erőszakosak, de nem hisszük el, hogy analfabéták. Ha Mrožek az ilyen tollas-kalapos, bokájukat verdeső hatalmaskodókat akarta volna ábrázolni, akkor úgy írta volna meg a darabját. Ő azonban egy általánosabb, ősi emberi indulatra gondolt, a kisebbségi érzéssel telített műveletlenség ingerültségére a műveltséggel és humániummal szemben.

A szereplők közül, az egyes darabok írói szándékának megfelelően jó volt Nagy Attila az egyik Kartárs, Inke László a szemorvos, Buss Gyula a „kövér hajótörött” és Somogyvári Rudolf a „középső hajótörött” szerepében. Már a rendezői félreértés áldozata lett Somogyvári Rudolf nagyapája, amelyet túlkarikírozott, míg Szabó Gyula a „kedves kartárs” és a „kicsi hajótörött” szerepét is félreértette. Kazimir Károly rendezői munkája ezúttal nem meggyőző. A darabokat Kerényi Grácia fordította szellemesen, jó színpadi szöveggel.

(Doromby Károly)

KÉPZŐMŰVÉSZET. Paizs Goebel Jenő-emlékkiállítás. Hetven esztendővel ezelőtt, 1896-ban született Paizs Goebel Jenő festőművész, akinek hátrahagyott munkáiból a *Nemzeti Galéria* emlékkiállítást rendezett. A művész — aki a pesti képzőművészeti főiskola elvégzése után Párizsban és Németországban járt tanulmányúton — süketnéma volt. E születési fogyatékoság felemlítése talán ízléstelenségnek tűnhet, de mégsem véljük mellőzhetőnek, minthogy a művész befelőlforduló művészi alkotának egyik kulcsát itt kereshetjük. Paizs Goebel munkáinak jórésze Szentendrén keletkezett, — feltehetően azonban, hogy az itt alkotó nagy kortársak (Czóbel, Kmetty, Vajda Lajos, Barcsay) művészete mennyire nem hatott rá. Paizs Goebel inkább Gulácsy lelki rokona; az ő művészetét is, akárcsak Juhász Gyula barátjáté, egy fantázia-világba való visszahúzódság, gyöngéd, áhitatos festői hang és a színek iránti finom fogékonyság jellemzi. Mindezek a képességek azonban nem akkora mértékben voltak meg Goebelben, hogy őt a két háború közötti magyar művészet legelső alkotói között említhetnénk. Paizs Goebel művészetének „rangsorolása” tekintetében egyetértünk Rózsa Gyulával: „A művész, tehetségét nézve, nem tartozik a kor legnagyobbjai közé: »csak» a jelentékenyek közé”. (*Népszabadság*, 1966. március 15-i szám.) Persze ez a „helyezés” — figyelembevve az újabb magyar piktúra gazdagságát — egyáltalában nem tekinthető kedvezőtlennek, lelkisínylőnek.

Paizs Goebel mint ember is derék, tiszta jellemű volt. 1944-ben jopár napig nála húzódott meg a katonai behívásnak eleget nem tevő barát és kolléga: Barcsay Jenő. Goebel szívesen menedéket nyújtott Barcsaynak, pedig ez — a német megszállás hónapjaiban — nem csekély kockázattal járt. 1944-ben gyors lefolyású, gyógyíthatlan betegség vitte sírba a mindössze 48 esztendő művészt.

Az emlékkiállítás anyagából elsősorban két festmény emelkedik ki: az *Aranykor* című kompozíció, csodálkozó tekintetű önarcmásával és a *Csendélet rákkal*, — ez utóbbinak mintaszerű, ihletett elemzését nyújtotta több mint két évtizeddel ezelőtt *Kállai* Ernő, „Cézanne és a XX. század konstruktív művésze” című kiváló könyvének lapján. A kiállítást gondosan megrendező *Haulisch* Lenkének azt a megfogalmazását, amely a katalógus előszavában olvasható, hogy Goebel „lángoló agitátor” volt, cseppet sem éreztük találónak. Az álmodozó Paizs Goebel elrédő művészete teljes ellentétben áll az agitatori attitűddel.

* * *

Bolmányi Ferenc újabb képei. A mai magyar festészet magános, igen rokonszenves alakja Bolmányi Ferenc, akinek márciusban a kis Fényes Adolf-teremben láthattuk kiállítását. Az új *Művészeti Lexikon*ban azt olvassuk a 62 esztendő művészlől, hogy Róna Józsefnél szobrászati, Magyar-Mannheimernél festészeti stúdiumokat végzett; fiatalkorában Jugoszláviában, Itáliában, Münchenben és Bécsben élt; kiállításai voltak Bécsben és több-ízen Budapesten. E lexikális adatokhoz hadd tegyük azt hozzá, hogy Bolmányi kiváló felkészültségű *naturalista* képekkel, főleg *arcképekkel* kezdte pályáját. E művek nagyvilági és anyagi sikereket hoztak neki; ha ezen az úton halad tovább, Halmi Artúr-, László Fülöp-, Karlovsky-jelentőségű művész vált volna belőle. De Bolmányinak volt ereje kitörni e rutinos akadémikus festészet esztétikailag szűkös köréből, s — mitsém törődve a megrendelések elapadásával, a hivatalos művészeti élet közönyével, a konjunktúrális szempontokkal — visszavonult műtermébe, hogy ott a szép színésznők és excellenciás urak egykori portretistája különös víziók, mágikus tájak, boldogító vagy gyötrelmes álomlátások, varázslatos költőiségű mítoszok alkotójává váljék.

Legújabb képeiben a teljesen *nonfiguratív* festészethez, ennek azonban nem geometrikus, hanem *lírai* változatához érkezett el Bolmányi. Tüzes színefoltok, izgatott arabeszk hullámzanak, örvénylenek dinamikusan, pasztó-zusan megfestett képein, amelyek mind dús, vérbő kolorizmusukkal, mind a felületi megmunkálás gazdagságával, változatosságával kiemelkednek mai festészetünk átlag-terméséből.

A kiállított képek alatt a néző hiába keresett címet; a falon — ezt megmagyarázandó — a művész következő szavai állottak: „Képeimnek nem adtam címet. Színekkel és formai ideáljaimmal, *vizuálisan* igyekszem kifejezni komomat, s nem címeikkel, *verbálisan*.” E pár sorból kitűnik, hogy Bolmányi jelenlegi, nagyon figyelemreméltó művészi törekvései korunknak azon művészeti áramlataihoz kapcsolódnak, amelyek száműznek a festészetből minden irodalmias, epikus elemet, mondanivalót. A kiállításról avval a véleménnyel távoztunk, hogy a Kandinszkij óta sokat vitatott „peinture pure”-nek egyik legkitűnőbb, legkvalitásosabb művelője ma nálunk Bolmányi Ferenc.

* * *

Kassák Lajos új könyve. Az elmúlt esztendőben kevés olyan szép könyvvel örvendeztette meg a magyar olvasókat könyvkiadásunk, mint amilyen Kassák Lajos „Mesterek köszöntése” című, — Picasso, Chagall, Klee, Braque, Matisse s más nagy modern festők művészetének szentelt költemény-füzére, amelyet nagyalakú színes reprodukciók, valamint Kassáknak az avantgardista képzőművészet mozgalmasságát történetét summázó tanulmánya és a művészekről írott kis, értékes biográfiák kísérnek; ez utóbbiak is Kassáktól valók. A költő 1955-ben állította össze e művét, s csak sajnálhatjuk, hogy ilyen késéssel került az ki a nyomdából. A fő azonban, hogy végül is megjelent a remek könyv, amelynek nyomdai kiállításába — mintegy némi „vezeklésül” a késedelemért — „apait-anyait” beleadott a *Magvető kiadó* és a *Kossuth-nyomda*. Tizenegy művész portréja bontakozik ki e műből: tíz nagy nyugateurópai, XX. századi mesteré, — a *tizenegyedik* arcél pedig magáé az életének 80-ik esztendejében járó Kassáké, aki a kötetben szereplő alkotók kongeniális értője, szellemi testvére, páratlan kommentátora, — minden tekintetben méltó társa.

Mínt hogy a könyv általános sikert aratott, és 2600 példánya nyomban elfogyott, — feltehetőleg második kiadásban is közre fogja adni a „Magvető” a „Mesterek köszöntése”-t. E második edíció minden bizonnyal helyes nyomásban fogja közölni Franz Marc gyönyörű őzgidas kompozícióját (az első kiadás ugyanis a mű *tükörképét* közölte); helycsbitésre szorul e bizarr mondat *eredete* is: „Korunk legnagyobb festői mit vagyunk, — Ön egyiptomi stílusban, én pedig modern stílusban.” E szavakat ugyanis Henri Rousseau mondotta *Picassónak*, s *nem* a fiatal spanyol festő a *Fináncnak*. Kassák a a finom, tömör, Rousseau-ról szóló életrajzi jegyzetben a mester „régí mexi-

kői emlékeiről” beszél. Valóban voltak olyan feltevések, amelyek szerint H. Rousseau a Miksa bábcaszászrt támogató III. Napóleon hadseregének tagjaként Mexikóban járt, az újabb kutatások azonban a nagy naív festő amerikai tartózkodását misztifikációnak minősítik; Rousseau, a Finánc, a képein oly gyakran szereplő trópusok tájak fáival, növényeivel és állataival, népszerű természetrajzi könyvekben és a párizsi főváros kertben találkoztak. (Jean Cassou: „Panorama des arts plastiques contemporains”, Gallimard, Paris, 1960.)

Itt említjük meg különben — ennek az európai színvonalú, bibliofil Kassák-kötetnek kapcsán —, hogy a dadaizmus megszületésének 50-ik évfordulója alkalmából a genfi Krugier-galériában nagy retrospektív „Dada”-kiállítást rendeztek. (1916 februárjában szerveződött meg a zürichi Cabaret Voltaire-ben a dadaista művészek minden tekintélyt és hagyományt lomtárira ítéző, kicsiny, de nagy port felkavaró csapata.) Szerepeltek a genfi kiállításon Picabia, Hans Arp, a román Marcel Janco és mások művei, így Marcel Duchamp kackiás bajússzal és Richelieu-szakállal „ellátott” Mona Lisája is. A nagy dadaista tárlaton Kassák Lajos 1920 körüli munkásságát hat mű képviselte. (D. I.)

ZENEI JEGYZETEK. (Oratóriumokról Bachtól Beethovenig.) Három, sajnos igen ritkán hallott oratórium csendült fel hangversenytermeinkben és templomainkban. Bach monumentális Máté passióját a Magyar Rádió és Televízió Szimfonikus Zenekara és Énekara adta elő Kórodi András vezényletével. Mozart Requiemjét a Tatabányai Bányász Szimfonikus Zenekar és az Állami Népiegyüttes Kórusa Breitner Tamás vezényletével, Beethoven Krisztus az Olajfák hegyén című oratóriumát pedig a Kapisztrán Kórus és Zenekar Tamás Aajos vezetésével.

Joggal szokták mondani, hogy a Máté passió egy egész korszak betetőzése, a preklasszikusnak nevezett zene csúcspontja. A kissé korábbi keletkezésű János passióban talán nagyobb érzelmi mélységeket ért el Bach, de a hangot inkább csak „próbálgatta”, sokkal többet bízott a tömegek érzelmének kollektív kifejeződésére (a passió turbáiban), és a népiességet sem sikerült olyan műremekké, természetes nyelvűvé ötvöznie, mint a Máté passióban. Igaz, Bach egész motívumkészlete jóformán a korál — a vallásos népzene — világára épül, s „belőle fejt ki a passió rendkívül gazdag formai lehetőségeit is”, de a Máté passió koráljai már nemcsak valami távoli emlékkép visszazengései, hanem bennük akarta kifejezni a zeneköltő az egész nép érzelmeit, és a krisztusi eszme állandóan működő hatását érzékeltetni. (A népies hatások mellett érdemes arra is utalni, hogy a Máté passió zenei szövegében jellegzetes, s máig még tisztázatlan forrásból táplálkozó kelet-európai motívumok is fellelhetők.)

1729-ben adták elő Lipcseben a Máté passiót, igazi diadalútját azonban csak egy évszázaddal később kezdte, az 1829-es berlini előadás után. (Mendelssohn vezényletével 1829. március 11-én hangzott fel.) A maga kora számára nem mondott többet, mint Schütz vagy a kortárs Telemann passiói. A lipcseiek nem érezték meg benne a korszakzárást, nem is érezhették, hiszen a zenei korszakhatárokat mindig csak a múltban lehet kijelölni. Ma azonban világosan látni már, hogy ezzel a művel zárult le a passió első korszaka, melyet talán „lirai”-nak nevezhetnénk. Ilyen szempontból nagyon nagy különbség van a János és Máté passió között. A néhány esztendővel előbbi keltezésű János passió inkább dramatikus feldolgozása az evangéliumnak. A Máté passió sokkal epikusabb (mint maga Máté evangéliuma is), s a közbeiktatott szemlélődő részek Bach liraiságának legszebb dokumentumai. A sokféle stílusréteg egymásmellettsége nem a befejezettség érzését keltette a kortársakban, hanem csodálkozással, bizalmatlansággal töltötte el őket. A Máté passió egyik, 1732-es előadásáról szól az alábbi feljegyzés: „Amint a passió színpadias zenéje elkezdődött, a hallgatók csodálkozni kezdtek, egymásra néztek és így szóltak: mi lesz még ebből? Egy idős nemes hölgy azt mondta: Isten segíts, gyerekek, úgy érzem, mintha egy operaelőadáson lennénk!” S ide illenek az egykori pietista lelkész véleménye, aki a sok „kuko-

rékolástól és sivitózástól” nem hallotta a textust.

A jelen század első évtizedeitől a Máté passió kétségkívül az európai kultúra egyik legnagyobb termékének számít. Előadása azonban szinte mindig nagy nehézségeket támaszt, hiszen méretei egészen rendkívüliek. Hagyományak számít a karmesteri „húzás” is, bár mi a magunk részéről Bruno Waltert idéznénk ezzel kapcsolatban, aki a kultúra szelleme iránt való véteknék nevezi a Máté passió megcsonkítását. Kórodi András igyekezett minél kevesebbet húzni, és sikerült aránylag teljes egészében visszaidézni a bachi zenét és mondanivalóját (bár néhol sokat veszített súlyából épp a rövidítések miatt). — Maga az előadás már létrejöttének tényével is örömet jelentett, s örömmel nyugtáztuk a jól megoldott részleteket, a szépen zengő korályokat is. A passió egésze azonban vázlatos maradt. Már a bevezetésben bizonytalankodni kezdett a kórus és zenekar is, s a túllentül feszes ritmus később is akadályozta a mondanivaló szabad kitárulkozását. A szólista együttes impozáns nevekől állt ugyan, de az ő teljesítményüket sem lehet fenntartások nélkül méltatni.

A Máté passió és általában a bachi vallásos ihletésű zene hagyományai valahogy mégis tovább éltek az európai zenében, s mint a búvópatak, megtermékenyítették a 18. és 19. század szinte valamennyi remekművét. A Máté passió optimizmusát nem nehéz felismerni. Haydn csodálatos Nelson-misséjében sem. Milyen érdekes: noha a történelem egyik válságos korszakának tükrözése ez a kompozíció, mégis Haydn örök optimizmusa él benne, s az áhítatnak az az örökké időszzerű szelleme, melyet maga így fogalmazott meg: „Olyan ajakkal dicsérem Istent, amelyet ő adott nekem”. — A Nelson misét Húsvétvasárnap hallottuk a Belvárosi Főplébániatemplomban, kitűnő előadásban. Mind a karmesteri felfogás, mind a kórus és zenekar teljesítménye a legjobbak emlékét idézte. Ez a kórus és zenekar ilyen vezetéssel alighanem sok örömet szerez még az egyházi zene kedvelőinek.

A haydni optimizmus mellett milyen sötét színekkel jelenik meg előttünk Mozart utolsó remeke, a Requiem! Mintha már nem is a klasszicista korszak végpontján állnánk, hanem a romantikus kezdetén, amely félelmetes végleteivel, s végletes érzelmeivel a zenei kifejezőkincs egészen új lehetőségeit szabadította fel. S az új formanyelv mögött ott lüktet az emberi humanizmus új kifejezési formája is. Nem véletlenül szólunk itt humanizmusról. Mozart Requiemje ugyanis a vallásos áhitat mellett az „emberi” eszményének is nagyszerű kifejeződési módja. S Breitner Tamás mintha inkább ezt az örök emberi eszményt közelítette volna meg. Remekműről lévén szó, előadását maga a mű hitelesíti. Akár múltkorai jegyzetünkben, most is elismeréssel kell adóznunk Breitner Tamás kitűnő karmesteri adottságainak, s annak a képességének, hogy az előadott művét értelmezi is, korszerűvé, de ugyanakkor korhűvé is teszi. Feladatát megkönnyítette a kitűnő szólista gárdá, László Margit, Komlóssy Erzsébet, Réti József és Antalffy Albert. Valamennyien tudásuk legjavát nyújtották, akárcsak a nagy kedvvel közreműködő énekkar (karigazgató: Pásztai Miklós) és a Tatabányai Bányász Szimfonikus Zenekar, melynek kulturális missziójáról jó lenne egyszer részletesebben is szólni. Nagy sikert aratott a klarinétverseny kitűnő szólistája, Kovács Béla is, aki hangszerének egyik legavatottabb művésze világviszonylatban is!

Hogy a Máté passió hatott-e Beethoven Krisztus az Olajfák hegyén című oratóriumára, az legalábbis kérdéses. Igaz, Beethoven 1800 körül már felfedezi a öregedő Bach művészetét, de a Máté passióra vonatkozólag aligha lehet ilyen feltételezésünk. Sokkal inkább Haydn nagy oratóriumai, az Évszakok és a Teremtés lehettek Beethoven példái, és a saját, tragikum iránt mindig fogékony egyénisége, mely már a Krisztus az Olajfák hegyénben, tehát ebben az aránylag kiforratlan művében is ott él. Ezért érezzük úgy, hogy a műnek azok a részei a legsikerültebbek, melyben Krisztus szenvedő emberségét ábrázolja; ezért felejthetetlenül szép a sötét zenekari bevezetés, és a nyitó jelenetben Jézus recitativója. Ez a hang, a szenvedő ember hangja adja a mű igazi nagyságát, s ezért érezzük a Szeráf, tehát a nem evilági szereplő egyéniségét kissé hidegnek, túllentül allegórikusnak. Beethoven egyik levelében később kikel az értetlen kritikusok ellen, akik az oratórium egyik kórusát „nevetséges”-

nek minősítették, tény azonban, hogy ezt az alkotását korántsem említhetjük a Missa solemnis vagy a C-dúr mise mellett. (Szabolcsi Bence írja nagyon szépen: „Krisztus előtt igazabb és mélyebb szavakkal hódol majd egykor a Missa solemnisben...”)

Megszóllaltatását mégis igen jelentős eseménynek tartjuk, hiszen Beethovennek ez az oratóriuma a hangversenytermeknek egyik legritkább előadási darabja, holott sikeres, mindig ható műsorszám. Tamás Alajos a mű „őspartitúráját”, tehát a javítatlan, eredeti kéziratot mutatta be, mellyel kapcsolatban ugyan magának Beethovennek is volt néhány fenntartása, viszont előadása éppen eredetisége miatt zenetörténeti jelentőségű. S a pillanat nagyszerűségéhez méltóan szerepelt a Kapisztrán kórus és zenekar is, amely a mű korántsem egyszerű énekkari állásaiban is ragyogóan helyt állt. Tetszetek a szólisták is (Gábor Artemisz, Szigeti László és Várhelyi Endre), legfeljebb a tenorszólaban érezhettünk eleinte némi elfogódottságot. Tamás Alajos keze alatt nagyvonalú, biztos tolmácsolásban kelt életre Beethoven — reméljük nem ismét hosszú hallgatásra ítélt — műve.

(Hangversenyekről — röviden.) Budapesti bemutatkozásával rendkívüli sikert aratott Christoph von Dohnányi, aki a Hangversenyzenekar élén Haydn, Bartók és Brahms egy-egy művét szóllaltatta meg. Alkatához és érdeklődéséhez elsősorban Brahms világa áll közel, ezért is éreztük a II. szimfónia zárótételének megoldását a hangverseny legszebb pillanatának. Vendégünk hatalmas sikere arra mutat, hogy a közönség mindig szívesen veszi biztos kezű karmester bemutatkozását.

Pallagi János, a Hangversenyzenekar kitűnő koncertmestere a Kamarateremben bizonyította be, hogy érdemes volna gyakrabban is nyilvánosság elé lépnie. Wehner Tiborral együtt hatalmas műsor előadására vállalkoztak, egy este három Brahms-sonátát szóllaltattak meg. Mindhárom jól sikerült, némelyik részlet pedig egész kitűnően. Pallaginak talán érdemes volna egy-két hegedűverseny előadására is gondolnia. Érdeklődéssel várnánk szereplését egy-egy modern kompozíció szólistájaként. (Rónay László)

FILMEK VILÁGÁBÓL. A szórakoztató filmek egyik világszerte legnépszerűbb változata a „krimi”. Ezek a detektív-, illetve kémhistóriák rendkívül cselekménydúsak, lebilincselik a nézőt, a hétköznapi élettől eltérő tartalom eltereli a figyelmet a gondoktól s így nemcsak pihentetnek, hanem egyszerű mind az egyszerű ember kalandvágáját is kielégítik. Teszik pedig mindezt úgy, hogy szellemi, lelki átélés terén a legkisebb erőfeszítést követelik csupán: a figyelmet. Nos, a fáradt ember számára szinte gyógyszer az ilyen darab. Főleg akkor, ha sikerült.

Sajnos, ez nem mondható el a „Fény a redőny mögött” című új magyar bűnügyi filmről. Az író, Szabó Miklós és a rendező, Nádasy László arra törekedtek csupán, hogy történetük cselekménye minél fordulatosabb, minél izgalmasabb legyen, az események logikus fonalát azonban már nem tudták kézben tartani. Pedig a krimi egyik alapfeltétele a könnyen követhető, logikus cselekménybonyolítás... Gépek zümmögnek, adatválogató elektronikus automaták sora keresi egy felismerhetetlenségig eltorzított hulla személyazonosságát. Változik a szín s egy szálloda éttermébe, majd a mellékhelyiségbe visz a felvevőgép. Aztán a Campingfelszerelések Gyárába kerülünk, amely titkos hadiüzem. Felvonulnak a kémfilmek összes hagyományos rekvizitumai. A fiatal nyomozótisztet egy titokzatos személy késszurással súlyosan megsebesíti. Valaki meggyilkolja a gyár főmérnökét. A gyanúsítottat egy rendőr alezredes szabadítja ki úgy, hogy leüti a gépkocsivezető rendőrt. Az alezredes meg a barátja előbb kémgyanúsak, aztán kiderül, hogy elhárítótisztek. Szerephez jut a laser-pisztoly, a Geiger—Müller sugármérő és a vonatot üldöző helikopter is.

A néző pedig egyik meglepetésből a másikba esik: a kémekről kiderül, hogy elhárítók és viszont. A szerepek közben többiben is cserélődnek, teljes lesz a zűrzavar, az eseményeket már semmiféle logika sem korlátozza, az ötletek öncélúakká válnak. Rengeteg kérdés merül fel, amelyekre egyáltalán nem kapunk feleletet s vannak események, melyeknek miértje teljességgel érthetetlen.

len. Elég közülük csak néhányat felsorolni: Ha Géza elhárító, miért tör be a gyárigazgatóhoz? Hogy megelőzze a kémeket? Nem volna egyszerűbb a páncélszekrény éberebb őrizete?... Ha az alezredes nem kém, miért üti le bajtársát? Más úton nem lehetne az ellenséget meglepetéssel megvédeni?... Miért nem tartóztatják le Tóthot az álnyomozótisztet, amikor bűnössége nyilvánvaló? Mi célja a hajszának, ha ezt később semmi sem igazolja?

Nem csoda, ha a közönség bosszankodik és úgy érzi, hogy a szerzők lebecsülték szellemi képességeit... A krimi íróját épp úgy kötik a műfaj szabályai, mint bármilyen más szerzőt. Hiba tehát ha munkáját valami öncélú játéknak tekinti és nem veszi komolyan. Pedig a krimi már kialakult műfaj, „alapszabályait” többen is lefektették. Közülük a legismertebbet és legelfogadottabbat épp egy katolikus pap, R. Knox (egyébként a modern nyelvű angol szentírásfordítás készítője), aki maga is alkalmi detektívregény-író volt, állította össze. Az ő „krimi-tízparancsolata” ma már szinte a bűnügyi regényirodalom kánonjának számít. Álljon itt, legalább kivonatolva, mivel rendkívül mulatságos:

1. A tettes csakis olyan valaki lehet, akiről a történet kezdetén rögtön említés történik.
2. Ki kell küszöbölni minden nem-természetes tényezőt.
3. Egy-nél több titkos helyiség vagy folyosó nem engedhető meg.
4. Nem használható semmiféle „eddig fel nem talált” mérge, szerkezet vagy műszer, tehát olyasmi, ami hosszas tudományos magyarázatot igényel.
5. Nem szerepeltethető „kínai”, — ez nem fajgyűlölet, csupán tiltakozás a krimi-füzetek olcsó trükkjei ellen.
6. A detektívet nem segítheti a megoldáshoz a véletlen vagy valami utólag helyesnek bizonyuló sejtés.
7. A tettes nem lehet maga a detektív.
8. A detektív nem bukkanhat semmi olyan nyomra, amit nem fedett fel az olvasó előtt.
9. A detektív lelkiismerény barátja, „Watsonja” nem tagadhat el egyetlen fejében megforduló gondolatot sem.
10. Nem szerepeltethető iker vagy hasonmás, amennyiben az olvasót nem készítik elő, hogy ilyen fel fog bukkanni.

Knox játékszabályainak döntő előfeltétele azonban, a logikus cselekménybonyolítást vállaló írói önfegyelem. Erre utal *Queen* egyik regényében, amikor a megoldást tartalmazó fejezet előtt figyelmeztetést intéz az olvasóhoz: „Állítom, hogy ezen a ponton önnök kezében van minden adat, ami a rejtély pontos megoldásához szükséges... Önön múlik csupán, egybe tudja-e rakni ezeket, és logikus megfontolással el tud-e jutni az egyetlen és egyedül lehetséges megoldáshoz?”... Nos, a magyar film nézői kezében nincs semmiféle pontos adat — hiszen rengeteg ellentmondás marad tisztázatlan — nem is képes azokat megoldássá kerekíteni sem közvetlen a befejezés előtt, sem azután... Ez okozza hiányérzetét és elégedetlenségét. (*Bittei Lajos*)

A KLINIKAI HALÁL ÉS AZ EMBERI LÉLEK. Egyre többet hallunk olyan esetekről, hogy a halálból visszahoztak valakit az életbe. Megfelelő eljárásokkal a klinikai halál kétségtelen beállta után is újra meg tudják indítani az életműködéseket. Általában 5—7 perc az a kritikus határ, amelyen belül még eredményes lehet a „reanimálás” rendszerint adrenalin vagy atropin intrarteriális vagy intrakardiális befecskendezése által. Azonban órák, sőt egyes szerzők szerint még napok múltán is sikerrel járhat az újraélesztés abban az esetben, ha gyorsan hűlt le a test (baleset, fagyhalál). Érthető tehát, hogy napjainkban sok szó esik a klinikai halálról. Önként felmerül a kérdés, hogy milyen viszonyban áll ez azzal a jelenséggel, amit a közfelfogás mond halálnak? Kérdés továbbá, hogy a klinikai halálra vonatkozó újabb ismeretek mennyiben érintik a keresztény tanítást a test és a lélek viszonyáról?

Elsősorban arra kell rámutatnunk, hogy a „halál” szó nem élesen körülhatárolt fogalmat jelent. Tartalma nemcsak aszerint változik, hogy természet-tudományos, filozófiai, vagy teológiai szempontból vizsgáljuk-e azt a jelenséget, amit a köznapfelfogás halálnak nevez, hanem még az egyes szakterületeken belül is rendkívül összetett jelentéssel bír.

A természettudományos szemlélet erősen hangsúlyozza a halál folyamat jellegét. Ha abból a tapasztalatból indulunk ki, hogy a magasabbrendű szervezetek előbb vagy utóbb, de egészen biztosan felbomlanak, akkor — a halál

okát keresve — különbséget kell tennünk a fiziológiai és a patológiai halál között. Fiziológiai halálon azt értjük, hogy az élő szervezetek minden külső ártalom nélkül, maguktól is kimúlnak, mert saját életműködéseik nyomán bensőleg használódnak el. A közhiedelemmel szemben, hogy a természettudomány tulajdonképpen nem ismeri a fiziológiai halál okát, az életfolyamat statisztikus jellegére kell utalnunk. Az anyag- és energiaforgalmat irányító törvények valószínűségi mivoltából következik, hogy nem távozik el a szervezetből az összes hasznavehetetlen anyag. Így azután mind nagyobb mennyiségbe halmozódik föl benne az életfolyamat salakja. Ennek következtében elmerevedik a sejtek rugalmas struktúrája, ami a szövetek degenerálódásához vezet. Mindez gátolja a szervek működését. Ha pedig életfontosságú szerv mondja fel a szolgálatot, beáll a szervezet halála. Hiába pótolhatjuk esetleg az elhasznált szerveket és ezzel lassíthatjuk a folyamatot, a halált nem gátolhatjuk meg, mert ez az életműködések statisztikus jellegéből szükségszerűen fakad. Ezért tekinthetjük a halált a legutolsó életjelenségeknek. A patológiai halál nem fiziológiás okokra, hanem külső ártalmakra (betegség, intoxikáció, erőszak) vezető tendó vissza.

A jelenség leírásában különbséget kell tennünk klinikai és biológiai halál között. E megkülönböztetésben nyilvánul meg legélesebben, hogy a halál folyamat. A biológiai halál a szervezet végleges felbomlását, a folyamat megfordíthatatlan végét jelenti. A biológiai halált mindig megelőző mozzanat a klinikai halál. Hozzávetőlegesen úgy jellemezhetjük, hogy ebben az állapotban megszűntek ugyan az életműködések, de művi beavatkozással még újra megindíthatók. Külső beavatkozás nélkül viszont hamarosan bekövetkezik a végleges halál. Beáll a halálfolyamat vége és a biológiai halálban felbomlik a szervezet.

A klinikai halált nem szabad összetévesztenünk a tetszhalállal. Utóbbi, mint a neve is mutatja, nem valódi halál, hanem csupán a halálhoz hasonló állapot. A szervezet életműködései nem szűntek meg ilyenkor, hanem annyira lecsökkentek, hogy felületes vizsgálattal nem észlelhetők. Ennek folytán művi beavatkozás nélkül, magától is helyreáll a normális állapot. A reanimálás technikájának gyors fejlődése mellett a tetszhalállal kapcsolatos régebbi problémáknál sokkal komolyabb etikai gondot okoz a haldoklás mesterséges elnyújtása. A vérkeringés és lélegzés művi üzemeltetése ellenére is beállhat az agyi halál. A részleges halálnak ebben az állapotában nem képes a szervezet magasabbrendű funkciókra. Az agysejtek pusztulása miatt már csak vegetál. A haldoklásnak ilyen értelmetlen elnyújtása azonban a mi megítélésünk szerint erkölestelen. A morálfilozófusok álláspontja az, hogy az embernek „joga van” a természetes halálra.

Ami most már a test és a lélek viszonyát illeti, a lélek akkor válik csak el attól, amit a közfelfogás testnek mond, amikor véglegesen felbomlik az ember teste, s egy puszta tetem marad vissza helyette. Abból, amit előadtunk, nyilvánvaló, hogy a biológiai halállal következik be ez az állapot. A lélek pedig csak a biológiai halálban szakad el testétől, és nem a klinikai halálban, annak ellenére, hogy ez is már a valódi halál mozzanata. Állításunkat azonban bővebben is ki kell fejtenünk.

A keresztény filozófia szerint, vagy legalább is Aquinói Szent Tamás követői szemében, az ember igazán és valóban egységes létező. Ezen azt értjük, hogy anyag és szellem nem egymás mellett van az emberben, nem a test börtönében él a lélek, hanem lényegileg egyesültek. Nem két önálló dologból áll az ember. Nem mellékesen, pusztán térben-időben esik össze test és lélek, hanem e kettő egyesüléséből ered az ember. Helyesebben szólva nem test és lélek, hanem anyag és szellem eredője az ember. Szellem fejezi ki magát az emberi testben. A test úgy jelenti ki a szellemet, mint a szó kijelenti értelmét. Arról biztosítanak ugyanis a természettudósok, hogy a világ fejlődésének iránya a bonyolultabb, de egységesebb képződmények felé tart. Az élet fejlődésével mindinkább megnyilvánult ez a tendencia, míg végül is az emberben megtörtént a minőségi átváltás. Az élő anyag annyira kifinomult, hogy alkalmassá vált a szellem befogadására. Szellem és anyag együtt teszi ki az egységes harmadikat; az embert.

Ha azt mondjuk az emberi lélekről, hogy szellemi, vagyis az anyagtól bőséggel független létező, (mert olyan nem anyagi működésre képes, mint belátás és ítélet), és az anyagot minőségileg felülmúlja (mert a lét egész teljességére irányul), akkor ez csupán egyik fele az igazságnak. Az emberi lélek természetesen szellem. De megtestesült szellem. Mivoltához tartozik, hogy belemerüljön az anyagi világba, ha nem is merül el teljesen az anyagban. Azért lélek, mert egyesül az anyaggal. Ebből következik, hogy test nélkül lélekről sem beszélhetünk. Természetesen megfordítva is áll; test sincsen lélek nélkül. Az emberi test a világ anyagának az a része, amelyben kifejezi magát a lélek. A lélek gyűjti össze, kerekíti ki magának a világból azt az anyagot, amelyben megtestesül. A biológia megállapítása szerint a test anyagi állaga rövid idő alatt kicserélődik, s mégis ugyanaz a test marad. Miért? Mert az anyaggal egyesült szellem, vagyis a lélek, biztosítja a test azonosságát és egységességét.

Hogyan alakul tehát a test és a lélek viszonya a halálban? Világos, hogy amíg emberi testről beszélhetünk és nem pusztá temetőről, vagyis amíg a test kijelenti a lelket, addig az emberi lélek nem különült el testének anyagától. A klinikai halálban erősen csökkent ugyan a test kifejező ereje, de nem szűnt meg végérvényesen. A lélek csak a biológiai halálban válik el testétől. Vagy helyesebben szólva, megszűnik a test s ugyanakkor a lélek új kapcsolatba kerül az anyagi világgal. Amikor meghal az ember, lelke felszabadul a tér-idő addigi korlátai alól. A testétől elszakadt lélek egészen magához tér. Ennélfogva teljes világossággal, és éppen ezért visszavonhatatlan dönt magáról, a világegyetemhez és Istenhez való viszonyáról. A katolikizmusban úgy tanultuk ezt, hogy lejár az érdemszerzés ideje. A lélek azonban nem szakad el teljesen az anyagi világtól, mert mindörökké megtestesült szellem. Nem a tér-idő meghatározott pontjaival, hanem az anyagi világ alapjaival kerül kapcsolatba. Mellesleg megjegyezve a lélek mivoltához tartozó kozmikus vonatkozás teszi érthetővé nemcsak a test feltámaszásáról, hanem a tisztulás és a pokol „tüzéről”, a mennyország „helyéről” szóló egyházi tanítást is. A lélekről minden különösebb nehézség nélkül állíthatók ugyanis anyagi természetű kijelentések, minthogy továbbra is kapcsolatban marad az anyagi világgal.

Befejezésül megemlíteném még, hogy a klinikai és a biológiai halál megkülönböztetése hozzásegít a szentírásban szereplő halottak feltámasztásával kapcsolatos teológiai probléma megoldásához is. Az egyház tanítása szerint a halállal lejár az érdemszerzés ideje az említett „visszavonhatatlan döntéssel” megszilárdul, többé már nem változik az ember akarat. Hogyan folytathatták azonban akkor földi életüket azok, akiket feltámasztott az Úr Jézus? Ha feltesszük, hogy ezek a halottak a klinikai halál állapotában voltak, akkor feleslegessé válnak az eddigi, többé-kevésbé mesterkélt és kevésbé meggyőző magyarázatok. Még Lázár esetében sincs akadálya ennek a feltevésnek. A régi zsidó felfogás szerint a lélek három napig lebeg a halott fölött. Márta csak arra figyelmezteti az Urat, hogy már elmúlt ez az idő (*Ján.* 11, 39). Szavaiból nem következik, hogy meg is győződött a biológiai halál beálltáról. Nem kell attól tartani, hogy ebben az esetben megszűnnék a csoda. A klinikai halál valódi halál. Jézus pedig minden orvosi beavatkozás nélkül, egyetlen parancs-szavával hívta vissza ezeket a halottakat az életbe. A halottak feltámasztása tehát továbbra is csoda, de nem szorult olyan magyarázatokra, amelyek újabb csodákat tételeznek fel. (*Nyíri Tamás*)

AZ IGESZOLGÁLAT HELYÉNEK CÉLSZERŰ KIALAKÍTÁSA. A második vatikáni zsinat utasítás adott a népnyelv gyakoribb és hatékonyabb használatára. A szövegek, melyeket eddig csak azok értettek egészen, akik jól tudtak latinul, közérthetők lettek, illetve azok lesznek, ha a latinból való fordítás úgy történik, hogy a hitelesség és érthetőség nem szenved csorbát. Az érthetőbbé vált nyelv sem feledtetheti azonban, hogy „misztérium”, titok az, amiről szól: megváltásunk misztériuma, az Úr misztériuma. Hogyan fogjuk fel ezt a titkot, erre tanít magának Istennek igéje.

A liturgikus konstitúció 7. cikkelye szerint Krisztus igéje egyike azoknak a módoknak, amelyekben Krisztus jelen van közöttünk. Igéje hatékony is, hiszen az ígén keresztül jönnek létre a szentségek, amit újból és újból hang-

súlyoznunk kell a szentségi jelek dologszerű felfogásával szemben. Természetes tehát, hogy az isteni ige tisztelését kifejezésre is kell juttatnunk. Így azzal a különös tisztelettel is, amelyet az evangéliumos könyv irányában tanúsítunk, például füstöléssel és körülhordozással az ünnepélyes nagymisében. A zsinat előtt, már 1957-ben, ünnepélyes igeszolgálatot tartottak Strasbourban, amelynek során közszemlére tették az evangéliumos könyveket és ezeket az egybegyűltek csókkal tisztelték.

A liturgikus konstitúció, mint tudjuk, az igeszolgálatot külön részként vezette be a mise egységes egészébe és különválasztotta a szoros értelemben vett áldozat-ünnepétől. Az igeszolgálat keretében a szentírás legfontosabb részeit viszik a hívek elé, a napnak megfelelő könyörgésekkel együtt, a hívek pedig nem tétlenül figyelik mindezt, hanem maguk is „hozzáimádkozással” válaszolnak. Az olvasmányokat a szertartást végző és irányító pap most már mindig a nép felé fordulva adja elő s magától értetődően a homíliát, a szentbeszédet is ekként mondja el. Nagyon fontos tehát, hogy mindez a legalkalmasabb helyről is történjék. Ilyen helyek lehetnek az oltár, az ambó és a kóruskorlát. *Herbert Muck*, aki az erre vonatkozó hivatalos utasításokat taglalja a *Grosser Entschluss* számára írt cikkében, főleg az ambó szerepét emeli ki.

Az ambót — mondja Muck — inkább tisztos könyvvállványként, mint szöszék gyanánt kell kiképezni a szentély elő részén. Nem szabad holmi emlékművet alakítani belőle, felesleges díszítésekkel és jelképes círadákkal díszíteni. Egyetlen követelmény az, hogy az ott beszélőt jól lehessen látni és tisztán lehessen hallani. Ezért okosabb, ha az oltár előterében csupán egyetlen ambó állítanak föl, jöllehet az utasítás két ambó létesítésére is lehetőséget ad. Egyetlen ambó mellett szól az a körülmény — mutat rá Muck —, hogy csaknem lehetetlen az előtérben két olyan helyet is találni, amely egyképpen elegendet tenne az akusztikai és optikai követelményeknek. Fontoljuk meg azt is, hogy a második ambó csak a középkorban jelent meg először, amikor innen olvasták fel az alacsonyabb rangúnak tekintett szentleckét. Mai felfogásunk szerint viszont Isten szavának egységben való hangsúlyozása sokkal lényegesebb, mint a felolvasott szövegek esetleges rangkülönbsége.

Felmerül így a kérdés, hogy az ambót jobb vagy baloldalon helyezzük-e el? Elvileg azt kell mondanunk — feleli Muck —, hogy inkább az evangéliumi oldalon legyen. Egyáltalán nem szükséges azonban mereven ragaszkodni ehhez, mert a megfelelő oldal kiválasztását mindenkor a térnek és a gyakorlati szempontoknak kell meghatározniuk. Ezek a szempontok kívánják meg azt is, hogy az egész előrész körülbelül olyan magasan feküdjék, mint maga az oltár, mert jól kell látni mindazt, ami ott történik. Nagy templomokban az asztaloltár egy lépcsőfokkal magasabb emelvényen is állhat.

Figyelemreméltó, amit *Herbert Muck* az igehirdetés, a prédikáció helyéről mond. Szerinte az asztaloltár mögül, baloldaltól beszéljen a pap. Az igéket ugyanis, amelyek innen elhangzanak, felhívásként kell felfogni, amelyre a feleletet az áldozással adják meg a hívek. Ezért kell az asztaloltárnak közelebb esnie a néphez, mint az igehirdetés helyének. Az asztaloltárt félkörbe fogják a hívek, az igehirdetőnek viszont szemben kell állnia velük. Akusztikai okok is emellett szólnak. Sűrűn tapasztalhattuk, hogy az előtér elején felállított ambó mellől beszélő papot, mihelyt csak kissé is felemeli hangját, egyáltalán nem lehet érteni, mert az oltár mögötti hátsó fal erős visszhangot ad. Viszont ha a szónok közel van ehhez a falhoz, a hang visszaverődése távolról sem rontja meg annyira az érthetőséget. Altalánosságban is felvethetjük egyébként a kérdést, nem volna-e helyesebb, ha az ambót is az asztaloltár mögött helyeznők el. Ebben az esetben ugyanis semmi sem választaná el a híveket az oltártól.

A misének abban a részében, amelyet igeszolgálatnak nevezünk, a cselekmény az oltártól kissé félre folyik. Az oltár ilyenkor csak tájékozási pont, ám-akkor is mindent vonatkozásba kell hozni vele. Ennek kifejezési módja, hogy a lecke és az evangélium közti imánál („Munda cor meum...”) a pap az oltár felé fordul, vagy ha addig ült, akkor az oltár lépcsőjéhez áll.

Az utasítás gondol arra az esetre is, amikor akusztikai vagy más okokból az igeszolgálat az oltártól történik. Akkor is azon kell lenni, hogy a mise

két részének különválasztottsága érzékelhető legyen. „Az igeszolgálat és az áldozatünnep struktúrájában különböző két istentiszteleti forma, egyazon térben.” Ez a felfogás felel meg egyébként a hagyománynak is.

Érdekes — írja ezzel kapcsolatban Muck —, hogy a templomépítés története is bizonyos feszültséget mutat az igeszolgálat helye, vagyis az ambó és az oltár között. A régi templomokban mindkettőnek azonos rangja volt. Ez a megállapítás is arra ösztönöz, hogy eredeti megbecsülésébe helyezzük vissza az igeszolgálat színhelyét. *G. Valentini*, a kérdés egyik neves szakértője felveti azt a gondolatot is, hogy nem kellene-e „mozgatható szertartásberendezést” kialakítani, amely különböző csoportosítási lehetőségeket nyújt. Vannak olyan elképzelések is, hogy az ezután épülő új templomok oltárterét három sarkpont köré tervezzék meg. Ezek: az asztaloltár, az ambó és a keresztelőkút. Ebben az esetben a liturgikus cselekmények egy jelképes háromszög három csúcsában mennének végbe. Nem vitás azonban, hogy akkor is az a két csúcs a leglényegesebb, amelyet az igeszolgálat és az áldozat helye jelent. Mindenképpen arra ügyeljünk tehát, hogy az igeszolgálat szavait jól lehessen hallani, az oltárnál történő cselekményekből pedig minél többet lehessen látni. (*Antal Ferenc*)

A VALLÁSOS IHLETÉSŰ ZENE ÚJ ÚTJAI. „Olykor el-eltűnődöm a muzsikán — írja egyhelyütt a jeles francia író, *Georges Duhamel* —, s eszembe jutnak azok a felemelő érzések, azok a felismerések, amelyeket neki köszönhetek, az a gyönyörűség, mellyel elhalmozott, az a titkos megkönnyebbülés, amelyért örök hállával tartozom neki.” Igen, a zene hatalom, mellettünk van mindennapjainkban, átformálja lelkünket, s magasabb, tiszta szférába emel. S mennyire érvényes ez a vallásos ihletésű zenére, melynek csúcspontján olyan örök értékű alkotások emelkednek, mint Bach *h-moll miséje*, Händel oratóriumai, Mozart és Verdi *Requiemje*, Kodály *Psalmusa* és sorolhatnánk tovább! Vajon most, amikor mindenben, így a zenében is hatalmas megújulás részei vagyunk, merre mutat majd a fejlődés íve? Melyek lesznek azok az új alkotások, melyeket a jövő század embere együtt emleget az előzőkkel? A felelet még késik. Századunk azonban olyan hatalmas alkotásokkal szolgált ilyen vonatkozásban is, hogy a jövő csak a jelenből indulhat, azt fejlesztheti tovább.

Pedig a huszadik század hajnalának egyházas zenéje előtt szinte rendkívüli feladatok álltak. Az előző nemzedékek romanticizmusa szétfeszítette a hagyományos formákat, s a tartalom hitelessége is vesztett ezáltal. Lisztnél még csodálatos harmóniában találkozott a kettő, Bruckner *Te Deuma* azonban már felveti a túlríttség és a romantikus túlzások megoldásra váró kérdését. S ekkor, ebben a végzetesnek érzett pillanatban következett be általában a zene, s vele a vallásos ihletésű kompozíciók megújulása. „Visszatérés az ősforráshoz” — ez volt a megújulás jelszava, s egyszerre fedezik fel újra a népzénet és a gregoriánt (melynek népi gyökerei valahová a messze ókorba nyúlnak vissza). A kettő ötvözetéből születik meg például Kodály *Psalmus Hungaricus*a, és a *Missa brevis*. De Honegger *Johanna a máglyán* című oratóriumának záró képeiben is megcsendül egy ősi francia népdal, melyet később a *Karácsonyi kantátában* is visszazenget. Szinte barbár erővel zendül meg a népies ihletés Stravinszkij *Zsoltár-szimfóniájában*, cizelláltabban, lekerekítettebben Pablo Casals *Jászolában*. Ez utóbbi mű vallásos ihletésű zene fejlődésének új útjaira is figyelmeztet. A művek világa kitárul, az egész teremtett világ problémái, megoldatlan kérdései visszhangzanak bennük, kivált a béke és az emberiség boldogságának látomása, melynek éppen Casals bájos, megható oratóriuma a legszebb példája. (Ő mint az emberiség egységének és békéjének hírnöke jár országról-országra, néptől népig, s mindenütt elvezényli oratóriumát, melyben a jászol képe az egységesség jelképe.)

A kitaruló és egyre szélesülő világ horizontján még félelmetesen sötétlik a múlt. A vallásos ihletésű kompozíciókban újabban kísérlet történik egy olyan közös emberi út megtalálására, amely nem a háború hanem az emberek közötti megértés irányába vezet. Hadd utaljunk itt egy nálunk sajnos kevésbé ismert, de nagyon jelentős zeneszerző, Arnold Schönberg *Egy varsói menekült* című művére, vagy drámaian hiteles könyörgésére, a *De Profundisra*, s egyik utolsó alkotására, a *Modern zsoltárok* címűre. Ezekben az a legnagyobb, s

talán a jövő számára is legértékesebb, hogy az egyéni tragédiát olyan távlatba tudja állítani, hogy szavában a tömegek hangját halljuk. Schönbergnél és Kodálynál tér vissza a vallásos ihletésű kompozíciók középpontjába a szenvedő, vergődő és mégis felfelé tekintő, az isteni kegyelembe bizakodó ember. Haydn (s néhol Händel) oratóriumaiiban, de később is, az emberi szereplők gyakran halvány típusokra sikerültek, s csak a zeneszerző egyéni problémái rajzolódnak ki éles konturokkal. Ebben a században lesz ismét élő, elevenen ható erő az emberi közösség, a kollektívum imája. (Gondoljunk csak Britten *Háborús Requiemjére*, Webern 2. *kantátájára* !) S ez talán a jövő egyházi zenéje számára a legélőbb tanulság!

Honegger újítása, az oratórium kibővítése prózai szereplővel, csak új és új változtatások kiindulópontja lett. A vallásos ihletésű zenébe is „betört” a tizenkétfokú skála, tartalmával együtt formája is megújodik. (Erre a legérdekesebb jelzéseket a lengyel egyházi zenéből kapjuk.) Más irányban is történnék igen érdekes kísérletek.

A messzeségből azonban új hangzatokat hallhatunk. A néger spirituálék csodálatos harmóniái zengenek ott, a nagy folyó partján, s könyörgő, lassú melódiáik mintha a gregorián feltámadását előlegeznék. Ebből a bámulatosan mély, hiteles, szinte gyermekien tiszta népi ihletésből született a *Kongói mise* és más kompozíciók, melyek a messzeségek üzenetét hozták, s olyan távlatokat nyitottak, mint századunk elején a népies műforma felfedezése. Ezekben az új művekben mintha igazolódnék Jacopo de Voragine, a *Legenda aurea* szerzőjének megjózdése: „Minden szent dolog az örömben csúcsosodik ki.”

A kezdeti, még sokszor tapogatózó lépések nyomán kialakulóban van egy hatalmas kórus. Új hangok csendülnek meg benne, de a tartalom, amit hirdet, örök: Isten dicsősége és fensége. Egyre szárnyalóbb, egyre szebb az ének. S mintha a mi nyelvünk, a mi zenénk is az elsők között volna benne...

(Rónay László)

HOGYAN KERÜLT SUMONYBA SARTORI HÍRES SZENT MIHÁLY OLTÁRA ? A *Vigília* ezévi februári számában Dénes Gizella a pécsi székesegyház restaurálásával kapcsolatban megemlékezett *Sartori* József Antalnak, a halhatatlan mesterek sorában emlegetett olasz szobrásznak pécsi tevékenységéről is. Sartori készítette ugyanis 1780 táján — s itt idézzük a cikkből — „a székesegyház ritka, barokk-kori kincseit: Szent Mihály arkangyal és Szent Sebestyén vértanú finom szépségű szobrait”. Ő tervezte és építette Pécssett az „Orás káptalani levéltár” épületét is, amely a székesegyház után majd szintén restaurálás alá kerül. A nagy olasz művész születésének (1714) 250-ik évfordulóját egyébként nemrégiben ünnepelték születési helyén, Trentóban. Ebből az alkalomból adták ki ott olasz nyelven is *Petrovich* Ede tanulmányát Sartori magyarországi működéséről.

A közleményekből azonban, így Dénes Gizellából sem tűnik ki világosan, hogy Sartori magyarországi két remekműve hol látható, sőt az olvasó éppen ott vélné azokat, ahol nincsenek. Mellesleg megjegyezzve, nem is csupán szobrokról van szó, hanem Szent Sebestyén és Szent Mihály márványoltáiról, amelyeket a művész annak idején a pécsi székesegyház számára épített és faragott.

A valóság az, hogy Szent Sebestyén oltára nincs nyilvános helyen. Szobra viszont ott áll a pécsi székesegyház Szűz Mária kápolnájának szentélyében a leckeoldalon. Szent Mihály oltárát pedig nem Pécssett, hanem Sumonyban, az ottani plébániatemplomban találjuk. Méltán felmerülhet a kérdés: hogyan jutott ide ? Erre ad feleletet a sumonyi plébánia *Historia Domusának* itt következő 1899. évi bejegyzése:

„A sumonyi plébánia történetének lehetőleg vázlatos leírását 1889. évben *Germán* János sumonyi plébános kezdte meg, ki e plébániának tényleges vezetését 1884. évi május 4-én vette át, mely napon egyházilag installáltatt. Elődje: Ft. *Vörös* Lipót jelenleg Bicsérdén lelkes, kinek tagadhatatlan érdemei vannak az 1860-as években újonnan épített díszes templom és kényelmes plébánia lak javítása körül, s noha 22 évi működése alatt elég kellemetlensége és baja volt előljáróival és népével (saját hibái miatt), de rendet és fegyel-

met tudott tartani, s eltávozását sokan szívből sajnálták, amiért híveit pénzkölcsonókkal kisegíté. Egy dologban azonban sok gondot okozott népének és utódjának.

A pécsi székesegyházban 1882. évben megkezdett restauracionális munka alkalmával, midőn ugyanis a templomi oltárok elárúsítottak: elődöm a sumonyi templom részére megvette a főoltár evangéliumi oldalán, a mellékhajóban volt Sz. István első sz. Királyunk, és a déli bejárat mellett jobbról a Sz. Mihály arkangyal szobrával díszített oltárokat: 1000—1000, összesen 2000 osztrák értékű (arany) forintért. Az egyik oltár kifizetését egyházi engedéllyel a sumonyi templom pénztárából eszközölte; a másik ezer forint törlesztését úgy eszelte ki, hogy összehívatta a sumonyi községi előjárókat és iskolaszéki tagokat s rábeszélte őket, miszerint az ő vezetése mellett írják alá a székesegyházzal kötött szerződést, melynek értelmében: Sumony és Bánfa községe kötelezi magát a második oltár árát, vagyis 1000 forintot 6 évi részletben visszafizetni.

Az oltárok kiadatván, ide szállítottak s a mostani helyükre elhelyeztetek.

Nem mulaszthatom itt megemlíteni azon incidenst: hogy a sumonyiak ezen szerződését elődöm tollbamondása után én írtam, az akkor karkáplán, s valóban elég nehézségem volt ez ügyben, midőn két év múlva, elhagyva a székesegyházi praebendaturát, Sumonyba neveztettem ki lelkipásztorul.”

A Sartori alkotta Szent Mihály oltár és szobor ma is itt van a sumonyi plébániatemplomban, amelyet 1863—1865. években építettek és 1866. május 2-án szenteltek fel Szent Zsigmond vértanú tiszteletére. A templom a maga méreteivel és építészeti szépségeivel méltó hajléka Sartori remekművének, amelynek pontos leírását megtaláljuk a *Pécs-Baranyamegyei Múzeum Egyesület Értesítője* 1916. évi 3—4. füzetében *Szönyi Ottó* tollából.

Talán még annyit, hogy néhai *Zichy* Gyula pécsi püspök, később kalocsai érsek, majd néhai *Rogács* Ferenc pécsi püspök szerették volna visszavásárolni székesegyházuk számára Sartori oltárát, de a sumonyi hívek és plébánosaik nem voltak hajlandók megválni ma is feltve őrzött kincsüktől. Aki látni akarja, így is könnyűszerrel megtekintheti. Jó alkalom rá a plébániatemplom centenáris jubileuma, amelyet most májusban ünnepelünk meg.
(*Pulay János*)

FIATALOK, AKIK MAGUK IS HIÁNYOLJÁK A KEMÉNYEBB NEVELÉST. „Korunk aggasztó jelenségeképpen sokféle olyan ifjúság jelent meg a színen, amelyik nem ismer semmiféle korlátot és megkötöttséget” — ezzel a megállapítással kezdi tanulmányát *Karl Pausperl* a *Grosser Entschluss*-ban. S felteszi a kérdést: ez az ifjúság volna a jövő reménysége?

Egyesek szerint ugyan a nemzedéki problémák nem újkeletűek. Mindig másként ítélte meg az ifjúságot az előttük járó nemzedék, és mindig másképpen vélekedtek ők maguk önmagukról. A statisztikusok pedig arra is figyelmeztetnek, hogy a még annyira aggasztó jelekből sem szabad általánosítani. A *Neue Zürcher Zeitung* nemrégiben egész oldalt szentelt a „közveszélyes ifjúság” problémájának. Egyik adata szerint az Egyesült Államokban egyetlen esztendő alatt 25%-kal növekedett az ifjúkori bűnözés arányszáma. Innen egyébként is bőven érkeznek hírek a Beatles- és Rolling-Stone-rajongók táboráról, akik színházakat hagynak romokban maguk után és szabályszerű útközleteket vívnak a közbiztonsági szervekkel. San Franciscóban egy Beatles előadás 300 esetben vált szükségessé orvosi beavatkozás, egy fiatal lány majdnem életét is vesztette. „C' est la guerre” — ez már háború, kommentálta rezignáltan az eseményeket a *Time Magazine*.

Mi lehet ezeknek a jelenségeknek a magyarázata? Pausperl szerint a mai ifjúságot túlságosan erőtlenu, gyenge kézzel nevelik otthon is, az iskolában is. Mindaddig, amíg tetteik nem ütköznek a törvénybe, elnézik azokat, s megbocsátón csak „kisiklásokat” emlegetnek. A fiatalság pedig roppantul dinamikus — akárcsak maga a kor. Ennek a dinamizmusnak „kifutás” kell.

Svájcban és több más nyugati országban körkérdéseket intéztek a középiskolásokhoz a nevelésről és a testi fenyítésről. Az anket során legalább is el-

gondolkodtató válaszok érkeztek. „Az a benyomásom, hogy nagyon lágyan nevelnek minket — mondja az egyik fiú. — Ez nagyon kellemes, akárcsak valami langyos fürdő, de a világon semmire sem ösztönöz. Szüleim akkor szólnak hozzám a legkedvesebben, amikor az iskolában valami sikertelenség ért, holott gyakran bizony mást érdemelnék.” Egy másik válasz: „Apám szinte soha nincs otthon. Hiányzik a kemény kéz. Ma már ennek sem lenne értelme, mert csak ingerelne, hiszen az alkalmas pillanatokot elmulasztották”... „Valószínűleg örülnék már, ha egyszer azt mondanák szüleim, hogy ne menjek el már megint este. De nem szólnak, én pedig gyenge vagyok egyedül.”... „Nem is lenne rossz időnként egy-egy atyai nyakleves!” — s így sorolhatnók tovább a válaszokat. Szinte mindegyikben van valami olyan észrevétel, amely az otthoni nevelés gyengeségére s az iskolai nevelés túlságosan elnéző voltára utal.

Csaknem mindegyik fiatal viszolygva teszi szövé a otthon kapott feddéseket és intelmeket, az olyan „lelki fröccsöket”, amelyeknek visszatérő szólama a „bezzeg a mi időnkben”, Ellenszenvet vált ki bennük minden olyan utalás, hogy nekik mennyivel kevesebbet kell küzdeniük, mennyivel jobb és könnyebb az életük, mint amilyen hajdan a szüleiknek jutott osztályrészül. S abban is kételkednek, hogy szüleik olyan derék és példás gyermekek lettek volna, mint amilyenek előttük beállítják magukat.

A *Pedagogie* című francia folyóiratnak a munka-iskoláról kezdeményezett ankétja is foglalkozott legutóbb a Pausperit által tárgyalt problémákkal. Itt azonban hangsúlyosan rámutattak arra, hogy az ifjúság lefojtott energiáinak nem feltétlenül rombolásban kell megnyilatkoznia. Az ifjúság cselekedni vágyását kitűnően lehet kamatoztatni — fejtették ki a hozzászólók — és a társadalom számára előnyös irányba terelhetik az úgynevezett munka-iskolák okos kiépítésével. Ez a francia munka-iskola nagyon hasonlít a mi iskola-típusainknak az 5 plusz 1-es, vagy 4 plusz 2-es formájához. Hogy az iskolának az életre kell nevelnie, ezt az igazságot már az ókorban is felismerték. Ma tehát, amikor az élet egyre bonyolultabb lesz, amikor egyre nagyobb szükség van az emberi ügyességre és leleményességre, az ifjúságban ezeket a tulajdonságokat, legalább is kezdeményeiben, már az iskolának ki kell alakítania. Ezért helyes és célszerű az úgynevezett gyakorlati oktatás — hangoztatták az ankétan. Ez a „tantárgy” nemhogy megzavarná az elméleti munkát, hanem sokkal fogékonyabbá, érdeklődőbbé teszi a gyermekeket, s érdeklődésüknek, energiájuknak is tág teret kínál.

A magyar iskolatípusokkal szerzett tapasztalatok alapján ki is egészíthetjük a mondottakat. Már az eddigi megfigyelések szerint is nagyon jól beváltak az ún. szakosított iskolák, melyek egy tantárgyat emelnek ki, és az abban tehetségeket részesítik sokirányú oktatásban. Kodály Zoltán megnyilatkozásai ilyen szempontból kivált az úgynevezett ének-zenei tagozatú iskola előnyeire irányítják tekintetünket. Az ilyen iskolák sok szabad energiát kötnek le, hasznos irányba terelve azokat. (*Siki Géza*)

JEGYZETLAPOK. (*Tanácsok.*) Elképzelem a fiatal művészt, aki az esztétikai gondolkodás mestereitől kér tanácsot arra vonatkozólag, mit tegyen.

Fölüti Winckelmann, s ezt olvassa benne: „Menj szellemeddel a testetlen szépség birodalmába!”

Már indulna, de biztonság kedvéért még fölüti Moritzot is, — azt, akit törött lábával Goethe ápolt Rómában — és nála meg ezt olvassa: „A művészet szelleme hatoljon minél mélyebben a testi szépség birodalmába, s minden szellemi a testin át juttasson kifejezésre; a szellemet töltse meg a természetben valóban létező szépségekkel, hogy így a legmagasabb testi szépség eszményéig emelkedjék.”

Ezek után mit tegyen a fiatal művész? Merre menjen? Hol keresse a szépség útját?

Egy bizonyos: ezt az utat senki nem találhatja meg helyette; ezt a maga számára neki magának kell megtalálnia. Az ő győzelmét senki más nem harcolhatja meg érte. Mint ahogy műveit is neki magának kell megalkotnia, hogy helyt álljanak, és feleljenek a nevében. (*r, gy.*)

S O M M A I R E

Andor Szörényi: Constitution dogmatique sur la „Révélation divine” — *Zoltán Jékely*: Poésies — *Richárd Horváth*: Le calme agissant de l'homme croyant — *Gusztáv Vámbéri*: Poésies — *István Kosztolányi*: Cause efficiente non-matérielle dans l'évolution de germe — *Bernát Poór*: Le poète-auteur de „Ludas Matyi” — *István Márk*: Poésie — *Anna Mezey*: Couleurs et lumières (nouvelle) — *Vid Mihelics*: Idées et faits (Une nouvelle rencontre entre catholiques et marxistes dans l'organisation de la société Paulus) — *Ferenc Sinkó*: Le petit sentier (les hommes „susceptibles”)

JOURNAL: Gyula Czapik dans la perspective de 10 ans écoulés (*Imre Várkonyi*) — Nouveau règlement des mariages mixtes (*Vid Mihelics*) — Journal du lecteur (*György Rónay*) — Chronique théâtrale (*Károly Doromby*) — Beaux-arts (I. D.) — Chronique musicale (*László Rónay*) — Films (*Lajos Bittei*) — La mort clinique et l'âme humaine (*Tamás Nyíri*) — La formation opportune de la place du service du verbe (*Ferenc Antal*) — Nouvelles routes de la musique d'inspiration religieuse (*László Rónay*) — Le célèbre autel de Saint Michel de Sartori à Sumony (*Pulay János*) — Jeunes qui déclarent eux-mêmes manquer d'une éducation plus rigoureuse (*Géza Siki*)

CONSTITUTION DOGMATIQUE SUR LA „RÉVÉLATION DIVINE”

par Andor Szörényi

Le premier enseignement de grande importance de cette décision du concile en est le titre lui-même. On sait, par l'histoire du concile que la forme actuelle de la constitution est la cinquième dans l'ordre, et que la proposition de la commission préparatoire du concile avait pour titre: „Sur la double source de la Révélation.” Bien entendu, ce changement de titre ne signifie pas que le IIe concile du Vatican aurait nié le caractère de source de foi de la tradition apostolique, mais qu'il ne la considère pas comme source indépendante de l'Écriture sainte! La Révélation divine n'a pas deux fleuves séparés, mais le fleuve qui donne en Jésus-Christ l'unique et parfaite révélation venant de Dieu et préparant le salut a deux courants: l'enseignement apostolique écrit et prêché. Par sa nature, l'Écriture sainte est à la première place, parce grâce à l'inspiration elle contient non seulement le verbe, mais directement la parole de Dieu. La constitution l'exprime à plusieurs reprises (voir les points 8. 17. 24.) et le souligne également dans le dernier chapitre intitulé „L'Écriture sainte dans la vie de l'Église” en écrivant: „La sainte théologie est construite sur la parole écrite de Dieu, avec la sainte tradition, comme sur sa base éternelle... c'est pourquoi l'étude de l'Écriture sainte constitue pour ainsi dire l'âme de la théologie”. Le concile attribue aussi une importance décisive à l'Écriture sainte en lui consacrant 16 points sur les 26 qui composent la constitution.

L'autre enseignement extrêmement important du concile, qui, au point de vue oecuménique, n'est pas moins important que le premier,

c'est que, dans sa foi et dans son apostolat l'Église ne peut s'écarter de l'enseignement apostolique écrit et verbal, qu'elle ne domine pas la parole de Dieu, mais qu'elle „s'y soumet”, qu'elle l'écoute, qu'elle la garde pieusement, qu'elle l'explique avec l'aide du Saint Esprit et qu'elle n'enseigne que ce qu'elle même a reçu des apôtres (point 10).

Par la suite, le concile souligne que bien que par la voie de l'inspiration Dieu soit l'auteur de l'Écriture sainte, ce sont des hommes qu'il a choisis pour l'écrire, et, par leur intermédiaire, Il s'adresse à nous d'une manière humaine. C'est précisément ce point que les exégètes ont oublié pendant des siècles, sans prendre en considération que la parole de Dieu ne peut être connue qu'au moyen des mots, des pensées, des écrits d'auteurs humains. L'Écriture sainte ne tombe pas du ciel „toute faite”, mais elle requiert le travail les capacités, les efforts d'auteurs humains, comme l'écrit avec une sincérité presque stupéfiante l'auteur des *Macch*. 2, bien entendu nous autres qui nous sommes chargés de résumer l'ouvrage, n'avons pas assumé une tâche légère mais un labeur exigeant des veilles et bien des suers!” (2. 27).

Mais pour comprendre ce que le saint auteur a voulu dire et exprimer, il faut connaître les moyens d'expression et les genres littéraires de l'époque, qui sont tout à fait différents des genres et des formes classiques et modernes. D'abord, le pape Pie XII a parlé de ces genres dans les documents catholiques officiels, dans son encyclique „*Divino afflante Spiritu*”. Il est connu que cette encyclique n'a pas été bien accueillie par de nombreux intéressés et qu'au IIe concile du Vatican, les théologiens de conception conservatrice ont déclenché une véritable lutte, pour compromettre les enseignements et l'esprit de l'encyclique et pour la faire condamner par le concile. Par contre, la décision du concile cite catégoriquement et souvent répète à la lettre les mots utilisés par le pape Pie XII dans son encyclique. Il dit clairement que chacun des genres possède sa propre virilité particulière et que ceci se rapporte non seulement aux genres poétiques, prophétiques, etc., mais — ce qui est important — aux livres d'histoire écrits de différentes manières (point 12).

Tant que la méthode de recherche du genre ou de la forme d'histoire s'est bornée à l'interprétation des saints livres de l'Ancien testament, les chercheurs „conservateurs” — bien que difficilement — l'on acceptée et supportée, et n'ont pas attaqué les exégètes qui p. ex., sur la base de la lettre de la „*Commissio de Re Biblica*” du 6 janvier 1848 ont expliqué les 11 premiers chapitres de la Genèse „contrairement aux traditions” étant donné que ladite lettre déclare sans équivoque que l'historicité de ces chapitres ne peut être ni affirmée ni mise en doute sans qu'on ne leur applique les règles d'un genre auquel ils n'appartiennent pas...” Mais lorsqu'ils déclarèrent que les actes des évangiles et des Apôtres ne peuvent être classés au nombre des ouvrages d'histoire classiques ou modernes les pères conciliaires furent accablés d'une avalanche de pamphlets écrits dans un style et par des moyens inconnus jusqu'ici du monde scientifique. Ce qu'en ce temps là A. Romes, Spadafora, etc. ont commis et écrit constituera toujours une tache dans l'histoire de la science catholique moderne de l'Écriture sainte.

Naturellement, dans sa constitution le concile prend catégoriquement position pour l'historicité des évangiles et déclare „que ceux-ci contiennent fidèlement ce que Jésus, fils de Dieu, venu parmi les hommes a réellement fait et enseigné pour leur salut...” C'est par ces mots que la *Comm. de Biblica* répète sa décision du 24 avril 1964, la „*Sancta Ma-*

ter Ecclesia", mais en même temps elle les développe en ajoutant à ce qui précède que les auteurs des évangiles et tous ceux qui ont énoncé la teneur des évangiles d'aujourd'hui en paroles ou par écrit sur la base de l'évangélisation apostolique ne se sont pas contentés de citer des épisodes de la vie de N. S. Jésus-Christ et de résumer ses enseignements. Dans ce qu'ils écrivent, se trouve leur foi, leur connaissance profonde, leur perception du rôle, de la personne, de la rédemption de Jésus après sa résurrection, grâce à lumière du Saint-Esprit qui leur était promise. Donc, l'histoire de la forme a raison en disant: que les évangiles et les „Glaubenzeugnisse" des Actes des Apôtres sont des témoignages de foi, et Jean et Luc le déclarent sans équivoque à la fin, respectivement au commencement de leur livre: Jean 20—30, 31 et Luc 1, 1—4. Nous ne pouvons cependant pas, comme Bultmann, en tirer la conclusion qu'entre le „Christ de la foi", de l'évangile et le „Jésus historique" se creuse un fossé infranchissable. En effet, la foi propagée par les apôtres dans le monde de ce temps là n'a pas créé une „figure de Jésus", mythique ou légendaire. Celui qu'ils ont présenté aux différents peuples de l'empire romain comme le seul rédempteur du monde était exactement, inaltérablement „Jésus de Nazareth" auquel ils croyaient déjà indéfectiblement. Les apôtres n'ont changé ni „l'histoire" ni l'enseignements de Jésus. Ils n'eurent qu'une seule réponse à l'ordre du Conseil suprême des juifs qui, sous peine de mort, leur avait défendu la propagation de la foi de Jésus: „Jugez vous-mêmes, si devant Dieu, il serait préférable de vous obéir plutôt qu'à Lui? Nous ne pouvons nous taire sur ce que nous avons vu et entendu" (Actes de Apôtres 4, 19—20). Dès le début, les apôtres ont propagé ce qu'ils avaient vu entendu, c'est à dire „Jésus de Nazareth historique" ce n'était pas Jésus qui changeait dans leurs sermons, mais leur foi en Jésus qui changeait, leur prise de position qui variait.

C'est ce qu'exigeait le „Sitz im Leben" dans lequel ils vivaient, que leurs prédications ont dépassé, et d'où c'est constituée l'Écriture sainte. C'est précisément de ce point de vue que l'enseignement exprimé dans les mots cités plus haut revêt une grande importance: „... ce que Jésus a effectivement fait et enseigné pour le salut des hommes".

LE CALME AGISSANT DE L'HOMME CROYANT

par Richard Horváth

Au commencement de son article, l'auteur, directeur du journal catholique bi-mensuel „Katolikus szó", constate que l'homme moderne s'intéresse de plus aux réalisations de la technique et que son intérêt pour la religion décroît. Il n'est pas possible d'établir un signe d'égalité ou une condition entre la technique et la religion, étant donné que toutes deux appartiennent à un ordre de valeurs différentes. L'une d'elles sert l'ordre de valeur pratique et quotidien, l'autre répond à l'espérance de l'homme ainsi qu'aux questions vitales qui l'inquiètent: D'où? Où Pourquoi? L'homme croyant ne doit ni rejeter, ni nier la technique, mais l'enrichir en faisant rayonner en lui même ce qu'il doit à sa foi: la calme, l'ordre, la probité, la conscience.

L'image que l'homme d'autrefois se faisait du monde était statique, celle de l'homme d'aujourd'hui est dynamique. Tout est constamment en mouvement, en développement, en changement. L'univers aspire à la

transformation, au perfectionnement. Au fond des choses, il y a des lois, des forces qu'elles actionnent y agissent. Rien n'est jamais tout à fait terminé. L'homme n'est pas achevé, lui non plus. Tout peut être plus grand aussi. L'homme, de même. Tout cela ne touche pas la Foi en Dieu bien conçue. La loi, la force, le mouvement, le désir du progrès l'aspiration au perfectionnement viennent aussi de Dieu. Aujourd'hui, on parle, peut être plus qu'il ne le faudrait des chrétiens progressistes, des catholiques, mais on les dit „dangereux”, „suspects”, les catholiques conservateurs sont les „vrais”, ceux „de confiance”. Ce sont les points de vue déjà dépassés depuis longtemps, derrière lesquels se cachent l'âge mineur et la peur. L'homme d'aujourd'hui, l'homme pieux devenu majeur sait qu'il n'y a pas de foi arriérée ou progressiste car: la foi reste la foi, mais il y a une attitude progressiste et alerte, et une autre attitude, une conception du monde arriérées et surannées.

Et ce n'est pas seulement l'homme qui est entraîné et qui se développe dans le courant de la force de la volonté divine, dans le temps et dans l'histoire, mais aussi son destin tout entier, sa vie quotidienne toute entière avec ses circonstances. La foi de celui qui n'ose ou qui ne veut pas le voir ainsi est bien faible, et sa voix sera trop faible pour que l'homme d'aujourd'hui l'entende et y obéisse. Ce n'est pas mon appartenance à un ordre social donné ou à celui qui lui est contraire qui décide si je suis croyant ou non.

Aujourd'hui encore moins que jadis et que n'importe quand, le présent et surtout l'avenir ne sont pas mesurables avec le passé. Tout est en mouvement, en effervescence, en trouble en développement et en transformation. Des forces très nombreuses et très variées contribuent à la formation du nouvel aspect de la vie et du monde. Non seulement les forces physiques, techniques, et de pouvoir, mais ce sont aussi celles de pensées et opinions souvent radicalement contraires qui se heurtent. Au dedans, comme au dehors, le monde c'est à dire son humanité est „pluraliste”. Même dans le milieu des Eglises, bien des sortes de conceptions, de jugement de valeurs et de recherches se manifestent dans les choses de ce monde, et souvent elles s'affrontent. Qui sait ce qui dans l'aspect de l'avenir, demeurera comme une pensée ou un trait durable? C'est pourquoi nous agissons comme il faut en rassemblant les pensées et les aspirations saines et de bonne volonté. Nous ne nous disputons pas, mais nous bâtissons ensemble, car personne ne peut prétendre à l'infailibilité ou à l'exclusivité. L'homme croyant exécute sa plus petite action, celle qui paraît la plus insignifiante dans la foi et la conscience afin qu'elle s'intègre aussi au plan universel de Dieu concernant le vaste monde.

LE POÈTE-AUTEUR DE MATYI LUDAS

par Bernát Poór

Il y a deux cents ans que Mihály Fazekas, le célèbre poète hongrois, vit le jour et cent cinquante ans que parut son oeuvre principale: „Matyi Ludas” épopée humoristique. A l'occasion de ce double anniversaire l'auteur trace le portrait du poète. Mihály Fazekas appartenait au groupe de poètes et de savants naturalistes qui furent en Hongrie les pionniers des idées du siècle des lumières français. Pendant ses jeunes années, Fa-

zekas fut longtemps militaire et, à la fin du XVIIIe siècle, il prit aussi part à la guerre franco-autrichienne. On raconte que, lorsque l'armée victorieuse austro-hongroise ayant pénétré dans une petite ville du nord de la France, le commandant en autorisa le pillage pendant deux heures, Mihály Fazekas passa ce temps à fureter dans la bibliothèque d'un bourgeois français, le préservant ainsi des autres pillards. Le poète Mihály Fazekas était à la fois d'une courtoisie rococo, et d'une philanthropie éclairée éprise de paix. Dans son oeuvre principale, Matyi Ludas, il prend déjà position pour l'amélioration du sort des serfs paysans opprimés par le féodalisme; au point de vue de l'art, il fut l'un des plus grands pionniers et des artisans de la versification métrique hongroise.

GYULA CZAPIK DANS LA PERSPECTIVE DE 10 ANS ÉCOULÉS

par Imre Várkonyi

Il y a dix ans que Gyula Czapiik, archevêque d'Eger président des conférences du corps épiscopal de ce temps là, a gagné la Patrie Eternelle et qu'il a rendu compte au Juge infailible de son pèlerinage terrestre. A l'occasion de cet anniversaire, nous commémorons sa personne et le travail accompli qui fut d'un caractère décisif dans la vie de l'Eglise catholique hongroise et qui traça la voie de sortie des conceptions erronées et des problèmes importants qui le suivirent.

Il n'y a déjà pas aujourd'hui d'esprit pensant, d'homme jugeant les faits sans parti pris qui ne reconnaisse que la libération de notre patrie et les événements qui s'ensuivirent légalement aient trouvé l'Eglise catholique hongroise sans préparation. Depuis que la Hongrie a embrassé le christianisme, il semblait que l'Etat et l'Eglise catholique soient inséparablement liés l'un à l'autre. Il n'y a pas de honte à avouer que vis à vis de cette donnée plus de neuf fois séculaire, il y eut peu de chefs de l'Eglise qui aient compris qu'une nouvelle époque commençait et que ce qui était passé ne reviendrait plus jamais. L'archevêque Czapiik fut un de ceux, peu nombreux, qui reconnurent immédiatement le grand changement historique. Il était un prélat catholique, par conséquent il sentait et comprenait lui aussi les problèmes qui surgissaient, mais il savait aussi que la solution ne se trouvait qu'au sein des données historiques réelles. Il était réaliste et non maximaliste. Il savait que l'avenir de l'Eglise, l'assurance de son activité et le service spirituel des fidèles ne sont possibles que si l'Eglise comprend les changements historiques survenus après la libération, si elle ne s'oppose pas aux chefs de l'Etat et si elle engage des entretiens avec eux. Aujourd'hui, nous sommes déjà à même de constater qu'il ne put malheureusement pas réaliser ses idées dans les premières années qui suivirent la libération. Cela ne dépendait pas de lui. Mais il faut aussi remarquer que ce fut au cours de ces années là que l'Eglise fut en butte à des difficultés paraissant pour ainsi dire insurmontables et qu'elle se trouva en face des problèmes les plus nombreux. Les premiers signes de son travail discret, évitant toute publicité, mais tenace et persévérant se manifestèrent en 1950. C'est alors que fut conclu entre le gouvernement de la République Populaire hongroise et l'Eglise catholique hongroise l'accord qui ouvrait une nouvelle période dans les rapports de l'Eglise et de l'Etat. A l'occasion du dixième anniversaire de la mort de l'archevêque d'Eger, nous pouvons dire que ses activités et leurs premiers résultats ne furent pas compris par tout le monde. Mais il était sûr d'avoir pris la bonne voie, la seule voie praticable, et il était aussi persuadé que l'observation honnête et sans faux fuyants de cet accord porterait ses fruits. Alors, nombreux étaient déjà ceux qui avaient reconnu la seule voie possible et compris tous les efforts de l'archevêque Czapiik qui servaient les intérêts de l'Eglise selon les possibilités données, sans enfreindre les lois de l'Etat.

Si nous jetons un regard en arrière sur les quinze années écoulées depuis le premier accord nous pouvons constater, la conscience tranquille, que depuis 1950 les rapports de l'Eglise catholique et de la République Populaire hongroise ont en général favorablement évolué, en dépit de quelques heurts. L'archevêque Czaplak n'a pu voir les résultats si importants de ses activités. Il n'a pu assister au IIe Concile du Vatican, à ce Concile qui avait adopté un grand nombre des pensées qui guidaient Gyula Czaplak dans ses activités de prélat d'avant-garde. Il n'a pas vécu jusqu'à la conclusion de l'accord partiel entre le Saint-Siège Apostolique et le Gouvernement de la République Populaire Hongroise. Mais, dans ces heures solennelles il n'y avait guère dans notre patrie d'évêques, de prêtres et de fidèles qui n'aient pensé que ce moment ne serait peut être jamais venu si l'archevêque d'Eger n'avait pas vu clair et s'il n'avait pas osé assumer devant Dieu et devant l'histoire la responsabilité qu'il n'avait pas cherchée, mais qu'il acceptait.

Nous sommes convaincus de ce qu'à l'avenir, les valeurs qui se présenteront dans la vie de l'Eglise catholique hongroise seront marquées de la lumière des activités de l'archevêque Czaplak. Chacun sait que les problèmes existant entre l'Eglise et l'Etat ne sont pas entièrement résolus par l'accord partiel. Les questions non encore résolues ne sont pas insolubles, mais il est bon de savoir que même si le temps passe inexorablement, les méthodes de solution ne peuvent être fondamentalement différentes que celles par lesquelles l'archevêque Czaplak a conduit l'Eglise catholique hongroise sur l'unique voie praticable.

COMPTE-RENDUS ET CRITIQUES

Sous le titre „Jeunes qui déclarent eux-mêmes manquer d'une éducation plus rigoureuse”, Géza Sikl, l'auteur de l'article, passe en revue les publications de la presse occidentale qui traitent de l'éducation de la jeunesse. Il y rend compte de l'enquête entreprise par la revue française „Pédagogie” sur les écoles de travail. Au cours de cette enquête, il a été démontré de façon catégorique que l'énergie refoulée de la jeunesse ne doit pas nécessairement se manifester par la destruction, comme c'est arrivé à plusieurs reprises au cours de ces dernières années dans le camp des „fans” des Beatles et des Rolling-stone. Le désir d'activité de la jeunesse, ont déclaré les intervenants, peut être utilement exploité et canalisé dans une direction profitable à la société grâce à la sage propagation des écoles dites écoles de travail.

Cette école de travail française ressemble beaucoup au type actuel des écoles hongroises de forme 5+1 ou 4+2. Ces chiffres signifient que, dans les écoles en question un ou deux des 6 jours d'enseignement sont consacrés au travail physique qui procure à l'élève sa formation pratique et professionnelle. Dès l'antiquité, on a reconnu la nécessité d'élever les enfants pour la vie, dans les écoles. Aujourd'hui donc, lorsque la vie est de plus en plus compliquée et que l'adresse et l'ingéniosité humaines sont de plus en plus nécessaires, il faut que l'école pourvoie la jeunesse de ces qualités, au moins dans ses initiatives. C'est pourquoi l'enseignement professionnel est indiqué et pratique. Loin de troubler les études théoriques cette „matière” d'enseignement rend l'enfant beaucoup plus réceptif en ouvrant de larges perspectives à son intérêt comme à son énergie.

D'après l'expérience constatée jusqu'ici, en Hongrie les écoles spécialisées, où l'une des matières d'enseignement a la prépondérance, pour faire bénéficier les élèves les plus doués d'un enseignement multilatéral, ont déjà fait leurs preuves. Zoltán Kodály, le compositeur hongrois de renommée mondiale a exprimé à maintes reprises sa satisfaction des résultats obtenus par l'école pourvue d'une section chant-musique.

S Z E R K E S Z T Ő I Ü Z E N E T E K

Föltámadás. — Az apostolok kezdettől fogva a keresztény hit lényeges részeként hirdették a test feltámadására vonatkozó tanítást. *Szent Pál* apostol az első korintusi levélben (15) és az *Apostolok Cselekedetei* (18, 32) félre nem érthetően állítják. Az antik világ a testtől való megváltást kereste, míg Krisztus evangéliuma a test megváltását hirdeti, tehát az egész ember üdvét. Az egyház a XIII. századig kilenc okmányban szögezte le, hogy saját testünkkel támadunk fel. A kérdés csak az — írja *Hermann Zeller* — mit jelent az, hogy „saját testünk”? Nyilvánvaló, hogy itt nem gondolhatunk a testünket pillanatnyilag ténylegesen alkotó atomokra és molekulákra, hiszen azok már életünkben is állandó változásnak vannak alávetve. Biológiai tény, hogy az élet lényegében anyagcsere folyamat. Az ezzel járó változásban a szellemi lélek jelenti az egység és sajátosság elvét. A lélek és azok az anyagi lehetőségek, amelyeket sorszerűen, örökségképpen kap vagy a környező világban megtalál, alakítják ki együttesen a testet. A test szakadatlanul újabb anyagokat vesz fel és régieket eltávolít. És noha ily módon néhány év alatt kicserélődnek korábbi testünk alkotóelemei, azért senki sem kételkedik ugyanannak a személynek állandóan megmaradó azonosságban. Az anyagcsere ellenére továbbra is a saját testünkről beszélünk, mert a lelkünk újra meg újra azzá formálja. Az anyagi elemek megmaradása nem szükséges, földi életünkben sem, de a föltámadás után sem. A testnek dogmatikailag megkövetelt sajátossága nem követeli meg ugyanazoknak az elemeknek átvételét sem fiatalkori, sem öregkori testünkből. És mégkevésbé szükséges, hogy abban az állapotban rögzítődjék, amiben meghalt, hiszen a halál éppen akkor következik be, amikor az anyagi test már olyan mérvű ellenállást fejt ki a lélek formáló erejével szemben, hogy a lélek elhagyni kényszerül és már nem nevezi többé sajátjának. A feltámadás nem „csinálja vissza” a halált, hanem előrelépést jelent, amelyet éppen ez a radikális elszakadás tesz lehetővé. Isten kegyelme új és örök megtestesülést tesz lehetővé az anyagi világhoz elválaszthatatlanul odakötött lélek számára, amely azért lesz azonos a jelenlegi testtel, mert ugyanaz az én, ugyanaz az élet- és alakító erő fejeződik ki benne. *Hermann Zeller*, akitől a gondolatsort lényegében átvettük, hozzáfűzi ehhez, hogy mindez nem új tanítás, csupán egy újabb és mélyebb betekintés a már a középkorban is ismert teológiába.

Radnics János. — Márciusi számunkban emlékeztünk meg *Radnics János*-ról, a magyar szabadságharc hősről, aki később Garibaldi hadseregében is szolgált. A kis cikk nagy érdeklődést váltott ki olvasóink körében, és két figyelemreméltó hozzászólást kaptunk. Az egyiket *Sulyok János*, a székesfehérvári egyházmege püspöki levéltárosa küldte be, megállapítva, hogy *Radnics János* nem volt a székesfehérvári szeminárium növendéke és arra sincs adat, hogy az egyházmege papja lett volna. Szerinte *Radnics* születési helye is elírás eredménye, mert *Fejér* megyében nem volt *Teveny* község, hanem valószínűleg *Föveny* (*Feveny*) pusztáról van szó. *Dr. Szuha István* dunaföldvári olvasónk viszont azt közölte, hogy a dunaföldvári halotti anyakönyv adatai szerint 1895-ben ott hunyt el egy bizonyos *Radnich János*, 48—49-es tűzérszakados, aki 1824-ben vagy 1825-ben született a fejérmegyei *Sáregresen*.

A cikk írója, *Tólas Géza*, kérésünkre a hozzászólások nyomán az alábbiakban foglalta össze azokat a forrásanyagokat, amelyeket megemlékezésénél felhasználta: Az Országos Széchenyi Könyvtár kéziratárában őrzik *Kozma György*: „Az 1848—49-i magyar szabadságharc szereplőinek lexikona” című

gépíratát. Ez Radnics Jánosról azt írja, hogy a szabadságharc elején mint tűzmester harcolt a honvédtűzérsgében, majd a későbbiekben előbb hadnagy, majd főhadnagy lett és *Asboth* Lajos második hadtestében volt ütegparancsnok. Aztán százados lett, a fegyverletétel után külföldre menekült és 1860-ban mint százados szolgált Garibaldi seregében. Ugyanez a forrás még két Radnicsot említ, Radnics Pál 48-as országgyűlési képviselőt és Radnics Imre honvédszázadost, aki Klapka seregében szolgált és a fegyverletétel után szintén Észak-Amerikába ment, ahonnan a kiegyezés után tért haza. Még egy további Radnicsot említ *Kende Géza*: „Magyarok Amerikában” című, 1927-ben Amerikában megjelent monográfiájában, mégpedig Radnics Istvánt, aki 1853-ban hajózott át 24 emigráns társával az Egyesült Államokba, ahol az Új-Buda nevű magyar telepes községben gazdálkodott és 1910-ben az ottani utolsó magyar telepesként halt meg. *Dancs Lajos* 1890-ben Nagyszőllyősen megjelent „Töredékek tízéves emigrationalis élményeimből” című könyvében két Radnicsról ír. Mind a kettő János is és István is komáromi tiszt volt és Hamburgon keresztül jutottak Amerikába. István 1861-ben az Egyesült Államok hadseregének századosa lett, míg János 1850-ben mérnökként dolgozott az USA-ban, majd 1862-től a Garibaldi légió tisztje volt. Ezek a régebbi adatok. A legújabb *Ács Tivadarnak* 1961-ben Budapesten megjelent „A magyar légionisták életrajz gyűjteménye” című műve, valamint ugyanettől a szerzőtől az 1958-ban megjelent „A Genovai lázadás” című könyv. Az előbb említett műben Radnics János címszó alatt ezeket írja a szerző: „Sz. 1824. 1848 plébános, 1848—49 honvéd tűzérsgázados Fejér megyéből, Teveny községből való. Komáromi kapituláns...” Hasonló adatokat ír *Ács Tivadar* korábbi könyvében is, ahol szintén megemlíti, hogy Radnics egyházi funkciót töltött be és 1848-ban tűzérsgázados lett. „Rövid tanulmányomnak — írja *Tálas Géza* — az volt a célja, hogy Radnics Jánosnak a szabadságharcban betöltött szerepét vizsgáljam és ehhez áttanulmányoztam az összes fellelhető visszaemlékezést, korabeli újságot, feldolgozást. Születési helyére és klerikus voltára nézve elfogadtam *Ács Tivadar* adatait, amelyek korábban mindig megbízhatónak és pontosnak bizonyultak.” Hozzáfűzi még cikkírónk, hogy mivel a történelmi forrásokban legalább öt különböző nevű Radnics—Radnich szerepel, a téma megérdemelné a további kutatást, hiszen az vitathatatlan tény, hogy a cikk hőse életének tekintélyes részével áldozott a nemzeti függetlenség ügyének.

Yóga. — Ma már a katolikus gondolkodók körében is egyre inkább terjed az a nézet, hogy az Indiából származó jóga nemcsak egyszerű testgyakorlásként művelhető, hanem a teljes testi lelki ember szolgálatában is hasznosítható. *Jean-Marie Déchanet* bencés atya tíz yógaleckét tartalmazó könyve bizonyítéka ennek. Természetesen az ebben a könyvben és más hasonló művekben is leírt gyakorlatokat sokszor a legnagyobb türelem és a legjobb akarat ellenére sem tudja végrehajtani az, aki már egészen kicsi korától nem gyakorolta. A katolikus szakemberek szerint azonban a döntő kérdés az, hogy a jóga hozzásegíthet bennünket a testtartások és mozdulatok szimbolikus értékének felismeréséhez és az összeszedettséghez. Már *Guardini* is rámutatott, hogy milyen fontos szerepe van az elmélkedésben a megfelelő testtartásnak. Olvasónk ezért nem áll egyedül azzal a véleménnyel, hogy ezt a keletről származó és nagyon hasznos gyakorlatot a kereszténység közkincsévé kellene tenni.